

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MARDİN EFSANELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuriye SANCAK

**Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı: Halk Bilimi**

Tez Danışmanı: Yrd.Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER

EYLÜL- 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MARDİN EFSANELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuriye SANCAK

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı: Halk Bilimi

Bu tez 15/ 09/ 2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Kabul

Red

Düzeltilme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltilme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltilme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nuriye SANCAK

15. 09. 2008

ÖNSÖZ

Halk Edebiyatı'nın anlatmaya dayalı türlerinden biri olan efsaneler, Türk toplumunun hayata bakış açısını, yaşayış tarzını yansıtan anlatımlar olması açısından önemli bir yere sahiptir. Birçok sözlü türde olduğu gibi efsaneler de unutulmaya yüz tutmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise sözlü oldukları için günümüz teknolojisinin getirdiği yenilikler yüzünden anlatılma özelliğini gün geçtikçe yitirmesidir. Yeni nesillerin bu zengin mirastan haberdar olmaması üzücü bir durumdur.

Avrupa'da 19.yüzyılın başlarından itibaren başlayan efsane çalışmaları yurdumuzda o kadar eskiye dayanmamaktadır. Son yıllarda üniversitelerde yapılan çalışmalarla efsaneler toplanmaya başlanmıştır. Böylelikle efsaneler unutulmaktan bir parça olsun kurtulmaktadır. Biz de buna katkıda bulunmak için Mardin Efsaneleri adlı çalışmayı yapmaya karar verdik.

Mardin il sınırları dahilinde anlatılmakta olan efsaneleri sahada derleme metotlarına göre toplayıp efsanelerin yapısını bozmadan ve fazla süslü bir anlatıma kaçmadan yazıya geçirerek bu metinler üzerinde ilmi bir çalışma yapmayı amaç edindik.

Derlemelerim sırasında yardımlarını esirgemeyen Mardin halkına, çalışmalarım sırasında bana destek olan sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Paki Küçük'e, bana yardımcı olan arkadaşım Özgen Polat ile Fatih Baykan'a, hiçbir zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nuriye SANCAK

15 Eylül 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: MARDİN İLİNE AİT GENEL BİLGİLER.....	4
1.1.Mardin İlinin Tarihi.....	4
1.1.1.İlkçağlarda Mardin.....	4
1.1.2. Bizans Devleti Döneminde Mardin.....	5
1.1.3.Mardin'in Müslümanlar Tarafından Fethedilmesi.....	6
1.1.4. Artuklular Dönemi.....	6
1.1.5. Karakoyunlular Dönemi.....	7
1.1.6. Moğol İstilalarında Mardin.....	7
1.1.7. Akkoyunlu Dönemi	8
1.1.8. Mardin'in Osmanlılar Tarafından Fethi.....	9
1.1.9. Milli Mücadele Döneminde Mardin.....	10
1.2. Mardin İlinin Coğrafyası.....	11
1.3. Mardin'in İlçeleri.....	13

BÖLÜM 2: EFSANE KAVRAMI	16
2.1. Kavram Olarak Efsane ve Özellikleri.....	16
2.2. Efsanelerin Oluşumu.....	22
2.3. Efsanenin Diğer Türlerle İlişkisi.....	26
2.3.1. Efsane- Mitoloji İlişkisi.....	26
2.3.2. Efsane- Masal İlişkisi.....	27
2.3.3. Efsane-Destan İlişkisi.....	29
2.3.4. Efsane- Halk Hikayesi İlişkisi.....	30
2.4. Efsanelerin Konuları ve Tasnifleri.....	30
2.5. Efsaneler Üzerine Yapılan İlmî (Akademik) Çalışmalar.....	50
2.5.1. Efsane Konusunda Yabancı Ülkelerde Yapılan Çalışmalar.....	50
2.5.2. Efsane Konusunda Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	51
BÖLÜM 3: MARDİN EFSANE METİNLERİ.....	68
3.1. Mardin Efsanelerinin Tasnifi.....	68
3.1.1. Dini Efsaneler.....	70
3.1.1.1. Dini Kişilerle İlgili Efsaneler.....	70
3.1.1.2. Ziyaretler, Mezarlar, Türbelerle İlgili Efsaneler.....	75
3.1.1.3. Camiler, Kiliselerle (ibadet yerleri) İlgili Efsaneler.....	80
3.1.2. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler.....	83
3.1.2.1. Cinler, Perilerle İlgili Efsaneler.....	83
3.1.2.2. Hastalık ve Ölüm Getiren Varlıklarla İlgili Efsaneler.....	92

3.1.2.3.Büyü ve Büyücülükle İlgili Efsaneler.....	92
3.1.2.4.Ölüm ve Ölülerle İlgili Efsaneler.....	93
3.1.2.5.Nur İnmesiyle İlgili Efsaneler.....	94
3.1.3.Hayvanlarla İlgili Efsaneler.....	95
3.1.3.1.Şekil Değiştirmeye İlgili Efsaneler.....	95
3.1.3.2.Açıklayıcı Efsaneler.....	98
3.1.4. Taş Kesilmeye İlgili Efsaneler.....	102
3.1.5.Tabiatla İlgili Efsaneler.....	104
3.1.5.1. Dağlar, Tepeler, Kayalarla İlgili Efsaneler.....	105
3.1.5.2.Çeşmelerle(Pınarlar) İlgili Efsaneler.....	106
3.1.5.3.Ağaçlarla İlgili Efsaneler.....	109
3.1.6. Yer Adlarıyla İlgili efsaneler.....	110
3.1.7. Diğer Efsaneler.....	113
3.1.8.Tarihi efsaneler.....	119
3.1.8.1.Kaleler, Hamamlarla İlgili Efsaneler.....	119
3.1.9. Aşkla İlgili Efsaneler.....	122
3.1.10.Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler.....	123
3.1.10.1Yıldızlarla İlgili Efsaneler.....	123
BÖLÜM 4:METİN İNCELEMESİ.....	124
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	209
KAYNAKÇA.....	212

EKLER.....	217
ÖZGEÇMİŞ.....	247

Tezin Başlığı: Mardin Efsaneleri	
Tezin Yazarı: Nuriye Sancak	Danışman: Yrd.Doç.Dr.Paki KÜÇÜKER
Kabul Tarihi: 15 Eylül 2008	Sayfa Sayısı: VI(ön kısım)216(tez) 31(ekler)
Anabilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilimdalı: Halk Bilimi
<p>Anlatmaya dayalı türlerden biri olan efsanenin günümüze kadar birçok bilim adamı tarafından çeşitli tanımları yapılmış ve bu anlatı diğer türlerle mukayese edilmiştir. Çalışmamızda bu tanımlardan yararlanarak “Efsane nedir? Efsanelerin diğer anlatı türlerinden farkı ve onlarla olan benzerlikleri nelerdir? Efsanelerin oluşumu neye dayanmaktadır? Konuları nelerdir? Bir anlatıya hangi çerçeve dahilinde efsane diyebiliriz?” sorularına cevap bulmak amaçlanmıştır.</p> <p>Türk toplumunun asırlardır efsanelerdeki inanış ve ahlaki kurallar çerçevesinde davranışına yön vermesi, yazıya geçirilmediği sürece bu efsanelerin unutulmaya yüz tutacağı gerçeği çalışmamızın amaçlarından birini oluşturmuştur. Ayrıca Mardin gibi birçok değişik kültürün kaynaştığı bir ilin seçilmesi de oradan çeşitli efsane metinlerinin derleneceğine dair bizi bu çalışmaya yönelten etmenlerden birisi olmuştur.</p> <p>Çalışmamızda kaynak taraması, alan araştırması ve inceleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Kaynak taramasıyla başladığımız çalışmamızda Mardin ili sınırları dahilinde birçok yerde efsane metinlerini derlemek gerekçesiyle alan araştırmasına çıkmıştır. Derlenen efsane metinlerinin değerlendirilmesi amacıyla motif incelemesi yapılmıştır.</p> <p>Bu çalışmanın en önemli araştırma problemi, alan araştırmasında zamanın kısıtlı oluşuydu.</p> <p>Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda hangi anlatılara efsane diyebileceğimizi belirlerken efsanelerin kaynağının eskilere dayanması, şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılması, olağanüstü özelliklere sahip olması bu açıdan önemli özelliklerdir. Fakat bir efsanenin en belirleyici özelliği temelinde inanç unsurunun bulunmasıdır. Bu önemli bir husustur.</p> <p>Ulaştığımız sonuçlardan biri ise Mardin ilinden derlediğimiz bazı efsane metinlerinin benzerlerinin birçoğunun Anadolu'nun farklı birçok yöresinde de anlatılmakta oluşudur. Ayrıca aynı efsane metninin farklı kişilerce anlatımında değişik varyantlarına da rastladık. Bu efsane metinlerinin içinde benzer motifler söz konusudur.</p> <p>Ayrıca anlatmaya dayalı tür olan efsanelerin bir toplumun tarihiyle, yaşanan coğrafyasıyla ne kadar bağlantılı olduğu görülmektedir. Kısaca efsaneler bir toplumun, bir yörenin kültürünün aynası mahiyetindedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Efsane, Mardin, İnanış, Motif	

Title of the Thesis: Mardin Legends	
Author: Nuriye Sancak	Supervisor: Ass.Prof.Dr.Paki KÜÇÜKER
Date: 15 September 2008	Nu.of pages: VI(pre t.)216(main b)31(appendices)
Department: Turkish Lang.and Lit.	Subfield: Folklor
<p>One of the narrative literature types, legend has been defined variously by many scientists and compared to other types until today. This study seeks to find the answers to questions “what is a legend? What are the similarities and differences between legends and other narration types? Legends are created based on what? What are the topics of legends? Under which frame a narration can be called a legend?” in the light of the mentioned definitions.</p> <p>This study is based on the facts of Turkish society shaping their behaviors pursuant to beliefs and moral rules provided in the legends for centuries and that legends will be destined to be forgotten unless they are recorded in writing. Furthermore, the choice of Mardin, a province merging many different cultures, has been one of the elements driving us towards this study since several legend texts from Mardin will be compiled.</p> <p>Resource scanning, field research and examination methods are employed in this paper. This study was initiated by means of resource scanning stage where field research has been conducted within the borders of Mardin province in order to compile legend texts at various locations. A motif examination has been performed with an aim of evaluating the compiled legend texts.</p> <p>The most prominent research problem of this study was the limited time of field research.</p> <p>Important criteria of this study for qualifying the narrations as legends are, whether or not the origin of legends are dating back to old times, if the legend narrates about persons, locations and events, and extraordinary characteristics of legends. However the most distinctive feature of a legend is to have an underlying element of belief. This is an eminent factor.</p> <p>One of the conclusions of this study has found out that similar versions of certain legend texts compiled in Mardin province are also been told in many different regions of Anatolia. We have also coincided with different variations of the manner of telling of the same legend texts as told by different persons. Similar motifs are found in the legend texts.</p> <p>This paper also shows that legends, a type of literature based on narration, is closely connected to the history and geography of a society. In sum, legends are mirrors of the culture of the regions and society.</p>	
Keywords: Legends, Mardin, Belief, Motif	

GİRİŞ

Tarihin ilk devirlerinde ortaya çıkan en önemli özelliği inanış olan efsaneler, içinde olağanüstülükleri de bulundurmaktadır. Gerçek veya hayali şahıs ya da olay hakkında anlatılan efsaneler, ağızdan ağza aktarılarak sonradan yazıya geçirilmiştir. Anonim olan bu anlatılar belirli bir şekilde sahip olmamakla beraber nesir türünde kaleme alınmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olan efsaneler halkın umutlarını, isteklerini, hayata bakış açısını yansıtan anlatımlar olması açısından önemli bir yere sahiptir.

İçeriğinde inanç unsuru taşıdığından insanların bu inanç doğrultusunda davranışlarına yön vermesi ve bunları da efsaneler aracılığıyla yeni nesillere miras bırakmış olması oldukça önemlidir. Halkın kültüründen izler taşıyan bu anlatılar ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Halk edebiyatının birçok sözlü türünde olduğu gibi efsaneler de günümüz teknolojisinin getirdiği yenilikler yüzünden anlatılma özelliğini gün geçtikçe yitirmektedir. Biz de bu açıdan hem toplumun davranışlarına yön veren hem de kültür aktarımını sağlayan bu türün unutulup gitmesini engellemek, bu konuda yapılan çalışmalara ufak da olsa bir katkıda bulunabilmek amacıyla Mardin Efsaneleri üzerinde çalışma yapmayı uygun bulduk.

Çalışmanın Yöntemi

Kaynak taraması, derleme ve inceleme yöntemlerini kullandığımız çalışmamıza öncelikle kaynak taramasıyla başladık. Bunun için Ankara ve İstanbul'daki kütüphanelerde yapılan kaynak tarama çalışmaları sonucunda elde edilen materyalleri bir araya getirerek fişleme yaptık. Ardından alan araştırması için Mardin'e gittik. Derleme çalışmamızda Mardin ili sınırlarında anlatılmakta olan efsaneleri derleme metotlarına uygun olarak sözlü kaynaklardan derledik. Yüz yüze derleme yaptığımız çalışmamızda Mardin iline gitmeden önce bölge hakkında gerek yazılı gerek sözlü

kaynaklardan bilgi edindik. Mardin’de çeşitli vesilelerle tanıştığımız birçok kişiden Mardin’le ilgili efsane derledik. Bazı efsaneleri ise bazı kişilerin kılavuzluğu dahilinde derledik. Fakat eldeki malzemenin yeterli olmayışından hem İstanbul’da yaşayan Mardinlilerden efsane derledik hem de bir müddet sonra ikinci kez Mardin’e gitmek durumunda kaldık.

Derleme sırasında halkın diğer sözlü ürünleri anlatması ve üslubun kopukluğu bize zaman kaybettirmesi açısından karşılaştığımız problemlerdendi.

Mardin Efsaneleri adlı çalışmamız “Önsöz”, “Giriş”, “Dört Bölüm”, “Sonuç ve Öneriler”, “Kaynakça” ve “Ekler” den oluşmaktadır.

Birinci bölümde Mardin ilinin tarihi, coğrafi yapısı ve ilçeleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde efsane kavramı ve özellikleri, efsanelerin oluşumu, diğer türlerle ilişkisi, konuları hakkında bilgi verildikten sonra yabancı ülkelerde ve Türkiye’de yapılan ilmi efsane çalışmaları, metin neşrine yer veren eserler başlıklar halinde verilmiştir.

Üçüncü bölümde 150 efsane metni bulunmaktadır.134 efsane metni sözlü kaynaklardan, 16 efsane metni yazılı kaynaklardan derlenmiştir. Burada derlediğimiz metinleri yazıya geçirirken anlaşılır olması ve ifade birliğinin sağlanması amacıyla metinlerin yapısı bozulmayacak şekilde bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde çalışmamıza aldığımız 150 efsane metni incelenmiştir. Bu bölümde yaptığımız tasnife göre numaralandırdığımız metinler efsanenin adı yazılarak motifler başlığı altında motif numarası ve motif sırası şeklinde tek tek ele alınmıştır. Bu motifler Stith Thompsen’in 6 ciltlik “Motif Index Of Folk Literature” adlı eserine bağlı kalarak verilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise metinlerin değerlendirilmesinden ortaya çıkan sonuçlar ana hatlarıyla ortaya konulmuştur ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Kaynakça bölümünde tezi hazırlarken yararlandığımız eserler yazarlarının soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Ekler bölümünde efsaneleri anlatan kaynak kişilerin listesi, efsane derleme fişi, Mardin ili haritası ve bazı fotoğraflar bölümler halinde verilmiştir.

BÖLÜM 1: MARDİN İLİNE AİT GENEL BİLGİLER

1.1. Mardin İlinin Tarihi

1.1.1. İlk Çağlarda Mardin

Mardin ilinin tarihi hakkında yapılan araştırmalardan edindiğimiz bilgilere göre, ilin tarihi ile ilgili bir başlangıç tespit etmek mümkün olamamıştır. İlin tarihi hakkında ulaşabildiğimiz en eski tarih M.Ö. 3500 yıllarına kadar gitmektedir. Bu tarihlerde Halef şehrini merkez olarak kabul eden Subariler, Mardin ilinin de ilk hakimleri olarak bilinmektedir. Bundan öncesi devrelerle ilgili bilgi ve belgelere ulaşılamamıştır. Ancak şurası da bir gerçektir ki Mardin ili, çok eski medeniyetlerin merkezinde bulunmuş ve birçok devletin hakimiyetine girmiştir. Subarilerden sonra Mardin ili M.Ö. 2850 yıllarında 30 yıl kadar Sümerlerin idaresi altında kalmıştır. Sümerlerin idari yapısı zayıflayıp bozulduktan sonra il, Akat Krallığının hakimiyetine geçmiştir(M.Ö. 2820).Ancak bu dönemden sonra Mardin, Akatlarla anlaşarak M.Ö. 2500 yıllarında kurulan Akat -Sümer uygarlığı içinde görünmektedir(Öztürk,1997:6). M.Ö. 2500 yıllarında Akat - Sümer devletini mağlup eden Babil devleti Mardin'i egemenliği altına almıştır. M.Ö. 1925 yıllarında Hititlerin eline geçen Mardin, Hititlerin kendi topraklarına dönmesiyle, İran tarafından gelen Ari ırkına mensup Midilerin idaresi altına girmiştir(Dolapönü, 1972: 19- 20). M.Ö.1367 yılında ise Asurluların hakimiyetini kabul etmiştir. Bu dönemde çeşitli krallıkların hakimiyeti altında kısa süreler içinde 552 yılında Mardin iline Pers devleti hakim olmuş ve yapılan idari taksimata göre Mardin bölgesi Suriye-Filistin- Finike büyük straplığına bağlanmıştır. Perslerin Mardin ve çevresindeki hakimiyeti yaklaşık bir yıl kadar sürmüştür (Dolapönü,1972: 25). Ancak bu arada şunu da belirtmek lazım ki, Mardin ili M.Ö. 366 ile 311 yılları arasında Makedonya Kralı Büyük İskender'in hakimiyeti altında kalmıştır(Dolapönü,1972:31). M.Ö. 311 yılında ise Slokilerin egemenliğine giren Mardin 74 yıl kadar da bu devletin idaresinde kalmıştır(Dolapönü,1972: 31). M.Ö. 237-131 yılları arasında Pers akınlarına maruz kalan Mardin'i, bu dönemde Selakidlerin hakimiyetinde görmekteyiz. Selakidler tarafından Pers akınlarına karşı korunan Mardin bu dönemde kurulan ticaret kolonileri sayesinde ekonomik yönden gelişmeye başlamıştır. M.Ö. 131 yılında Mardin ve çevresi Urfa Krallığı sınırlarına

dahil edilmiş. M.S. 166- 249 yılları arasında Urfa Krallığı Romalıların egemenliği altında kaldığı için, Mardin ili ve çevresi de aynı yıllarda Romalıların hakimiyetinde kalmıştır (Dolapönü,1972: 21). M.S.442 yılında yaygın hale gelen veba hastalığı yüzünden Persler şehri terk etmek zorunda kalırlar (Öztürk, 1997:7).

1.1.2.Bizans Devleti Döneminde Mardin

Mardin ili ve havalisi önce Roma İmparatorluğunun, daha sonra da Bizanslıların Sasanilerle yapmış oldukları mücadeleler sırasında (224- 642) önemli bir yer işgal eder. II. Constantius, İranlıların bu bölgeye yapmış oldukları baskınlara karşı durabilmek için iki kale yaptırmıştır. Bu sayede Mardin, Nusaybin'den Ceylanpınar'a kadar uzanan bölgenin merkezi ve en müstahkem şehri olan Diyarbakır'a bağlanmıştır. Bu kalelerden biri Dicle kenarındaki Kayakale, Hısn-ı Keyfa, Hasankeyf, diğeri de muhtemelen Tur Abdin'de Hatem-i Ta'i Kalesi idi. İmparator Anastasius(491- 518) zamanında 507 yılında Nusaybin bu iki kaleden çok uzak bulunduğu ve bu havalinin iki taraf arasında sık sık el değiştirdiğini göz önünde bulundurarak Mardin'e üç fersah mesafede Dara mevkiinde büyük ve müstahkem bir kale inşa ettirmiş ve Anstasiopolis adı verilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1978:3,4,7). 524- 526 yılları Bizans İmparatoru Anastasious, Dara Kalesi çevresinde Sasanilerle yeni savaflara girişti. Sasani hükümdarı Hüsrev Anuşirvan yeniden yağmaladı. Dara Kalesini alarak Suriye'ye kadar ilerledi. Bizans Devleti Sasaniler'in sürekli baskılarına karşı 578'de Hazar Türklerinden yardım istemek zorunda kaldı. 589'da Sasaniler Nusaybin'i yeniden ele geçirdiler. Bizanslıların sürekli Sasani baskılarına maruz kalmaları sonucu İmparator Fokas, büyük bir ordu ile doğu seferine çıkarak Dara Kalesini, Amida, Harran, Urfa ve Halep kentlerini geri aldı.614 yılında Sasani Kralı Baraz misilleme olarak tüm doğu topraklarının Kapadokya'dan Suriye'ye kadar olan kısmını istila etti. Ancak Bizans İmparatoru Heraklios, 624 yılı içinde Mardin ve havalisinin de bulunduğu bölgeyi geri alarak Dicle kıyılarına dek ilerledi (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 5762-5763).

Bölge Hıristiyanlık tarihinde de mühim bir yer işgal etmektedir. Sasani hükümdarı II. Hüsrev (590- 628)de Yukarı Mezopotamya'da Musul ve Tekrit havalisine yerleştiği Monofizist Bizanslı harp esirleri, VIII. ve IX. yüzyıllarda inançlarını yayarak bu yörede çoğunluğu oluşturmuşlar ve Nasturileri de kendi mezheplerine bağlamışlardır. Bunun neticesi olarak Tur Abdin bölgesi bunların merkezi haline gelmiş ve burada

birçok manastır ve ibadethane inşa olunmuştur. Bunların en meşhurları bugüne kadar ulaşan Kartmin ve Deyr'al- Umr ile Deyrul Zaferan'dır(Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 5762- 5763).

1.1.3.Mardin'in Müslümanlar Tarafından Fethedilmesi

Mardin Tur-Abdin ve Dara ile birlikte 640 senesi sonlarında İyaz b. Ganem kumandasındaki İslam ordusu tarafından savaş yapılmaksızın fethedilmiştir. X. yüzyıl sonlarına doğru Humaydiye Kürtlerinden olup Baz lakabı ile meşhur ve Mervanlı bölge, 1086 yılında Sultan Melikşah döneminden Büyük Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine girmiştir (Öztürk,1997:8).

1.1.4.Artuklular Dönemi

Sultan Melikşah'ın vefatından sonra birtakım akınlara uğrayan Mardin ve havalisi, 1106 yılında Artuk Bey'in oğullarından Necmeddin İlgazi tarafından ele geçirilmiştir. Bu esnada Artukoğulları Devleti'nin Tabaka-i İlgaziye denilen Mardin kolu vücuda getirilmiştir. Artukoğulları Devleti'nin Mardin ve havalisi tarihinde; Haçlı ordularıyla Selçuklu Türkleri'nin mücadelesinde büyük önemi bulunmaktadır. Artuklular ilk dönemlerinde halktan düşük vergi almaları sonucu, Diyar-ı Rebia halkının Mardin ve havalisine yerleşmelerini sağlamışlardır. Böylece bu bölge kısa sürede mamur hale getirilmiştir(İslam Ansiklopedisi, 1978:317). Artukoğulları Devleti Mardin ve havalisinde XII. yüzyıldan itibaren yaklaşık üç asır hüküm sürmüştür. Bu zaman zarfında Mardin ili ve çevresi pek çok hücumlara uğramış uzun muhasaralar sonunda teslim alınmaya zorlanmıştır. Bu hücumların ilk birkaçı, Mısır'da hüküm süren Eyyubiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Eyyubi sultanı Selahattin Eyyubi 1183'te

şehrin güneyinde kalan Harzem'e kadar gelmiş olmakla birlikte Mardin'i ele geçirememiştir.1232 yılında Melik el-Kamil bölgenin en müstahkem kalesi olan Mardin hariç, bütün Diyarbakır bölgesini işgal etmiştir (Göyünç, 1991:10).

1240 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı, II.Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyubilerce alınan bu bölgeyi kurtardı. 1243 Köseadağ Savaşında Anadolu Selçuklularını yenen Moğollar Anadoluyu işgal ettiler. Bu sırada Artuklu hükümdarı I.Necmeddin Gazi ve Eyyubi Hükümdarı II.Kamil İlhanlıların egemenliğini tanımadı. Bunun üzerine Hülagü Han, 1257'de Yaşmut komutasında bir orduyu Mardin ve Meyyafarik'in üzerine

gönderdi. Mardin 8 aydan fazla bir süre direndi. Ancak kentte baş gösteren açlık ve veba yüzünden Artuklu Kara Arslan el- Muzaffer, teslim olmak zorunda kaldı. Mardin Kalesi İlhanlılar'ın isteği üzerine yıkıldı. Bundan sonra Mardin 40 yıl kadar süren bir barış dönemi yaşadı. 1298'de Memlûklular Artuklu ülkesini istila ettiler (Öztürk,1997:9).

1.1.5.Karakoyunlular Dönemi

1366 yılında Mardin ili, Karakoyunlu hükümdarı Bayram Hoca tarafından muhasara edilmiş, yaptığı huruç hareketinde mağlup olan Mardin Artuklu hükümdarı Melik Mansur'un yardımına Celayirli Sultan Üveys gelerek muhasaradan kurtarmıştır (Göyünç,1991:10).Bundan sonra Mardin'de Artukoğulları'nın hizmetinde bulunan Oğuz Türklerinin diğer kolu, Salim Bey önderliğinde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Memlûkluların saldırısı üzerine Hısn Keyfaya kaçan Salim Bey burada Karakoyunlu hükümdarı Bayram Hocaya yenilerek Memlûklulara sığındı. Bu sırada baş gösteren Timur tehlikesi yüzünden Mardin Artukluları Karakoyunlular ve Döğer Türkmenleri ile anlaştılar. Ancak Timur'dan çekinen Mardin Artuklu hükümdarı Necmeddin İsa ez-Zahir Timur'un egemenliğini kabul etti (Yurt Ansiklopedisi, 1982-198: 5765). Karakoyunlular veya Baraniler, Oğuz boylarındandır. Bunların bir kısmı Moğol İstilas esnasından Maveraünnehir ve Horasan taraflarından batıya sürülmüştür. Bu boyun içindeki Akkoyunlu ve Karakoyunlu Aşiretleri Garp Moğolları zamanında ve Argun Han devrinde (1284- 1291) Türkistan'dan göçüp Fırat ve Dicle nehirlerinin yukarı vadilerine yerleşmişlerdir (Öztürk, 1997:9). Karakoyunlu hükümdarlarından Bayram Hoca Moğollar'ın birbirleriyle mücadelesinden faydalanarak kendi aşiretlerini sahneye çıkarmıştır. Böylece Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun uç bölgelerinde Türkmen hakimiyetini kurmuş oldu. Mardin'de Karakoyunlu hakimiyeti yaklaşık 61 yıl kadar sürmüş ve bu zaman zarfında sadece Karakoyunlular tarafından idare edilmiştir (Öztürk,1997: 10).

1.1.6.Moğol İstilalarında Mardin

Mardin ve havalisi 1394 yıllarından başlamak üzere iki defa Timur'un istilasına uğramıştır. İlkinde (1394) Timur, Melik İsa'dan Mardin Kalesi'nin teslim edilmesini istemiş, Melik İsa'nın bunu kabul etmemesi üzerine şehri basıp yağma ettirerek halkını da vergiye bağlamıştır. Bir müddet sonra Uluğ Bey dünyaya gelince Timur, Mardin

halkını affetmiştir. Timur'un Mardin'i ikinci defa kuşatması ise 1402 yılının başlarına rastlar. Uzun süren muhasara sonucu şehre giremez ancak kaleyi tahrip ederek çekilir. Bu kuşatmalardan sonra Mardin hükümdarı Melik İsa, Timur'a bağlılığını bildirir ve Timur tarafından Mardin ve havalisinin fethiyle görevlendirilen Kara Yülük Osman Bey'in kendisi için sürekli tehdit unsuru olduğunu bildiği için Karakoyunlular'a yanaşmak zorunda kalır. Böylece Melik İsa ile Karakoyunlular arasında iyi ilişkiler tesis edilmeye başlanmıştır (Göyünç,1991 :11).

1.1.7.Akkoyunlu Dönemi

Ancak 1407 yılında Kara Yülük Osman Bey Mardin'i yeniden kuşattı. Melik İsa, Halep'te bağımsızlığını ilan eden Türkmen Reisi Çeküm Bey'den yardım istedi ve Mardin'e gelen Türkmen askerleriyle Kara Yülük Osman Bey'in üzerine yürüdü. Yenilen Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey, Diyarbakir'e sığınabildi. Melik İsa'nın Diyarbakir'i kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı ve bu kuşatma esnasında Melik İsa ile Çeküm Bey öldürüldüler. Bunun üzerine Melik Salih Şehabeddin Ahmet tahta geçirildi (Yurt Ansiklopedisi, 1982- 1983:5265). Melik Salih Timur'un vefatından sonra, Mardin havalisine yerleşen Türkmen Beylerinden Kara Yusuf Bey'i Mardin'e davet eder. Böylece Akkoyunlular'a karşı ittifak kuran Melik Salih, Akkoyunlular'ın Mardin'den çekilmesini sağlar. Ancak Kara Yusuf 1409'da Salih Ahmed Bey'i Musul'a gönderir. Böylece Artuklu devletinin Mardin kolu tarihe karışır, Mardin ve çevresi de Karakoyunlu hakimiyetine geçer. Karakoyunlular'ın Mardin'deki hakimiyetleri 1402- 1432 tarihleri arasında 30 yıl kadar sürmüştür. Bu süre zarfında şehre Tanrıvermiş isminde bir vali tayin edilmiştir. Şehirdeki Cami-i Kebir'in doğu giriş kapısındaki kitabe bu zata aittir. Ancak 1432 yılında Kral Yülük Osman Bey Mardin'i ele geçirerek Akkoyunlu devletinin topraklarına ilhak eyledi.

Karakoyunlular yeniden Mardin'i ele geçirmeye çalıştılsa da başarılı olamadılar. Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah da 1451 yılında komutanlarından Rüstem Tarhan'ı Mardin üzerine gönderdi. Tarhan Mardin yöresini yağmaladı ve kentin dışındaki bölümünü ele geçirdi ise de kaleyi düşüremedi (Öztürk, 1997: 11).

Mardin'deki Akkoyunlu hakimiyeti, Safevi hükümdarı Şah İsmail'in 1508'de Mardin'i ele geçirmesine kadar sürmüştür. Bu süre içerisinde Mardin'de Hamza B. Kara Yülük

(1435- 1444) Cihangir B.Ali B.Kara Yülük (1444- 1469), Kasım b. Cihangir (öl. tahminen 1503) tarafından idare edilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 5765).

1.1.8.Mardin'in Osmanlılar Tarafından Fethi

Mardin ve havalisinin Osmanlılar tarafından fethi, Yavuz Sultan Selim'in başarılı doğu siyasetine dayanmaktadır. Yavuz Sultan Selim Tebriz'in alınmasıyla sona eren İran seferinden (1514) döndüğünde Amasya'da İdris-i Bitlisi'yi Doğu Anadolu halkını Şah İsmail'e karşı ayaklanmakla görevlendirdi. İdris-i Bitlisi, nüfuzunu kullanarak halkı Osmanlılar'ın yanına çekmeyi başardı. Bunun üzerine Şah İsmail Mardin yöneticisi Karahan'ı Diyarbakir üzerine gönderdi. Bir yıl süren kuşatma Osmanlılar'ın yetişmesiyle sonuçsuz kaldı ve Karhan Irak yönüne doğru kaçtı(Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983:5765). İdris-i Bitlisi, önce Urmiye havalisine giderek Emir Saim'in oğullarıyla irtibat kurmuş ve onları Safeviler'e karşı Osmanlı tarafında olmalarını sağlamıştır. Daha sonra Cizre hakimi Şah Ali Bey'in Yavuz Sultan Selim'e biatını sağlamıştır. Tarihi kaynaklar İdris-i Bitlisi'nin Cizre'den Bitlis ve Hizan taraflarına giderek buralardaki idarecileri Osmanlı Devletine bağladığını belirtmektedir. Ancak bu bölgedeki Osmanlı taraftarı Kürtler galip gelerek bölgede Osmanlı hakimiyetinin yerleşmesine vesile olmuşlardır.

Bölgedeki çalışmalar sonucu Melik Halil Eyyubi, Bitlis hakimi Emir Şerafeddin, Hizan hakimi Ali Bey, Narman hakimi Abdil Bey ve Kürt ümerasından toplam 25 kişilik bir grup, Safeviler'e karşı Osmanlı tarafına geçmiş ve Yavuz Sultan Selim'e biatını bildirmişlerdir (Göyünç,1991:15-17).

Bölge siyasi yönden İdris-i Bitlisi tarafından hazırlandıktan sonra İdris-i Bitlisi'nin teklifiyle Hısn-ı Keyfa hakimi Melik Halil Eyyubi, 500 kadar Kürt kuvvetleriyle Mardin'e gönderildi. Şehir barış yoluyla zapt olundu. Şehir ele geçirilmesine rağmen kale Şah İsmail kuvvetlerinin elinde kaldı.

Bu sırada şehirde bulunan Osmanlı komutanları arasındaki anlaşmazlıkları haber alan Safeviler'den Karahan, Sincar bölgesinden geri gelerek Mardin üzerine yürüdü ve şehri yeniden ele geçirdi (25 Nisan 1516) (Göyünç, 1991:20). Bunu öğrenen Yavuz Sultan Selim, Diyarbakır'da bulunan Osmanlı kuvvetlerini takviye etti ve merkezde bulunan bazı beylerbeyi ilk ağaları Diyarbakır'a gönderdi. Bıyıklı Mehmet Paşa ve

İdris-i Bitlisi'nin birlikte hareket etmeleri ve Karahanla yapılan muhaberede Karahan'ı öldürmeleri sonucu Mardin yeniden Osmanlı hakimiyetine geçti. Bu muharebeden sonra Bıyıklı Mehmet Paşa ve diğer kumandanlar, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa komutasında bir miktar kuvvet bırakarak, Mısır'a giden Ordu-yu Humayun'a katıldılar. Hüsrev Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri uzun süre Mardin kalesini muhasara ettiler. Kalenin düştüğü tarih tam olarak tespit edilememiştir. Bir yıl kadar devam eden muhasaradan sonra kale düştü. Böylece Mardin'e tam hakimiyet sağlandı. Mardin'in Osmanlı hakimiyetine tam olarak girişi Nisan 1517 yılında olmuştur. Mardin kalesinin fethinin müteakip buraya bir Osmanlı kadısı tayin edildi. Tayin edilen ilk kadı muhtemelen Mevlana Mehmet olmuştur(Göyünç, 1991:30- 34). Mardin Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra bir sancak durumuna getirilerek Diyarbakir eyaletine bağlandı.1518'de Mardin sancağı, Mardin kazası ile Savur ve Nusaybin nahiyelerinden oluşuyordu. 1526'da Mardin sancağına bağlanan diğer kazalarla sancak büyümeye başladı.1550 yılında Nusaybin sancak durumuna getirilirken, Mardin'de 1557 yılında Amid (Diyarbakır)sancağına bağlı bir nahiye haline getirildi.1564 yılında ise kaza olan Mardin, XVII. Ve XVIII. yüzyıllarda da Diyarbakir'e bağlıydı (Öztürk, 1997:13).

1.1.9.Milli Mücadele Döneminde Mardin

Mardin ilimiz milli mücadeleye Diyarbakır'a bağlı bir sancak olarak girmiş, gerek sancağın merkez kazası gerekse, Nusaybin, Cizre, Midyat, Savur ve Resul-ayn (Urfa) dan oluşan sancağa bağlı kazaları işgale uğramamıştır. Bununla beraber Mondros mütarekesi sonrasında İngilizlerin Musul işgallerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu meydana Musul'u işgal eden İngiliz kuvvetlerince Irak siyasi hakimi olarak görevlendirilen Binbaşı Nowill Mardin sancak bölgesine gönderilmiş, sancağın kan dökülmesinden teslimi hususunda şehrin eşrafiyla görüşmeler yapmış ancak, şiddetli tepki görünce direnişle karşılaşınca şehri terk etmiştir. İngilizler'in bu girişimi olumsuz neticelenince boş durmamışlar, "kaleyi içeriden fethetmek" için bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Milli mücadele dönemiyle ilgili kaynaklarda Midyat'ın güney kesimlerinde etkili olan Ali Batı ve aşiretinin ayaklanmasından bahsedilmektedir.

İngiliz komutan Binbaşı Nowill'i kışkırtması, silah ve para desteği alan Ali Batı 11 Mayıs 1919 tarihinde adamlarıyla Nusaybin üzerine geldi. Burada tutunamayıp kendisine karşı Mardin'de bulunan 5.tümeğe bağılı birliklerden bölgeye sevkıyat olduğunu öğrenince Nusaybin'i terk ederek Midyat taraflarına çekildi. Midyat'tan da takip edilen Ali Batı 18 Ağustos 1919'da Medah köyüne yapılan baskın esnasında öldürülerek ayaklanmaya son verildi. İngilizler'in işgal girişimleri sona ermiş 1919'da Londra'da imzalanan itilafname uyarınca bölge Fransızlar'ın denetimine girmiştir.

1919 yılı son aylarında Fransızlar Güneydoğu Anadolu'da bazı yerleri işgal etmişler, ancak Mardin işgal dışında kalmıştır. Bölgede Mardin'in işgali için hazırlıklar başladı. Nitekim 1919 yılı Aralık ayında Rasul-ayn'da konuşlanan Fransız birliği komutanlarından Normand Mardin'in işgali üzerinde çalışmaya başladı. Mardin'in silahsız ve kansız teslimini düşünüyordu. Mardin'e gidip eşrafla görüştü, onları Fransız idaresine iknaya çalıştı; ancak beklemediği bir tepkiyle karşılaştı. Şehirde hiç asker olmamasına rağmen bölgedeki köylüleri örgütleyen Kuvay-ı Milliye temsilcileri Eyup (Önen) Bey ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Hasan Bey'in ortaklaşa hareketleri, 9 Ocak 1920'de yanında birkaç subayla Mardin'e gelen Normand'ı tedirgin etmiş, komutan aynı gün şehri terk etmiştir. Böylece Fransızlar'ın da işgal hevesleri kursaklarında kalmıştır (Öztürk, 1997:13). 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulmasından sonra Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetle birlikte TC'nin bir vilayeti olarak kabul edilmiştir (Göyünç, 1991: 46).

1.2. Mardin İlinin Coğrafyası

Mardin, tarihi devirler boyunca çeşitli uygarlıklara sahne olmuş bir ildir. Anadolu ile Irak-Suriye arasında bir köprü vazifesi görmekte beraber İpek yolu güzergahında bulunması açısından da gerek iktisadi gerekse siyasi yönden günümüze kadar önemini korumuştur. Mardin ilinin doğusunda Şırnak ve Siirt, batısında Şanlıurfa, güneyinde Suriye ve Irak, kuzeyinde ise Batman ve Diyarbakır bulunmaktadır.

Mardin, Mardin-Midyat eşiği adı verilen doğu-batı doğrultulu dağ kitlesinin güneye bakan yamacı üzerinde kurulmuş olup, 1150 m.lik bir irtifaa sahiptir(Gümüş,2002:4).

Kent merkezi yamaç üzerinde kurulmuş olmakla beraber, doğudan batıya 2500 m.

uzunluğunda ve 800m. genişliğindedir. Kuzeyinde Diyarbakır havzası, güneyinde Kızıltepe ve Nusaybin, doğu bölümünde Midyat, batıda ise Derik ilçeleri ile çevrilidir. Mardin ilinin kuzeyi ile doğu-batı istikameti engebeli bir yapıya güneyi ise geniş ovalık alanlara sahiptir. İlin kuzeyini Mardin eşiği kuşatmaktadır. Bu eşikten itibaren güneye doğru arazi alçalmaktadır. Mardin ilinin toprak yapısında çok çeşitli yüzey şekilleri bulunmaktadır. İlin yeryüzü şekilleri III. zamanda Toros kıvrımları oluşurken ortaya çıkmıştır. Oluşum sırasında Hakkari yöresi çok geniş bir kütle halinde yükselmiştir (Öztürk,1997:2). İlin yerleşim alanı Dicle vadisinin batısında kalan kesimi bu kütlelerin devamıdır. Mardin dağları adıyla anılan bu büyük kütle il topraklarını ortadan bölmekte ve Diyarbakır havzası ile Suriye çölü arasında bir eşik

oluşturmaktadır. Yine III. zamanda Toros kıvrımları oluşurken Mardin yöresi de sarsılmış volkanlar teşekkül ederek faaliyetler göstermiştir. Eski volkanların biriktirdiği lavlar il arazisini kısmen kapsayan Tanrı Abidin, Karacadağ gibi kümeleri teşkil etmiştir (Öztürk, 1997:3). Mardin'i doğudan batıya doğru kuşatan Mazıdağları 1000-1500 m. civarındadır. Bu beşik üzerinde bulunan dağlara ise Mardin Dağları denmektedir. Mardin'e yeryüzü şekillerinin en az ağırlıklı bölümünü %22. 8'le platolar oluşturmaktadır. Mardin dağlarının özellikle kalkerli kesimleri hızla aşınma sonucu platoya dönüşmüştür. Bu platolar 700-1000 m. yükselti kuşağında yer alır. Genelde kalkerli yapı hakim olduğundan bitki örtüsünden yoksundur. Ancak ovalara yakın kesimlerde yer yer çayırılık alanlara rastlanır (Öztürk,1997:4). Dağların büyük bir yer tuttuğu Mardin'de ekonominin tarım ve hayvancılığa dayanması açısından ovalar da ayrı bir öneme sahiptir.

Mardin ili sınırında doğal göl bulunmamaktadır.

Mardin yeraltı kaynakları bakımından pek zengin bir il değildir. İldeki madenlerden biri çimento hammaddesidir (Yurt Ansiklopedisi, 1982- 1983:5753). Merkez, Derik ve Mazıdağı ilçelerinde fosfat yatakları vardır (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983:5754).

Kara iklim özelliğinin ağır bastığı ilde Akdeniz iklimi ile kara iklimi arasında bir geçiş özelliği söz konusudur. Dağlık yerlerde yazlar serin, kışlar ise yağmurlu ve kar yağışlıdır. Ovalık yerlerde ise yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar ise bol yağmurludur. En yüksek sıcaklık değerlerine ağustos ayında, en düşük sıcaklık değerlerine ise ocak ayında rastlanmaktadır.

Mardin ili doğal bitki örtüsü yönünden hayli yoksuludur. İlin yalnızca yüksek dağ yamaçları ve akarsu boylarında meşe ve benzeri ağaçlardan oluşan ormanlar vardır. İlin geri kalan kesimleri bozkır görünümündedir (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983: 5756). Doğal bitki örtüsü steptir (Yalçın,1984:8).

1.3. Mardin'in İlçeleri

1.Derik

Mardin'in 76 km. doğusunda bulunan ve 1882'den beri ilçe merkezi olan Derik'in toprakları verimlidir ve çeşitli tarım yapılıdır. Halk geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Bölge en çok pirinç, çeltik, zeytin ve sabun satar (Yalçın,1984: 44).

2.Kızıltepe

Kızıltepe'nin bilinen en eski adı Dunaysır'dır. Türkler zamanında Koçhisar daha sonra Termen, 1931 yılında da bugünkü adını almıştır (Yaşayan Tarih Mardin, 2000: 273). Mardin'e uzaklığı 24 km'dir. Nusaybin –Viranşehir-Urfa eski kervan yolu yine kasabadan geçer (Yalçın,1984: 47). Tarihi çok eski çağlara dayanan ilçenin eski adı ise Koçhisar'dır.

Halkın tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığı ilçenin Suriye sınırına uzaklığı ise 12 km.'dir.

3.Mazıdağı

Eski adı Şamrah olan ilçe, Mardin'in kuzeybatısında yer almakta ve Mardin'e uzaklığı 70km.'dir. Mardin-Diyarbakır karayolunun geçtiği ilçe Mazıdağı'nın eteklerinde kurulduğu ve çevrede mazi çok bulunduğu için bu adı almıştır.

1400 metrelik bir yükseltiye sahip olan Mazıdağı'nda halk geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

4.Midyat

Mardin'in eski ilçelerinden biri olan Midyat, Kumuk Türkleri tarafından kurulmuştur. Savur üzerinden Mardin'e 115 km. uzaklıkta bulunan ilçede tarım ve hayvancılık önemlidir. Özellikle bağcılık önem taşımaktadır.

5.Nusaybin

Eski adı Antmosya olan ve karayolu ile Mardin'e uzaklığı 65 km. olan ilçe Suriye sınırında bulunmaktadır. Anadolu-Bağdat demiryolu, Nusaybin'den sonra Suriye topraklarına geçer (Yalçın,1984: 50). Nusaybin aynı zamanda doğuyu, batıda İskenderun limanına bağlayan karayolunun kavşak noktasındadır (Yalçın,1984: 50).

Eskiden kervan yollarının geçtiği Nusaybin, kuzeyde Samsun limanına karayolu ile bağlıdır. Yukarı Dicle ve Cizre dolaylarından gelen karayolları Nusaybin'de anayola bağlanır (Yalçın,1984: 50). Nusaybin, çevrenin önemli bir istasyonu ve ürünlerinin de ihraç yeridir (Yalçın,1984: 52).

Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan ilçede hidroelektrik santrali bulunmaktadır.

6.Ömerli

Eski adı Maserti'dir (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 5775). Mardin'in kuzeydoğusunda bulunan ilçenin Mardin'e uzaklığı ise 27 km.dir.

1953'te ilçe olan Ömerlide halk tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır.

7.Savur

Eski adı Şura olan ilçe, Kumuk Türkleri tarafından kurulmuştur. Kasaba ve bölgenin başlıca geliri kavak ağacıdır (Yalçın,1984: 53).

8.Yeşilli

Eski adı Rişmil olan Yeşilli Mardin'in en yeni ilçesidir. Daha önceleri Mardin merkez ilçeye bağlı bucak iken 1970 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.(Öztürk, 1997:16) 1990 yılında ilçe olmuştur. Romalılar devrinde yapılmış su kanalları, çeşmeler, bentler ve değirmenler görülmeye değerdir. Torosların güneydoğu Anadolu'yu çevreleyen yayın iç kısmında yer alan dağlık bölgeden Yukarı Mezopotamya düzlüklerine geçiş ağının içinde bulunmaktadır (Yaşayan Tarih Mardin, 2000:296).

9.Dargeçit

1989 yılına kadar Midyat'a bağlı bir bucak iken ilçe haline getirilmiştir.(Öztürk, 1997: 15) Mardin iline 110 km. Midyat'a 40 km. uzaklıktadır. Doğusunda Dicle nehrinin

sınır oluşturduğu Güçlükonak, batısında Midyat, kuzeyinde Gercüş, güneyinde İdil ilçeleri bulunmaktadır (Yaşayan Tarih Mardin,2000:269).

Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

BÖLÜM 2: EFSANE KAVRAMI

2.1.Kavram Olarak Efsane ve Özellikleri

Masallar, halk hikayeleri, bilmeceler, destanlar, atasözleri ve efsaneler ulusların hafızasında yüzyıllarca yaşayarak ağızdan ağza anlatılan ve sonradan yazıya geçirilen folklorik malzeme ürünleridir. Yaşayan folklorik malzeme ürünlerinden olan efsaneler, bağlı oldukları ulusların en önemli kültür hazinelerinden birini oluştururlar. Bu bölümde efsane kavramının tanımına geçmeden önce Anadolu'da, Orta Asya Türklerinde ve Batı dillerinde efsane kavramıyla ilgili olarak hangi kelimelerin kullanıldığına değinelim:

Efsane kelimesi dilimize Farsçadan girmiştir. Aslı "Fesane"dir (Emiroğlu,1993: 15). Türkçede efsane karşılığı olarak "söylence" kelimesi de kullanılmaktadır. Fakat bu kelime pek yaygın değildir. Dini efsaneler için ise "menkıbe" kelimesi kullanılmaktadır. Fakat araştırmacılarımız bu terimi daha ziyade din büyüklerinin maceraları, kerametleri etrafında oluşan anlatmalara karşılık olarak kullanılmaktadır (Ergun, 1997: 16). Arapçada ise dilimize de girmiş olan "esatir" ve bu kelimenin çoğulu olan "usture" kelimeleri efsanenin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Gökşen, 1999:6).

Türkiye dışındaki Türkler arasında efsane karşılığı olarak şu terimler kullanılmaktadır: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri ve Kırım Tatarlarında efsane; Azerbaycan'da efsane, mit, esatir; Türkmenistan'da epsana, rovyat; Özbekistan'da efsane, rivayet; Karakalpaklarda, epsane, legenda, anız-engime; Kazakistan'da anız, anız-engime, epsane,hikayet; Başkurlarda rivayat, legenda; Kazan Tatarlarında, rivayet, legenda, ekiyet, beyt; Altay Türklerinde, kuuçın, kep kuuçın, mifkuuçın, legenda-kuuçın; Hakaslarda, kip-çoooh legenda, çoooh çaah, nımah; Tuva Türklerinde, tool-çurgu çugaa, töögü çugaalar; Şorlarda, purungu çook, kep çook, erbek; Karaçaylarda, aytıv, tavruh; Uygurlarda rivayet, epsane; Yakutlarda kepseen, sehen, kepsel, bıırgı sehen; Dolganlarda,çıkşah;Tofalarda uleger (Alptekin,1993:XIX).Çuvaşlarda,halap,mif,ıkalap, comok (KarşılaştırmalıTürk Lehçeleri Sözlüğü, 1991:202).Batı dillerinde bu kelimenin karşılığı olarak Latince legendus kökünden gelen terimler kullanılmaktadır. İngilizce "legend", Fransızca "legenda", İtalyanca "leggenda", İspanyolca "leyenda", Almanca "legende" gibi kelimeler efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1980:4).

Bunlardan başka Almanca “sage”, Yunanca “mythe\ mythos”, Arapça ”usture, esatir” ve Rusça “predaniya, skaz” kelimeleri efsane terimi yerine kullanılmaktadır (Sakaoğlu,1980:4).

Bu konuda Sedat Veyis Örnek 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat ve Efsane adlı yapıtında, “Efsanenin bilim dilindeki karşılığı mythos’tur ve kelimenin aslı Yunanca’dan gelmektedir” der (Örnek,1971: 190).

Buna benzer bir açıklamayı Orhan Hançerlioğlu’nun İnanç Sözlüğünde de görebiliriz: “Batı dillerindeki karşılığı mit sözcüğü Yunanca söz ve öykü anlamlarını dile getiren mythos sözcüğünden türetilmiştir (Hançerlioğlu,1975:1).

Efsane kavramı ve özellikleri hakkında çeşitli tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır:

Ferit Devellioğlu Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat’ında efsaneyi: “1.Asılsız hikaye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı” şeklinde açıklamıştır (Devellioğlu,1992: 245).

Ali Püsküllüoğlu Arkadaş Türkçe Sözlükte efsaneyi şöyle tanımlamıştır: “1.Söylence. 2.mec. gerçeğe dayanmayan, gerçekdışı söz” (Püsküllüoğlu, 2000:320).

Türkçe Sözlükte ise efsane “1.Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikaye, söylence. 2.Gerçeğe dayanmayan asılsız söz, hikaye” biçiminde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 1988:433).

Sami Akalın Edebiyat Terimleri Sözlüğünde efsaneyi: “Bir olayı akıl-dışı, olağanüstü yönde gelişmiş gösteren söylenti. Genel anlamda, masal, olmayacak şey, asılsız hikaye” olarak tanımlanmaktadır (Akalın,1984: 93).

İskender Pala ise Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğünde efsaneye: “Dile düşmüş şey, asılsız hikaye, masal, destan” şeklinde bir tanım getirmiştir (Pala,1990:151).

Şemsettin Sami Kamus-ı Türki’de efsaneyi:“1.Masal, asılsız hikaye, hurufat 2.Şöhret bulup dillere düşen vak’a ve hal, destan” olarak tanımlamaktadır (Sami,1989:136).

Şinasi Gündüz’ün Din ve İnanç Sözlüğünde ise efsaneye şöyle bir açıklama getirilmiştir: “Gerçek olmayan ya da gerçek bir bilgiye dayanmayan uydurma hikayeler, mitolojik bilgiler”(Gündüz,1998: 109).

Fakat birçok inanç sisteminde efsanelerin önemli bir yer teşkil ettiğine değinilmiştir.

Bu tanımlara baktığımızda aralarında bir paralellik olduğunu görüyoruz.

Türk Dili ve Edebiyatı ansiklopedisinde efsane: “Edebiyatta tabiatüstü nitelikler gösteren kişilerin hayatlarını, halk muhayyilesinin veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan, olağanüstü olaylarla süslü hikayelere verilen isimdir.” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979:7- 8).

Yeni Türk Ansiklopedisinde ise efsane şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir toplumun en eski hayatını, zaman dışı bir vak’alar hikayesi halinde anlatan hatıralar bütünü. Başlangıçta tabiatüstü nitelikler gösteren kimselerin hayatlarını, sonraları da halkın hayal gücünü veya şairlerin ortaya koydukları eserlerin tesiriyle şekil değiştirmiş tarih olaylarını anlatan harika nitelikteki hikayelerdir ” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:757).

Mustafa Nihat Özön, Edebiyat ve Tenkit Sözlüğünde efsaneyi: “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikaye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa geçer. Genel olarak masal ile eş anlamlı kullanılır” şeklinde açıklamaktadır (Özön, 1954: 74).

Büyük Larousse’de efsane: “1.Tarihsel olayların halkın gücüyle ya da şiirsel buluşlarla biçim değiştirdiği olağanüstü öğelere dayanan anlatı, 2.Bir kimsenin üstün başarılarını, yaşamını konu alan ve güzelleştirilmiş olarak sunan, toplum belleğinde yer etmiş olan betimleme” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 35- 36)

Meydan Larousse’de efsane: “Halkın gözünde veya nakledenin hayal gücünde biçim değiştirerek, olağanüstü niteliklerle donatılarak anlatılan hikaye” (Meydan Larousse, 1981: 88).

İngilizce Sözlükte ise şöyle tanımlanmıştır:

“1.Çok eski zamanlardan kalma hikayeler

2.Mitlerin modernleşmiş ve romantik hal almış şekli

3.Efsanevi şöhret kazanmış insanlar etrafında teşekkül etmiş hikayeler” (The American Heritage Dictionary Of The English Language, 1973:747)

Ali Püsküllüoğlu Arkadaş Türkçe Sözlükte ise efsaneyi şöyle tanımlarken: “1.Söylence 2.mec. Gerçeğe dayanmayan, gerçek dışı söz” (A.Püsküllüoğlu, 2000:320). Aynı eserinde söylence için ise şöyle bir tanım yapmıştır: “a.Evrenin, tanrıların, insanın ortaya çıkışında bir tarih olayına bir kişiye değin türlü olay ve gerçeklikleri konu alan, onlara gerçeküstü bir nitelik vererek anlatan, başlıca özelliği inanış konusu olan kısa öykü “ (Püsküllüoğlu, 2000: 893) .

Bu tanımlara baktığımızda ise dikkat çeken husus, efsanelerin aslında gerçeğe dayandığı; fakat bu gerçekliğin halk arasında anlatılırken gerçeküstü özelliklere büründürülerek dile getirilmiş olmasıdır. Ne kadar gerçeküstü özelliklere sahip olsa da efsanelerin en önemli özelliğinin inanış teşkil etmesidir.

Efsaneler sözlü ürünler oldukları için ağızdan ağza aktarılırken halk tarafından birtakım olağanüstü unsurlarla süslenmişlerdir. Bu durum oldukça doğaldır. Bu durum efsanenin özünü bozmaz; fakat anlatıcı buna kendinden bir şeyler katar. Bu konuda benzer bir açıklamayı Eflatun Cem Güney Çocuk Edebiyatı Yıllığında yayınlanan “Mitler ve Halk Efsanesi” adlı makalesinde şöyle dile getirmiştir: “Bir gerçeği vardır geçmişte ancak halkın kendi hayalinden kattığı unsurlarla bu gerçek yönleri unutulmuş veya değişikliğe uğramıştır ” (Güney, 1987: 166).

Tüm bu açıklamalardan sonra her efsane bir gerçekliğe mi dayanır? sorusu ortaya çıkmaktadır.

Bu konuya bir parça aydınlık getirecek açıklamayı Orhan Hançerlioğlu İşlam İnançları sözlüğünde şu şekilde dile getirmiştir: “Efsane deyimi gerçek bir olayın olağanüstü anlatılışı için kullanıldığı gibi doğasal olayların açıklanması için tümüyle hayal ürünü olan öyküler için de kullanılır” (Hançerlioğlu, 1984: 78).

Birtakım efsanelerde gerçeklik söz konusu olduğu gibi birtakım efsanelerde ise hayali olma söz konusudur. Bu açıdan baktığımızda efsaneleri genel olarak iki kategoriye ayırabiliriz: Gerçeğe dayanan efsaneler ve hayali efsaneler.

J.L.Karl Grimm ile Wilhelm Grimm tariflerinde: “Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikayedir” (Sakaoğlu, 1980:5).der.

Efsanelerde gerçekten yaşamış ve olağanüstü özelliklere sahip şahıslar anlatılırken herhangi bir yer ve olayla ilgili anlatılan efsaneler de vardır.

Şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler genellikle dini nitelikli olmakla beraber “menkıbe” diye adlandırılır. Özellikle keramet sahibi şahısların göstermiş oldukları kerametleri dile getiren efsaneler bu türdür.

Max Lüthiye göre, yeni bir kavram olan efsane (sage) aslında gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikaye eder. Fakat o gerçekten iki şekilde uzaklaşmaktadır. Ağızdan ağza nakledilirken değişikliğe uğraması yanında şairler tarafından edebi olarak işlenmeleri de başlıca değişme sebebi olmaktadır (Sakaoğlu, 1980:5). Derken Kurt Ranke ve C.W.Von Sydow gibi folklorcular efsanelerde anlatılan olayın objektif gerçeği yansıtmadığını ancak anlatıcının, dinleyicilerin bu olayı gerçek kabul ettiklerini söyler (Seyidoğlu, 1997:21- 22).

Efsanelerdeki olayların gerçek kabul edilmesinin en önemli nedeninin onların inanış özelliğine sahip olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu konuda Pertev Naili Boratav “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı yapıtında şunları dile getirmiştir: “Efsanenin başlıca niteliği inanış konusudur. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir” (Boratav, 2000:121).

Bilge Seyidoğlu “Erzurum Efsaneleri” adlı çalışmasında ise: “Bir efsane mutlaka bir inanış üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşıyabilir” demiştir (Seyidoğlu, 1997: 22).

Bahaeddin Ögel ise “Türk Mitolojisi” adlı yapıtında efsaneye “Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş, büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan yani ”legende” dir” diye bir açıklama getirmiştir (Ögel,1989:V).

Bahaeddin Ögel bu açıklamasında efsaneleri ikiye ayırmıştır. Yaşadığı belli olmayan kahramanları mitolojiye, yaşadığı belli olan kahramanları ise destan sınıfına dahil etmiştir. Fakat efsaneleri şahıslara ait kahramanlıklar olarak değerlendirmenin ötesinde efsaneler konularına göre çeşitli bölümlere ayrılırlar.

Konuya farklı açılardan bakan bazı araştırmacıların görüşlerine değindiğimizde bu konuda Dr. Mustafa Kılıç Çukurova I.Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumunda sunduğu “Misiste Denizle İlgili Bir Efsane ve Tarihte Çukurova Meşhur İlim Adamları” adlı bildirisinde efsane için “ Bir ulusun, dininin temelleri olarak uydurduğu hikayelerdir” derken (Kılıç,1953:376). Bunun yanı sıra Osman Saygı Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayınlanan “Genç Osman ve Şeyh Murtaza Efsanesi” adlı makalesinde efsane için “kanatlanmak, göğe yükselmek demektir. Hele Türk efsaneleri, hayal mahsulü, uydurulmuş şeyler değildir” diye bir açıklama yapmıştır (Saygı,1958:1732).

Bu konuda Muzaffer Uyguner ise Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayınlanan “ Anadolu ve Efsaneleri” adlı makalesinde “efsaneler, varlıkla varlık ötesi arasında oluşla oluş öncesi arasında kurulmuş hayal mahsulü bağlantıların hikayesidir” diye bir açıklama getirmiştir (Uyguner,1956:1332).

Efsanelerin zaman zaman kötü değlendirildiği de olmuştur: Gero Von Wilbert efsaneyi tanımlarken şunları söyler: “Objektif olarak gerçek olmayan, fantastik; fakat hakikat olduğu iddia edilen ve dinleyiciden ciddi olarak inanması beklenen olayları anlatan hikaye. Kısaca, efsane yalan söylemektir” der (Öztürk,1992:10).

Efsane kavramına açıklama getiren ilim adamlarından biri de dilbilimci olan ama halkbilimiyle de yakından ilgilenen Tuncer Gülensoy’dur. Tuncer Gülensoy, “Tunceli Efsanelerinin Tip- Motif Yapısı İle Munzur Efsanelerinin Anadolu Varyantları” adlı tebliğinde efsaneyi; “Tabiatüstü vasıflar taşıyan kişilerin başlarından geçen olayları anlatan, halkın hayalinde oluşup yaygınlaşan olağanüstü olaylarla dolu hikayedir.” şeklinde tanımlamıştır (Gülensoy, 1992: 97).

Ali Berat Alptekin ise “Mersin Efsaneleri” adlı makalesinde efsaneyi “Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan, inandırıcılık vasfı bulunan, olağanüstü özellikler bulunan, kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalardır, şeklinde tarif edebiliriz” demiştir (Alptekin,1987: 21).

Şükrü Elçin “Halk Edebiyatına Giriş” adlı yapıtında efsaneyi şöyle tarif etmektedir: “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğu ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin

teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça:”Usture”(cem’i: esatir); Farsça: “Fesane, efsane”; Yunanca “Mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir” (Elçin,2001:314).

Saim Sakaoğlu ise Erciyes Dergisindeki “Erzincan Efsanelerinin Edebiyattaki Yeri” adlı makalesinde efsaneye şöyle bir açıklama getirmiş: “Efsaneler, hayalle hakikatin kesiştiği noktada teşekkül eden anlatılardır” (Sakaoğlu,1988:121).

Saim Sakaoğlu’nun bu tanımla Grimm kardeşlerin bu konudaki tarifine katılmış olduğunu görüyoruz.

Bilge Seyidoğlu Erzurum Efsaneleri adlı doçentlik çalışmasında efsanelerin özelliklerine ilişkin olarak şunları tespit etmiştir:

- 1.Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış, efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancıdır.
- 2.Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir alemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler.
- 3.Efsaneler, bir tarife göre mitlerin modernleşmiş şekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikayeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşırlar.
- 4.Bir efsane mutlaka bir inanç unsuru üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımayabilir (Seyidoğlu,1997: 22).

Buraya kadar verilen açıklamalardan sonra efsaneyi şu şekilde ifade etmek istiyoruz:

Tarihin ilk dönemlerinde ortaya çıkan, en önemli özelliği inanış olan ve bunun için halk tarafından gerçek olarak kabul edilen; içinde olağanüstü özellikleri bulunan gerçek veya hayali yer, şahıs, ya da olay hakkında ağızdan ağza aktarılarak anlatılan, sonradan yazıya geçirilmiş, belirli bir şekle sahip olmayan, kısa, nesir türünde kaleme alınan anonim anlatılardır.

2.2.Efsanelerin Oluşumu

Efsanelerin oluşumunu açıklayabilmemiz için öncelikli olarak onların kökleri hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir.

Efsanelerin bir değil; birkaç kökü vardır. Bu kökleri şöyle sıralayabiliriz:

1.Mitolojik Kökler

2.Tarihi Kökler

3.Dini Kökler

4.Hayali, Fantastik Kökler (Ergun,1997: 41)

Bilge Seyidoğlu da bu noktada “Efsaneler kaynaklarını mitolojiden, tarihten, dinden ve günlük olaylardan alabilirler” şeklinde bir açıklama getirmiştir (Seyidoğlu, 1997: 14).

Tarihi efsaneler kaynaklarını tarihi, dini efsaneler, dini kökten alır. Bununla birlikte bir efsanede birden fazla kök olabilir. Ama mutlaka ön plana çıkan bir kökü vardır. Tarihi efsanelerde birden çok kök olabilir; ama ön plana çıkacak olan, tarihi köktür. Çünkü efsanelerin her biri farklı oluşum sürecinden geçmektedir. Bu da onların köklerinden kaynaklanmaktadır. Şimdi sırasıyla bu köklere değinelim:

1.Mitolojik Kökler: İnsanoğlu, yeryüzünde var olduğu andan itibaren aklına takılan birçok soruya cevap arama ihtiyacı hissetmiştir. İnsanın nerden geldiği, nereye gittiği, denizin çekilmesi, şimşeğin çakması, yağmurun yağması gibi şeyler, insanın sebebini sorguladığı olaylardandır. İnsanoğlu, tüm bu sorulara kendi belleğinde cevap arama eğilimine girmiştir. Dolayısıyla o dönem insanı bir dağın, tepenin oluşumunu, şeklini olağanüstü niteliklere büründürerek açıklamaya çalışmıştır.

Tüm bu olayları tek tanrılı dinlerde tanrı ya da şeytanla çok tanrılı dinlerde iyi ya da kötü ruhlu bir tanrıyla açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu konuda Pierre Grimal “İnsan ve Efsane” adlı makalesinde “Tıpkı bilim gibi efsanenin de ereği dünyayı açıklamak, olguları anlaşılır kılmaktır.” der (Grimall, 1963: 10).

Bu konuda Behçet Necatigil 100 soruda Mitologya adlı yapıtında “ Mitoşlar, ilkel devirlerde yaşıyan insanların dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, hayatın ve evrenin sırrını çözemedikleri çeşitli görüntülerini kendilerine göre açıklayabilmek ihtiyacından doğmuş öykülerdir.”der (Çıblak,1995:7 -8).

Şunu da belirtmemiz gerekirse o dönemde yapılmış olan bu açıklamalar, bugünkü insanoğluna yanlış ve saçma gelebilir. Ama o dönem insanının hem psikolojik hem

sosyolojik durumu göz önüne alınacak olursa bu tür açıklamaların gayet doğal olduğu ve dönem insanından daha farklı açıklamalar beklememizin yerinde bir davranış olmayacağı görülecektir.

İlk dönem insanların cevabını bulamadığı sorulara çeşitli açıklamalar getirmeleri zamanla halkın muhayyilesinden katılmış hayali unsurlarla bütünleşerek bir inanç sistemi haline gelmiştir. İşte bu inanç sisteminin bazı unsurları birtakım efsanelerin kökünü oluşturmuştur. Bu anlatımlar, efsane haline geldikten sonra inanç sisteminin dışına çıkıp, insanların ders alması gereken anlatılar haline dönüşmüşlerdir. Neticede tüm bunlar mitolojik kökenli efsanelerin oluşmasına sebep olmuştur.

Mitolojik kökenli olan bu efsaneler, tüm dünyada görülür ve birbirlerine benzerler. Bu efsaneler R. Rosiere'nin "menşelerle ilgili kaidesi"ne uymaktadır. R.Rosiere'nin ileri sürdüğü bu kaide şu şekildedir: "Aynı akli kapasiteye sahip bütün milletlerde muhayyile aynı şekilde tezahür eder. Böylece benzer efsanelerin yaratılışına sebep olur"(Sakaoğlu,1980:7).

Bu konuda Hilmi Ziya Ülken Sosyoloji Sözlüğünde: " Efsaneler kültür çevrelerine ait olmakla birlikte kültür yayılışına bağlı olarak toplumdan topluma geçerler. Bundan dolayı kültürler arasında ortak tarafları vardır." demiştir (Ülken, 1969:91).

Muzaffer Uyguner'in "Çocukları Emziren Ana Geyik Efsanesi Üzerine" adlı makalesinde büyük bir kurdun memelerini emen iki çocuğu temsil eden birçok heykele Avrupa'nın birçok ülkesinde, şehrinde rastlanır şeklindeki açıklaması da konuya bu bakımdan açıklık getiren güzel bir örnektir (Uyguner,1971:6104).

Mitolojik kökenli efsaneler birbirleriyle benzerlik arz etmektedirler.

2.Tarihi Kökler: Araştırmacıların fikir birliğine vardıkları noktalardan biri de tarihin, efsanelerin kaynaklarından biri olduğu fikridir.

Efsanelerin bir kısmı tarihi kökler üzerine kurulmuştur. Bu tür efsanelerin oluşumu için belli bir tarih yoktur. Fakat bunların mitolojik köklü efsanelere göre daha yakın zamanda oluşmuş oldukları söylenebilir. Tarihi bir olay eğer halkın üzerinde büyük bir etki bırakmışsa bu olay bir müddet sonra efsaneye dönüşür. Halk, bu efsanelerde tarihi

bir olayı olmasını istediği gibi ve tarihi bir şahsı da görmek istediği bir biçimde gösterir. Dolayısıyla efsane haline gelen bu olaya halk kendinden bir şeyler katmıştır.

Bu konuda Pertev Naili Boratav: “Bir tarih olayı gerçekte olduğu gibi anlatılmamışsa, gerçekten uzaklaşan bir biçim almışsa efsaneleşmiş demektir.” der (Boratav,2000:121).

Tarihi köklü bu efsaneler, R.Rosiere'nin “birinin yerine diğerinin geçmesi kaidesine” uymaktadır. R.Rosiere'nin ileri sürdüğü kaide şu şekildedir: “Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha meşhur birine mal olur ” (Sakaoğlu,1992: 11). Didon Hilesi diye bilinen kurnazlıkla toprak elde etme motifine yer veren efsanede Hasan Sabbah'ın yerine Battal Gazi'nin geçmesini bu kaideye örnek olarak gösterebiliriz (Sakaoğlu,1992: 11).

Bir olayın efsaneye dönüşebilmesi ya da bir kahramanın etrafında efsane oluşabilmesi için o olayın ya da kahramanın halk için ayrı bir önem teşkil etmesi şarttır. Bu konuda benzer görüşü Mody Boatright “Efsanelerin Doğası Üzerine” adlı makalesinde şöyle dile getirmiştir: “Efsane toplumsal bir kabullenme gerektirir. Kişi veya bir grubun ya da bazı küçük grupların tekelinde kalmış inançlar efsane değildir” (Boatright,1976:4).

3.Dini Kökler: Efsanelerin köklerinden bir diğeri ise dini köklerdir.

Dini kahramanların maceraları zaman içinde halk tarafından oluşturulan çeşitli hayali öğelerle efsane haline gelmiştir. Dini kitaplarda anlatılan birçok olayın yine halk tarafından efsane haline getirildiğini söyleyebiliriz.

Halk sevdiği bir din büyüğü ile ilgili olarak gerçekte olmamış olsa dahi birçok efsane meydana getirmiştir. Dini köklü efsanelerde olağanüstü güç ve keramet ön plana çıkmaktadır. Ermiş bir kişinin kerametleri dini efsanelerin başlıca konusudur.

Dini köklü efsaneler, bir dinin yasakları, emirleri, kuralları ve din büyüklerinin maceraları etrafında oluşmaktadır. Bu efsanelerde anlatılan olayların bazıları gerçekten olmuş olabilir, bazıları ise halkın hayalinde oluşturduğu efsanelerdir. Fakat dinleyiciler bu anlatıları gerçek kabul edip dinler. Efsanelerin en önemli özelliğinin inanış olduğuna değinmiştik. Bu konuda Saim Sakaoğlu “İnsanın bir an için dinleyip inandığı olay, aslında anlatıcısının ve göstereceği maddi unsurun yardımıyla efsane olacaktır; aksi

takdirde anlatılan olaya efsane gözüyle bakmamız pek de doğru olmayacaktır.” der (Sakaoğlu,1992: 25).

Dini köklü efsanelerden bazılarında ise ahlak ve töreye dair öğretiler mevcuttur. Halkın nimetleri (su, ekmek) kutsal görüp bunlara saygı gösterilmesini istemesi ve saygı göstermeyenlerin cezalandırılması vb. Derlemiş olduğumuz efsanelerin bazılarında bunların örneklerini görmekteyiz.

Kaplumbağa(tosbağa)1(efsane no:70) adlı efsanemize baktığımızda kadının nimete saygılı olmaması sonucu Allah tarafından cezalandırılıp kaplumbağa haline dönüştüğünü görmekteyiz. Buna benzer efsaneler, Anadolu'nun birçok yerinde mevcuttur. Bu tür efsaneleri dini köklü efsanelerden ayırmamız gerekir. Bu tür efsaneler ahlaki yönden insanları terbiye etmektedir.

4.Hayali- Fantastik Kökler: Bütün efsanelerde az çok hayali ve fantastik öğelere rastlarız; özellikle mitolojik kökenli efsanelerde bu daha fazladır. Fakat hayali ve fantastik kökenli efsaneler, tamamıyla hayal üzerine kurulmuştur. Özellikle yer adlarıyla ilgili anlatılan efsanelerin bazıları bu şekilde oluşmuşlardır. Halk farklı gördüğü bir tepeyi, dağı, taşı hemen efsane haline dönüştürmektedir.

Bildiğimiz gibi efsanelerin özelliği ağızdan ağza anlatılarak halk arasında yayılmasıdır. Böyle olduğu için her anlatıcı bu efsanelere kendinden bir şeyler katmıştır. Efsanelere halkın katmış olduğu bu unsurlar efsanelerin hayali-fantastik kökleridir.

2.3. Efsanenin Diğer Türlerle İlişkisi:

Anlatmaya dayalı ürünlerin anonim olması, ağızdan ağza yayılması gibi bazı ortak özellikleri vardır. Ayrıca bu ürünlerin her birinin kendine has özellikleri mevcuttur. Bu özelliklerden bazıları bu anlatım türlerinde ortak özellikleri oluştururken bazı özellikler de farklılıkları oluşturur. Bu açıdan efsanenin mit, masal, destan ve halk hikayesiyle ortak olan ve farklılık gösteren özelliklerine değinmek gerekir.

Sırasıyla efsanenin mit, masal, destan ve halk hikayesiyle ilişkisine bakalım:

2.3.1.Efsane- Mitoloji İlişkisi: Anlatı türleri içerisinde efsaneye en yakın olan mittir. Mit ile efsanenin birbirlerine en yakın olan tarafları her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmeleridir (Sakaoğlu,1980: 21).

Mit ile efsaneler her ikisi de anlatıcılar ve dinleyicilerce gerçek olarak kabul edilir (Helimoğlu Yavuz, 1993: 11).

Mitlerin esas unsuru objesi tabiattır, uzaydır; efsanelerinki ise cemiyet hadiseleridir, karihtir (Ergun,1997: 42).

Mitlerde tanrılar ve yarı-tanrılar olduğu halde efsanelerde tarihi ve yarı-tarihi kahramanlar vardır (Helimoğlu Yavuz, 1993: 11).

Efsaneler, mitolojiden farklı olarak daha gerçekçidirler, mitlerde hayale, fantaziye bağlılık güçlüdür (Ergun,1997: 46).

Mitolojiler, ilkel dönemlerin ve ilkel kültürlerin mahsulleri oldukları halde efsaneler günümüzde oluşabilir ve tarih çıkabilirler (Seyidoğlu, 1997: 14).

Efsanenin zamanı, mitteki hadiselerin cereyan ettiği zamana göre daha yakın bir geçmiştir (Sakaoğlu,1980: 21).

Mitler her zaman bir kutsallık taşırlar. Oysa bu özellik efsanelerin tümünü kapsamaz (Yavuz, 1993: 11).

2.3.2.Efsane-Masal İlişkisi: Efsanenin gerçek olarak kabul edilmesine karşılık masal hayal mahsulü olarak kabul edilir (Sakaoğlu, 1980: 21).

Masallardaki hayali unsurlar efsanelerde de bulunur; ama efsanelerdeki hayali unsurların inandırıcılık özelliği vardır. Masalarda ise yoktur; çünkü efsanenin en önemli özelliği inanış olmasıydı. Masaldaki uçan halıya sihirli fese inanç kapısını kapatan çocuk, efsanedeki velinin hacca gidivermesini, kimsenin göremediği ak sakallı piri hemen kabul ediverir (Sakaoğlu,1987: 99).

Her iki anlatıda da olağanüstü olaylar ve kahramanlar vardır.

Efsanelerin zamanı bellidir. Buna karşılık masalların zamanı bilinmez, belirli bir zamanları yoktur (Ergun, 1997: 48).

Efsanelerin yeri bellidir, bu yer yaşadığımız dünyadır. Masalarda ise yer belli değildir. Masal, “masal ülkesi” denilen hayali bir yerde geçer.

Efsanelerin bir kısmının dini mevzuları işlemelerine karşılık, bütün masallar dindışıdır (Ergun,1997: 48).

Efsaneler, masallara göre daha kısadır. Masalların pek çoğunda tekerleme gibi bölümler varken efsanelerde yoktur.

Efsanelerde bir veya birkaç motif vardır. Masallar ise motif açısından oldukça zengindir. Şekil değiştirme motifi hem efsanelerde hem masallarda sıkça görülür. Fakat masalarda taş kesilme sihir sonucu cadılar tarafından gerçekleştirilirken efsanelerde ise mucize ile gerçekleşir. Ayrıca masalda taş kesilenler sihrin etkisi geçince canlanır; fakat efsanede canlanmaz.

Masalarda görülen şekil değiştirmelerde, kahramanlar bazen eski şekillerine dönebilir. Bu husus efsanelerde görülmez (Sakaoğlu, 1980: 32).

Taşın canlanıp insan olması motifi efsanelerimizin yalnız birinde vardır. Anadolu'da "Taşbebek Efsanesi" olarak adlandırılan bu efsane yurdumuzun hemen her bölgesinde bilinir ve anlatılır (Sakaoğlu, 1980: 76).

Tekrar eski haline dönme durumuna istisna bir örnek daha vardır. Saim Sakaoğlu'nun Anadolu Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu adlı yapıtında, köylülerin Hacı Bektaşî Veliye bir şey vermemeleri sonucu Hacı Bektaşî Velinin duasıyla çeçleri ve altınları taş olur, köylüler pişman olunca çeçlerinin eski şekline dönmüş olduğu anlatılmaktadır (Sakaoğlu,1980:132).

Derlemiş olduğumuz Işık efsanesinde (efsane no:68) de benzer bir durum söz konusudur. Kadın, kocasının bedduası sonucu köpek haline dönüşmekte daha sonra kızının dileği ve duası sonucu tekrar eski haline dönmektedir. Şekil değiştiren unsur eski haline dönmüştür.

"Efsaneler, masallar gibi her zaman söylenmez. Ancak belli bir hadise ve varlığın öğrenilmesi, açıklanması ihtiyacı doğunca anlatılırlar. Masallar ise her zaman anlatılabilirler" (Ergun,1997: 47).

Bazı efsaneler zamanla masallaşabilir; fakat masallar efsaneleşemez.

Efsanelerin acıklı bitmesi olağandır, buna karşılık masal her zaman sonunu tatlıya bağlayan bir anlatı türüdür (Boratav, 2000: 122).

Efsaneler masallara göre daha milli ve mahallidirler (Ergun, 1997: 47).

2.3.3.Efsane –Destan İlişkisi: Efsane ve destandaki olaylar, gerçek olarak kabul edilir (Helimoğlu Yavuz, 1993:12). Fakat destanlar tarihi belgelere kaynaklık ederken efsanelerde böyle bir durum yoktur. Bunun için destanın gerçeklik payı efsaneye göre daha fazladır.

Her ikisinde de yer alan olaylar, günümüz dünyasında geçerler(Helimoğlu Yavuz,1993: 12). Fakat efsanedeki olaylar daha yakın zamanda olmuştur.

Her ikisinin de tarih içinde belli yer ve zamanları vardır.

Her ikisinde de olağanüstü kahramanlara ve olaylara yer verilir. Fakat her efsanede olağanüstü bir yan bulunma zorunluluğu yoktur.

Hiçbir olağanüstü yanı bulunmayan efsanelere rastlarız (Boratav, 2000: 121).

Her ikisi de toplumu derinden etkileyen olaylar etrafında oluşmuşlardır. Fakat bu etkilenme destanlarda daha genel ve büyüktür. Efsanelerde ise daha dar kapsamlıdır.

Bazı destanların içinde efsaneler yer almaktadır. Oğuz Kağan, Göç, Saka destanları buna örnek gösterilebilir. Dede Korkut Kitabındaki bazı hikayelerde de aynı durum söz konusudur.

Destanlar bir yönüyle efsaneye dayanır, destandaki kişiler efsanevidir. Bunun yanı sıra destanlar da efsanelere kaynaklık ederler. Yani karşılıklı etkileşimleri söz konusudur.

Yaşadığımız zamanda efsane oluşabilirken destan oluşamaz. Yani bir olayın destan olabilmesi için aradan uzun bir zaman geçmesi gerekmektedir. “Efsanelerin bazılarında kutsallık olmasına karşın kutsallık destanlarda görülmez. Destanlar daha ziyade milli anlatımlardır ve kutsallık dini bir karakter taşımaz” (Ergun,1997: 48).

Efsanelerin bazılarının benzerlerini başka milletlerde bulabiliriz. Buna karşılık destanlar millidir, onların benzerlerini başka milletlerde bulmamız söz konusu değildir (Ergun,1997: 48).Bu yönüyle orijinallik taşır (Sakaoğlu,1992: 24).

Destanların hepsi belli bir tarihi olayı işlerler. Buna karşılık bu durum efsanelerin tamamında görülmez (Ergun,1997: 48).

Efsanelerdeki sessiz, sakin, itaatkar derviş tipine karşılık destanlarda kahraman, savaşçı alp tipi vardır (Ergun,1997: 48).

2.3.4.Efsane- Halk Hikayesi İlişkisi: Efsane ile halk hikayesi arasında büyük bir benzerlik yoktur. Fakat bu iki türü mukayese ettiğimizde her ikisinde de; olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Olağanüstü durumlar vardır. Mekan, dünyadır. Dua ve beddualar gerçekleşir.

Bazı halk hikayeleri zamanla efsaneye dönüşebilir. Halk hikayelerinin nazım kısmı unutulduğunda efsaneye daha çok benzer.

2.4. Efsanelerin Konuları ve Tasnifleri

Efsanelerin Konuları: Efsanelerin konuları, toplumda zamanın akışı ile görülen değişiklikler ve insanların ihtiyaçları doğrultusunda farklılaşarak çeşitlilik kazanmıştır.

İlk efsanelerde evrenin, tanrıların ve insanların yaratılışları anlatılmaktadır. Ayrıca bu efsaneler, tanrıların insanları cezalandırışı, ateşin bulunuşu, avcılığın başlangıcı, bitkilerin oluşumu, geleneklerin ve göreneklerin kaynağı vb. konuları ele almaktadır.

Efsanelerin birçoğu açıklayıcı niteliktedir. Dünyadaki ve hayattaki birçok varlığın neden, niçin ve nasıl ortaya çıktığına cevap vermeye çalışır. Bu konuda Pierre Grimal “İnsan ve Efsane” adlı makalesinde “Bizde ussal bilgiyle aydınlanmamış her şey efsane alanına girer.” demiştir (Grimall,1963: 10). “Buna göre efsane, insan ve insanüstü güçler arasındaki ilişkiler üzerine bir kültürel grubun inanışlarıdır (ki bunlar ruhsal veya kişisel güçler olabilir) doğal güçler, ekonomik güçler ve başkaları da olabilir”(Boatright,1976: 4).

Sedat Veyis Örnek “ 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” adlı yapıtında efsanelerin konusunu dört grupta ele alır:

- a)Tanrıların nereden geldikleri(Teogoni)
- b)Evrenin nasıl oluştuğu(Kozmogoni)
- c)İnsanların nereden geldikleri ya da nasıl oluştukları(Antropogoni)

d)İnsanın ve dünyanın geleceği (Eskatoloji) (Örnek,1971:190)

Toplumlar efsanelerde kendi istedikleri kahramanları yaşatmışlardır. Toplum hayatına örnek davranışlarıyla yön veren olağanüstü niteliklere sahip kahramanlar efsanelerin konusu olmuşlardır. Bu açıdan baktığımızda efsanelerin toplumsal işlevinin olduğunu görüyoruz. Bu konuda Bilge Seyidoğlu efsaneler:

- 1.Gelenek ve görenekleri korurlar.
- 2.Topluma yön verirler.
- 3.Teşekkül ettikleri yere mana kazandırırılar.
- 4.Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır (Seyidoğlu,1997:199). Der.

Edebiyatımızda efsaneleri, konuları ve amaçları itibariyle tabiat olaylarını sebeplerini, insanın nereden gelip nereye gittiği, hayatla ölümün mahiyeti, astronomi olayları, meteorolojik olaylar, tarihsel şahıs ve olaylar, çevresel olaylar vb. gibi konulara ayırmak mümkündür (Sevindik,1995:265).

2.Efsane Tasnifleri: Bu bölümde dünyada ve ülkemizde yapılan efsane tasniflerinden bahsedeceğiz.

Önceleri masalların bir alt grubu olarak ele alınıp incelenen efsaneler, daha sonraları Batılı bilim adamları tarafından ayrı bir tür olarak ele alınıp incelenmiş ve efsanelerin ayrı bir tasnifi yapılmıştır.

19.yy. başlarında Grimm Kardeşler ile başlayan efsane çalışmaları hep kişisel gayretlerle olmuş ve bu durum 1959'a kadar sürmüştür.1959- 1969 yılları arası ise "Kongreler Devri" olarak adlandırılmış ve bu yıllarda efsaneyi konu alan altı kongre düzenlenmiştir. "International Society for Folk- Narrative Research" adlı cemiyet etrafında birleşen Avrupalı efsane araştırmacıları 14- 16 Ekim 1963'te Budapeşte'de Kurt Ranke'nin başkanlığında toplanarak milletlerarası ilk efsane tasnifini yapmışlardır. Bu tasnif dört ana gruba bunlara bağlı alt gruplardan oluşmaktadır:

I.Dünyanın yaratılışı ve sonu(Kıyamet) ile ilgili efsaneler

II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

A-Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei

B-Bazı yerler ile ilgili efsaneler

C-Dip tarihi ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler

D-Harpler ve felaketler

E-Temayüz etmiş kişiler

F-Bir düzenin bozuluşu

III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler

A-Kader

B-Ölüm ve ölümler

C-Tekin olmayan yerler ve hayaletler

D-Hayaletlerin resmi geçiti ve savaşlar

E-Öbür dünyada ikamet

F-Cinler, periler, ruhlar

G-Medeniyet ile ilgili yerlerdeki hayaletler

H-Değişmiş varlıklar

I-Şeytan

K-Hastalık yapan kötü ruhlar (Cinler) ve hastalıkları

L-Tabiatüstü (Sihri) kuvvetlere sahip kimseler

M-Efsanevi (Mitik) hayvanlar ve bitkiler

N-Hazineler

IV. Dini efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu,1980: 16- 17)

Boratav milletlerarası tasnifin ana grubunu kabul eder; fakat alt grupların Türk efsanelerine uygulanamayacağı görüşünden hareketle Türk efsaneleri için yeni bir tasnif yapar:

a)Yaratılış Efsaneleri

Oluşum ve dönüşüm efsaneleri- evrenin sonunu(Mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler

b)Tarihlik Efsaneler

c)Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

d)Dinlik efsaneler (Boratav, 2000:123)

i)Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,

ii)İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar,

iii)Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.),

iv)Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,

v)Milletler, hükümdar soyları,

vi)Büyük afetler,

vii)Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,

viii)Savaşlar, fetihler, yayılışlar,

ix)Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,

x)Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler (Uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.) (Boratav, 2000:124)

xi)Sevda maceraları ile ün salmış aşıklar, kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri,

xii)Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bakmış “önemsiz” kişiler (Örneğin: çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılanlar (Boratav, 2000:125)

c)Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneleri ise şu bölümlere ayırmıştır:

i)Alın yazısı,

ii)Ölüm ve ötesi,

iii)Tekin olmayan yerler,

iv)Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vb.) ile hayvanların “sahipleri” (koruyucuları) (Boratav, 2000:127)

v)Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki yaratıklar,

vi)Şeytan,

vii)Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar(Albastı gibi),

viii)Olağanüstü güçleri olan kişiler(büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi),

ix)”Mythique” nitelikteki hayvanlar ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılanlar,

Boratav, “ Folklor a Doğru” dergisinde tercümesi yayınlanan aslı Fransızca olan “Türk Efsaneleri” adlı makalesinde ise efsane tasnifini şu şekilde belirtir:

A.Ünlü kimseler üzerine anlatılan ve az çok olağanüstü nitelikler taşıyan efsaneler,

B.Etiyolojik efsaneler,

C.Hayali hayvanlar üzerine anlatılan efsaneler,

Ç.Cinler ve hayvanların sahipleri ile ilgili efsaneler,

D.Büyücü ve falcılarla ilgili efsaneler,

E.Evliya menkabeleri,

F.Aşk efsaneleri (Boratav,1974: 12- 20)

Boratav’ın diğ er tasnifi ise Ali Rıza Önder’in “Yaşayan Anadolu Efsaneleri” adlı yapıtının tanıtımı için yazmış oldu ğ u “Oriens”te yayınlanan Fransızca makalesinde yer almaktadır. Bu tasnif şu şekildedir:

A.Evliyalar ve kerametleri,

B.Değişik bölgeler üzerine etiyolojik ve etimolojik efsaneler,

C.Aşk efsaneleri,

Ç.Masallara benzeyen efsanevi hikayeler (Boratav,1957: 162-166)

Sosyolog ve psikiyatrist araştırmacı Çiğdem ve Atilla Turgay çifti “VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi”nde ortaklaşa sundukları bildiri de belli sayıdaki efsaneyi şu şekilde tasnif etmişlerdir:

A.Aşk, evlilik ve kadın –erkek ilişkileri ile ilgili olanlar,

B.Tanrılar ve olağanüstü güçlerle ilgili olanlar,

C.Haksızlık, yasalara ve ahlaka uymamanın ceza görmesi ile ilgili olanlar (Turgay,1973:447- 462)

Ülkemizde efsane dünyasının en önemli araştırmacılarından olan Saim Sakaoğlu, taş kesilme motifiyle ilgili efsanelerin tasnifini, Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu adlı çalışmasında şu şekilde yapmıştır:

A.Aşk, (1- 45)

B.Zor durumdan kurtulma, (51- 100)

C.Saygısızlar, (111- 160)

D.Kötü huylar, (171- 190)

E.Hızır ve insanlar, (201- 220)

F.Değişik taş kesilmeler, (231- 280)

G. Eksik anlatılanlar (291- 300) (Sakaoğlu, 1980:110- 111)

Sakaoğlu, insanların kuşa dönüşmesiyle ilgili olarak anlatılan efsaneleri de şu şekilde tasnif etmiştir:

A.Kendi duasıyla kuş haline gelenler,

B.Başkalarının duasıyla kuş haline gelenler,

C.İkili bir isteğin neticesinde kuş haline gelenler,

Ç.Farklı hususiyet gösterenler,

D.Dua edilmeden kuş haline gelenler,

E.Farklı sebeplere bağlı olarak kuş haline gelenler (Sakaoğlu, 1985:450- 456)

Sakaoğlu'nun Erzincan efsaneleri ile ilgili olarak yapmış olduğu tasnifi ise şu şekildedir:

1.Konusu İslam dini ve kahramanları ile ilgili olan efsaneler

2.Erzincan ve ilçelerinde yaşamış veya bu bölgede defnedilmiş veliler ve kahramanlarla ilgili efsaneler

3.Şekil değişikliği ile neticelenen efsaneler

4.Sosyal konulu efsaneler

5.Sevda konulu efsaneler

6.Yer ve mevki adlarının hikayesi olan efsaneler

7.Yüce kavramlara saygısızlık edenlerle ilgili efsaneler

8.Olağanüstü yaratıklarla ilgili efsaneler

9.Diğer efsaneler (Sakaoğlu,1988:2- 7)

S.Sakaoğlu 30 Tokat efsanesini ise şu şekilde tasnif etmiştir:

A.Anadolu'da ve Anadolu dışında kalan Türk dünyasında da bilinip anlatılanlar.

B.Kuruluş ve sonuç itibari ile başka efsanelere hatırlatmakla beraber aralarında farklar bulunan efsaneler.

C.Benzerleri başka bölgelerde şimdilik tespit edilmeyenler (Sakaoğlu,1990:140- 150)

Mehmet Önder ise "Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu" adlı bildirisinde belli sayıda efsaneyi ele almış, şu şekilde tasnif etmiştir:

- A.Yer adları,
- B.Evliya menkabeleri ,
- C.Tarihi olaylar ve savaşlar,
- D.Dağ, kaya, ırmak, su gibi tabiat olayları,
- E.Hastalık, sağlık ve tabii afetlerden kaynağını alan efsaneler (Önder,1985: 31- 37)

Bilge Seyidoğlu, “Erzurum Efsaneleri” adlı yapıtında 192 efsaneyi üç ana gruba toplamıştır. Seyidoğlu’nun tasnifi şu şekildedir:

I.Dini Binalarla İlgili Efsaneler

- A.Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler,
- B.Kutsal kabirlerle ilgili olanlar,
- C.Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler,
- D.Türbeler üzerine söylenen efsaneler,
- E.Kaleler üzerine anlatılan efsaneler (Seyidoğlu, 1997: 31)

II. Evler Ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler

- A.Al karısı ve peri kızı ile ilgili efsaneler,
- B.Çobanların ve köprülerin efsaneleri,
- C.Değirmen ile ilgili efsane,
- D.Evler hakkında anlatılan efsaneler,
- E.Hamamlar üzerine söylenen efsaneler,
- F.Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler,
- G. Keramet sahiplerinin efsaneleri,
- H.Köylerle ilgili efsaneler,
- I.Kuyu ile ilgili efsane,

İ.Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar,(Seyidoğlu,1997:131)

III. Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler

A.Çeşme ile ilgili efsane,

B.Düzlüklerle ilgili efsaneler,

C.Göller ve şelalelerle ilgili efsaneler,

D.Kaplıcalarla ilgili efsaneler,

E.Mağaralarla ilgili efsaneler,

F.Nehirle ilgili efsane,

G. Pınarla ilgili efsane,

H.Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler (Seyidoğlu, 1997: 221)

V.Yer Adları İle İlgili Efsaneler,

A. Meskun bölgelerle ilgili efsaneler,

B.Yeryüzü şekilleri ile ilgili efsaneler,

C.Diğerleri (Görkem,1987: 13)

Muhsine Helimoğlu Yavuz “Diyarbakır Efsaneleri” adlı yüksek lisans tezinde 117 efsane metnini şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Dini Efsaneler

a.Dini ve tarihi kişiler üzerine söylenmiş efsaneler,

b.Camiler, kiliseler,

c.Ziyaretler, mezarlar, türbeler,

II. Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler

a.Şeytan,

b.Cinler, periler, ejderhalar

c.Hastalık ve ölüm getiren varlıklar.

III. Hayvanlar Üzerine Efsaneler

IV. Tarihi Efsaneler

a.Savaşlar, fetihler, istilalar

b.Hükümdar sülalelerinin ve beylerin menşe'leri, adlar, ünvanlar,

c.Kaleler, surlar, köprüler,

d.Meskun yerlerle ilgili olanlar

1.Evler,

2.Hamamlar, kaplıcalar

V.Tabiatla ilgili Efsaneler

a.Taşlar, kayalar, tepeler, dağlar, kırlar,

b.Mağaralar,

c.Göller, nehirler,

d.Çeşmeler, pınarlar,

e.Ağaçlar, bitkiler, meyveler

VI. Aşk Üzerine Efsaneler (Helimoğlu Yavuz,1993: 35)

Ali Duymaz Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı “Bingöl Efsaneleri” adlı yüksek lisans tezinde 101 efsane metnini şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Dini Efsaneler

A.Evliyalar üzerine anlatılan efsaneler,

B.Ziyaret yerleri üzerine anlatılan efsaneler,

C.Peygamberler, Hızır ve diğer din büyükleri üzerine anlatılan efsaneler,

II. Osmanlı- Rus Savaşı Üzerine Anlatılan Efsaneler

III. Yer Adlarına Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

A.Yerleşim yerleri (il, ilçe, köy, mezra) ile ilgili efsaneler,

B.Tabiat şekilleri (Dağ, mağara, çay, maden) ile ilgili efsaneler,

IV. Taş Kesilme Efsaneleri

V.Hayvanlarla İlgili Efsaneler

VI. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler

VII. Sevdaya Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

VIII. Halk Oyunları Ve Türküleri Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler (Duymaz, 1989: 15- 16)

Ali Berat Alptekin, Duymaz'ın bu tezinde yer alan Bingöl Efsaneleri ve yeni yapılan derlemeleri de değerlendirerek bir tasnif yapmıştır:

1.Bingölleri ve Köroğlu'na Bağlı Olarak Teşekkül Etmiş Efsaneler

2.Osmanlı-Rus Savaşına Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

3.Halk Oyunlarına ve Halk Türkülerine Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

4.Olağanüstü Varlıklara Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

5.Çeşitli Yerlere Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

6.Taş Kesilme Tipine Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

7.Hayvanlarla İlgili Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

8.Diğerleri (Göde, 2002: 48)

Zekeriya Karadavut “Yozgat Efsaneleri” adlı yüksek lisans tezinde 101 efsaneyi şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Yaratılış Efsaneleri- Oluşum Dönüşüm Efsaneleri,

A.Şekil değiştirme efsaneleri,

1.Taş kesilme efsaneleri,

2.Diğer şekil değişikliğine bağlı efsaneler,

3.Açıklayıcı efsaneler,

II. Tarihi Efsaneler

A.Adları belli yerlerle ilgili efsaneler, tabiat şekilleriyle ilgili efsaneler,

B.İnsan topluluklarının yaşadığı yerlerle (Şehir, köy vb.) ilgili efsaneler,

C.Ünlü büyük yapılar (Cami, hamam vs.) ile ilgili efsaneler,

D.Kaleler, surlar, köprülerle ilgili efsaneler,

III. Olağanüstü Varlıklar Üzerine Anlatılan Efsaneler,

IV. Dini Efsaneler

A.Evliyalar üzerine anlatılan efsaneler,

B.Ziyaret yerleri üzerine anlatılan efsaneler,

C.Peygamberler, Hızır ve diğer din büyükleri üzerine anlatılan efsaneler (Karadavut, 1992: 45- 46)

Ruhi Kara “ Erzincan Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma” adlı kitabında Erzincan Efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

1.Dini ve dini binalarla ilgili efsaneler,

2.Evler ve insanların yaşadığı yerler ile ilgili efsaneler,

3.Tabiat ve kırlarla ilgili efsaneler,

A.Ağaçlar ve otlar ile ilgili efsaneler

B.Dağlar ve tepeler ile ilgili efsaneler

C.Düzlükler ile ilgili efsaneler

D.Göller ile ilgili efsaneler

E.Hayvanlar ile ilgili efsaneler

F.Nehirler ile ilgili efsaneler

G. Taşlar ve kayalar ile ilgili efsaneler(Kara, 1993: 90)

Kudret Yıldırım (Yağbasan) Malatya Efsaneleri adlı yüksek lisans tezinde efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Dini efsaneler,

A.Veliler üzerine anlatılan efsaneler,

B.Dini inanışlarla ilgili efsaneler,

C.Ziyaret edilen yerler üzerinde anlatılan efsaneler,

D.Din büyükleriyle ilgili efsaneler,

II. Kahramanlıkla İlgili Efsaneler

A.Battal Gazi'nin şahsiyeti ve menkıbevi hayatı etrafında teşekkül eden efsaneler,

B.IV. Murat ile ilgili efsaneler,

III. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

A.Kuşlarla ilgili efsaneler,

B.Yılanlar ve diğer hayvanlarla ilgili efsaneler,

IV. Yer Adlarına Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler

A.Yerleşim yerleri ve tabiat şekilleri ile ilgili efsaneler,

B.Tekin olmayan mahallelerde yaşayan tekin olmayan varlıklar ile ilgili efsaneler,

V.Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler

VI. Taş Kesilme Efsaneleri

VII Hazinelerle İlgili Efsaneler

VIII Sevdaya Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler (Yağbasan,1991: 30)

Yıldırım Yağbasan, bu tasnifini hazırlarken A. Berat Alptekin'in Malatya Efsaneleriyle ilgili yapmış olduğu tasniften yararlanmışır. A. Berat Alptekin'in tasnifi Şu Şekildedir:

- 1.Dini efsaneler,
- 2.Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler,
- 3.Hayvanlarla ilgili efsaneler,
- 4.Taş kesilme konusunu işleyen efsaneler,
- 5.Adlarla ilgili efsaneler (Alptekin,1988: 35- 39)

Alptekin "Fırat Havzası Efsaneleri" adlı çalışmasında Bingöl, Malatya, Elazığ ve Tunceli illerinden derlenen 110 efsane metnini Şu Şekilde tasnif etmiştir:

- A.Taş Kesilme İle İlgili Efsaneler
- B.Veliler İle İlgili Efsaneler
- C.Mecnunlar İle İlgili Efsaneler
- Ç.HZ. Hızır İle İlgili Efsaneler
- D.Meşhur Kahramanlarla İlgili Efsaneler
- E.Yer Adları İle İlgili Efsaneler
- F.Çeşitli İşaretlerle İlgili Efsaneler
- G. Çeşitli Yapılar İle İlgili Efsaneler
- Ğ.Dağ, Göl, Pınar ve Mağaralarla İlgili Efsaneler
- H.Ağaçlar ile İlgili Efsaneler
- I.Çeşitli Hastalıklar İle İlgili Efsaneler
- İ.Tabiat Hadiseleri İle İlgili Efsaneler
- J.Gök Cisimleri İle ilgili Efsaneler
- K.Halk Oyunları İle İlgili Efsaneler

L. Olağanüstü Varlıklar İle İlgili Efsaneler

M. Hayvanlar İle İlgili Efsaneler

N.Diğerleri (Alptekin,1993: 51)

Aziz Ayva “Anadolu Göl Efsaneleri (inceleme-metin)” adlı yüksek lisans tezinde göllerin oluşumuyla ilgili anlatılan efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

A.Beddua sonucu oluşan göllerle ilgili efsaneler

B.Aşk ve sevgi sonucu oluşan göllerle ilgili efsaneler

C.Balığa dönüşme ve balıklı göllerle ilgili efsaneler

Ç.Abı- hayat ve Bingöllerle ilgili efsaneler

D.Tortum Gölü ve Şelalesi İle ilgili efsaneler

E.Adlarını özelliklerinden alan göllerle ilgili efsaneler

F.Gölden çıkan olağanüstü yaratıklarla ilgili efsaneler

G. Sevgililerin buluşmasına engel olan göllerle ilgili efsaneler

Ğ.Keramet sonucu oluşan göllerle ilgili efsaneler

H.Belli bir sınıflamaya girmeyen göllerle ilgili efsaneler

I.Gölden yürüyerek geçen kervanlarla ilgili efsaneler (Ayva, 2001: 76)

Doç. Dr. Ali Çelik “Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü” adlı doçentlik çalışmasında derlediği 53 efsaneyi şu şekilde tasnif etmiştir:

1.Nur İnmesiyle İlgili Efsaneler

2.Taş Kesilme ve Tabiat Olayları İle İlgili Efsaneler

3.Avcılar ve Avcılıkla İlgili Efsaneler

4.Cin, Peri, Cazı, Davun, Minnet İle İlgili Efsaneler

5.Evliyalar İle İlgili Efsaneler

6.Hızır (A.S.) İle İlgili Efsaneler

7.Lokman Hekim İle İlgili Efsaneler

8.Yer İsimleri İle İlgili Efsaneler

9.Diğer Efsaneler (Çelik,1996: 27)

Ali Öztürk “Türk Anonim Edebiyatı” adlı yapıtında efsaneleri 4 bölümde inceler:

A.İlahi nizam

B.Şekil değiştirme

C.Zaman ve mekanın dışına çıkma

D.Manevi bir gücü bir varlıkla sembolleştirme (Emiroğlu, 1993: 44).

Ali Öztürk, “Efsaneleri Şekillendiren Ortak Bazı Kurallar” adlı makalesinde “şekil değiştirme” kuralını iki gruba ayırır. Bu da “ruhların belli bir hayvanın donuna girmesi” ve “taş kesilerek şekil değiştirme” dir (Emiroğlu,1993: 44).

Ali Öztürk Fırat Havzası Anonim Edebiyatında “Kutsiyet kavramı ve kutsal tip” adını verdiği ve tebliğ olarak sunduğu bir başka çalışmasında efsanelerimizdeki mukaddes tipleri altı grupta inceler:

1.Hızır- Pir- Derviş tipi

2.Veli tipi

3.Muttaki tipi

4.Samimi ve sadık tipi

5.Şehit tipi

6.Yıkıcı ve menfi tipi (Emiroğlu,1993: 45)

Hüseyin Sevindik “Ürgüp – Yeşilöz Köyü Efsanelerinin Halkbilimsel Açıdan Tetkiki ve Efsane Metinleri” adlı makalesinde efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

a.Doğüstü oluşumlarla ilgili efsaneler

- b.Çevreye ait yerlerle ilgili efsaneler
- c.Tarihi şahıs ve olaylarla ilgili efsaneler
- d.Hayvanlarla ilgili efsaneler
- e.Bitkilerle ilgili efsaneler
- f.Dinsel konularla ilgili efsaneler (Sevindik, 1995: 267)

Bayram Sönmez “Niğde Efsaneleri” adlı yüksek lisans tezinde derlemiş olduğu 101 efsane metnini şu şekilde tasnif etmiştir:

I-Taş kesilmeler ile ilgili efsaneler

II-Velilerle ilgili efsaneler

III-Kahramanlıkla ilgili efsaneler

IV-Olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler

V-Çeşitli yapılarla ve dağ, göl, ırmak, dere, mağara vb. yer adlarıyla ilgili efsaneler

VI-Bitki ve hayvanlarla ilgili efsaneler

VII-Sevda ile ilgili efsaneler (Sönmez, 1994: 92 -93)

Mehmet Naci Önal, “Muğla Efsaneleri” adlı yapıtında Muğla bölgesi efsanelerini şöyle tasnif etmiştir:

Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

I.Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

A.Evrenle ilgili efsaneler

B.İnsanlarla ilgili efsaneler

C.Hayvanlarla ilgili efsaneler

Ç.Bitkilerle ilgili efsaneler

D.Taşa Dönüşümle ilgili efsaneler

Tarihi Efsaneler

I.Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

- A.Tarihi şahsiyetlerle ilgili efsaneler
- B.Yapıların bir gecede oluşumuyla ilgili efsaneler
- C.Köprülerle ilgili efsaneler
- Ç.Denizlerle ilgili efsaneler
- D.Göller ve sularla ilgili efsaneler
- E.Dağlarla ilgili efsaneler
- F.Şehirlerle ilgili efsaneler
- G. İlçelerle ilgili efsaneler
- Ğ.Beldelerle ilgili efsaneler
- H.Köylerle ilgili efsaneler
- İ.Mevkilerle ilgili efsaneler

Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

I.Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

- A.Şeytanla ilgili efsaneler
- B.Cinlerle ilgili efsaneler
- C.Perilerle ilgili efsaneler
- Ç.Geçkincilerle ilgili efsaneler
- D.Diğer yaratıklarla ilgili efsaneler
- E.Olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler

Mistik Efsaneler

I.Erenlerle İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

A.Şehirlerdeki erenler

B.İlçelerdeki erenler

C.Belde ve köylerdeki erenler

Ç.Dağlardaki erenler

II. Hızır'la İlgili Efsaneler, Motif ve Yerel Değerlendirmeler

A. Paylaşma, bereket ve ödüllendirme

B.Cezalandırma

C.Don değiştirme

III. Ağaçlarla İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

A.Gerçekçi efsaneler

B.Gizemli efsaneler

IV. HZ. Ali'nin Atı Düldül'ün Ayak İzi İle İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler (Önal,2003:VII-XV)

Halil Altay Göde “ Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı doktora tezinde bu efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

I.Taş Kesilme Efsaneleri

A.Nimete saygısızlık sonucu taş kesilme

B.Çaresizlikten ve kötü davranışlardan kurtulmak için kendi duasıyla taş kesilme

C.Yaptığı kötülükten dolayı beddua ile taş kesilme

Ç.Diğer taş kesilme efsaneleri

II. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

A.Kuşlarla ilgili efsaneler

B.Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

III. Açıklayıcı Efsaneler

IV. Tabiat Şekillerinin Oluşumuyla İlgili Efsaneler

- A.Göllerin oluşumuyla ilgili efsaneler
- B.Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler
- C.Koru ve ağaçların oluşumuyla ilgili efsaneler

V.Yerleşim Yeri ve Tabiat Şekillerinin Adlarıyla İlgili Efsaneler

- A.İlçe merkezlerinin adlarıyla ilgili efsaneler
- B.Belde ve köy adlarıyla ilgili efsaneler
- C.Dağ ve geçit adlarıyla ilgili efsaneler
- Ç.Kayalarla ilgili efsaneler
- D.Göllerle ilgili efsaneler
- E.Pınar ve kuyularla ilgili efsaneler
- F.Dere ve bataklıklarla ilgili efsaneler
- G. Ağaç ve ormanla ilgili efsaneler

V.Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

- A.Cinler
- B.Şeytan
- C.Hazine ve koruyucuları ile ilgili efsaneler

VI. Aşk ve Sevgi Üzerine Efsaneler

VII. Dini Efsaneler

- A.İzlerle ilgili efsaneler
- B.Kesik başla ilgili efsaneler
- C.Tayy-i mekan motifini içeren efsaneler

D.Hızır üzerine efsaneler

E.Rüyada haber verme motifiyle ilgili efsaneler

F.Av ve avcılıkla ilgili efsaneler

G. Nefse hakim olabilmeyeyle ilgili efsaneler (Göde, 2002: 2- 7)

2.6. Efsaneler Üzerine Yapılan İلمي (Akademik) Çalışmalar

2.6.1. Efsane Konusunda Yabancı Ülkelerde Yapılan Çalışmalar

Efsaneler üzerine ilk çalışmalar, 19.yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da başlamıştır. 20.yüzyıl başlarında bu alandaki çalışmalar yoğunlaşmış ve yalnızca efsaneyi konu alan uluslararası halk bilimcilerin toplandığı kongreler düzenlenmeye başlanmıştır.

Efsanelerle ilgili ilk ciddi çalışmayı Alman J. Ludwig Karl Grimm ile kardeşi Wilhem Grimm yapmıştır. 1816-1818 yıllarında yayınladıkları iki ciltlik “Deutsche Sagen” adlı yapıt efsaneler konusunda yapılacak olan birçok çalışmaya kaynaklık etmiştir.

1959’a kadar Almanya’da bu konuda yapılan çalışmalar şunlardır: J.M. Thiele’nin “Danmarks Folkesagn”, George L. Gomme’un “The Hand- Book Of Folklore “, Karl Wehrhan’ın “Die Deutsche Volkssage” si, Friedrich Ranke’nin “Sage und Marchen” adlı çalışması Fransa’da ise Arnold Von Gennep’in yaptığı “La Formation des Legendes” adlı çalışma önemlidir.

1959’a kadar kişisel çalışmalarla gelişen efsane çalışmaları 1959- 1969 yılları arasında “Kongreler Devri” diye bilinen zaman içerisinde çeşitli kongreler düzenlenerek ortak çalışmalar haline getirilmiştir. Efsane araştırmacıları “International Society for Folk – Narrative Research” adlı cemiyetin 1959’da Kiel ve Kopenhag’da düzenlediği toplantılardan sonra başlamıştır. 1962’de Anvers, 1963’te Budapeşte, 1964’te Atina, 1966’da Prag, 1969’da ise Los Angeles’te yapılmıştır. Bu kongrelerde efsaneler üzerine önemli bildiriler sunulmuştur. Özellikle 1963’te Kurt Ranke’nin başkanlığında toplanan Budapeşte kongresinin önemi büyüktür. Bu kongrede ilk kez milletlerarası bir efsane tasnifi yapılmıştır. Bu kongrelere K.C. Peeters, C.Joisten, C.H.Tillhagen, L.Röhrich , W.E.Peuchert gibi birçok önemli araştırmacılar katılarak teklifler sunmuşlardır. Kongreler devri kapandıktan sonra efsane konusunda yapılan çalışmalar duraklamaya girmiştir.

Ama bazı araştışıcılar çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu konuda Leender Petzoldt'un editörlüğünü yaptığı , “Vergleichende Sagen forschung” adlı yapıt ise Anvers ve Budapeşte kongrelerinde sunulan bildirilerden seçilerek oluşturulmuştur.

2.6.2. Efsane Konusunda Türkiye’de Yapılan alışmalar

Efsane konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalarda son yıllarda bir artış gözlenmiştir. Bu artışta üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezlerin etkisi büyüktür. Ülkemizde yapılan efsane çalışmalarını tanıtırken;

1.Tezler

2.Kitaplar

3.Makale ve Bildiriler şeklinde bir gruplandırma yaparak vereceğiz.

Tezlere geçmeden önce Türk efsanelerinin ilk örneklerine rastladığımız bazı eski kaynaklara değinmeliyiz Bunlardan Oğuz Kağan ve G Destanlarında efsane özellikleri taşıyan bazı parçalar, Divan-ı Lgat’it Türk’te efsanevi unsurlar, Dede Korkut Kitabında (Dirse Han Oğlı Boğaç Han Boyu) efsanelere benzer hususlar, Evliya elebi’nin “Seyahatnamesi”nde efsane örnekleri, eski halk ve divan şairlerinin eserlerinde ayrıca menakıbname ve vilayetname şeklinde yazılmış bazı eserlerde de efsanevi unsurlar görülmektedir.

1. Tezler

a.Doçentlik tezleri

b.Doktora tezleri

c.Yüksek lisans tezleri

a.Doçentlik Tezleri

Saim Sakaoğlu, Anadolu –Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara, 1980

Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri / Erzurum’da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler zerinde Bir İnceleme, İstanbul, 1997

Ali Çelik, Trabzon –Şalpazarı Çepni Kültürü (Metin- İnceleme), Trabzon, 1996

M. Naci Önal, Muğla Efsaneleri (İnceleme- Metin), Muğla, 2004

b.Doktora Tezleri

Yusuf Olgun, Tarihi Bursa Efsaneleri Derleme-İnceleme, Bursa, 1989

Metin Ergun, Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, Konya, 1993

Halil Altay Göde, Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Konya, 2002

Muvaffak Duranlı, Yakut Efsaneleri, İzmir, 2004

c.Yüksek Lisans Tezleri

İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri Üzerine Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler), Elazığ, 1987

Yılmaz Önay, Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler, Van, 1987

Muhsine Helimoğlu Yavuz, Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara,1989-1990

Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler), Elazığ,1989

Ruhi Kara, Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Erzurum,1991

Kudret Yıldırım (Yağbasan), Malatya Efsaneleri (Metinler ve İnceleme), Malatya, 1991

Zekeriya Karadavut, Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metinler) , Konya,1992

Şerif Oruç, Alman ve Türk Efsaneleri Üzerinde Bir İnceleme, Ankara,1988

Seyit Emiroğlu, Konya Efsaneleri (İnceleme- Metin), Konya, 1993

Pervin Ergun, Halk Anlatmalarında Hızır, Konya, 1993

Zekiye Çağım, Adana ve Yöresi Yatır- Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler, Adana, 1994

Bayram Sönmez, Niğde Efsaneleri (Tahlil ve Metinler), Kayseri, 1994

Nilgün Çıblak, İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma / İnceleme – Metinler, Adana 1995

Mehmet Erol, Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme- Metinler), Kayseri,1996

Necmi Akyalçın, Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir, 1996

Osman Şentürk, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Folklorik Unsurlar, Niğde

Neşe Işık, Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon- Rize- Artvin Efsaneleri), Trabzon, 1998

Cengiz Gökşen, Giresun Efsaneleri, Trabzon, 1999

Aziz Ayva, Anadolu Göl Efsaneleri (İnceleme- Metinler), Konya, 2001

Adem Yıldız, Hayvanlarla İlgili Efsaneler (İnceleme- Metin), Konya, 2002

Yahya Özdemir, Gaziantep Efsaneleri (İnceleme- Metin). Gaziantep, 2003

Hıdır Tekin, Antalya Bölgesi Efsaneleri, İstanbul, 2003

Sinan Gönen, Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler, Konya, 2004

Mustafa Osan, Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler, Denizli, 2006

Bu çalışmaların dışında doğrudan doğruya efsane konusunu içermeyen fakat halk edebiyatı ve folklor konulu tezlerde de efsane metinlerine rastlamamız mümkündür.

2.Kitaplar

Efsaneler hakkında bilgi veren kitaplar şunlardır:

İlmi Çalışmalara Yer Veren Kitaplar

Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, c.I Ankara,1968, c.II Ankara,1991

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek yayınevi, İstanbul, 2000

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1997

Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi 1, Ankara, 1971

Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi 2, Ankara, 1995

Sedat Veyis Örnek, 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek yayınevi, İstanbul, Ocak 1971

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ yayınları, Ankara, 2001

Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul, 1983

Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara, 1984

Ahmet Yaşar Ocak, İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü, Ankara, 1985

Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş,(Tarih- Folklor ilişkisinden bir kesit) Ankara, 1989

Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler- Metodolojik bir yaklaşım, 1992

Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, İstanbul, 1985

Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1986

Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara,1967

Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1987

Saim Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Konya, 1992

Metin Karadağ, Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri, Ankara, 1985

Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3. Tip Tahlilleri, Dergah İstanbul, 1985

Hasan Köksal, Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı, Ankara, 1984

Sami Akalın, Türk Folklorunda Kuşlar, 1983

Kadir Arslan, Dört Yol Yer Adları, Efsaneler, Ağıtlar-Dört Yol,1997

Zeki Başar, İctimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerleri, Ankara, 1972

Zeki Başar, Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde Yılan, Ankara, 1978

Metin Neşirlerine Yer Veren Kitaplar

Adli Moran, İlkel Efsaneler, Varlık yayınları, İstanbul, Aralık 1961

Osman Bayatlı, Bergama'da Efsaneler, Adetler, İstanbul, 1941

Hüseyin Namık Orkun, Türk Efsaneleri, İstanbul, 1943

Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri, Kayseri, 1955

Cevat Şakir Kabaağaçlı, Anadolu Efsaneleri, İstanbul, 1957

Malik Aksel, Anadolu Halk Resimleri, İstanbul, 1960

M.Ziya Demircioğlu, Kastamonu Evliyalari, Kastamonu, 1962

Mehmet Önder, Konya Efsaneleri, Konya, 1963

Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Evliyalari, Gaziantep, 1964

Selma Aktan, Hakiki Anadolu Efsaneleri II cilt, Adana, 1965

Mehmet Önder, Anadolu Efsaneleri, Ankara, 1966

Enver Behnan Şapolyo, Türk Efsaneleri, 3.baskı, Tan gazetesi ve matbaası, İstanbul, 1965

Enver Behnan Şapolyo, Dünya Efsaneleri, 2. baskı, Tan gazetesi ve matbaası İstanbul, 1965

Niyazi Ahmet Banoğlu, Tarih Ve Efsaneleriyle İstanbul, 1966

İbrahim Zeki Burdurlu, Ülkemin Efsaneleri, İzmir, 196

Murat Uraz, Türk Mitolojisi, İstanbul, 1967

Fehmi Anlaroğlu, Dilden Dile, Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri 1, Ankara 1968

Mehmet Önder, Efsane ve Hikayeleriyle Anadolu Şehir Adları, Ankara, 1969

- Mehmet Önder, Bitmez Tükenmez Anadolu, (Hikayeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla) , Ankara, 1970
- İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Afyonkarahisar Efsaneleri, Ankara 1973
- M.Necati Sepetçioğlu, Türk- İslam Efsaneleri, İstanbul, 1975
- İsmail Hakkı Acar, Zara Folkloru, Sivas, 1975
- Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İstanbul 1976, 2.b. Ankara, 1989
- Saim Sakaoğlu, 101 Türk Efsanesi, Akçağ yayınları, 2. baskı, Ankara, 2004
- Ali Püsküllüoğlu, Efsaneler, Arkadaş yayınları, 8. baskı, Ankara, 2002
- Nezihe Araz, Anadolu Evliyalari, İstanbul,1984
- Hatice Gülensoy, Tunceli'de Munzur Efsanesi, Ankara, 1986
- Mehmet Yardımcı- Cavit Kavcar, Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması), 2.baskı, Malatya, 1990
- Efsane Derlemeleri, Yayınlayan: Köy öğretmenleri ile haberleşme ve yardımlaşma derneği, İstanbul, 1975
- Sabahattin Çankaya, Elif ile Yusuf; Bir Kadirli Efsanesi, İstanbul, 1982
- Hasan Latif Sarıyüce, Efsaneleriyle Güzel Anadolu, Kahramanmaraş, 1987
- Mehmet Önder, Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri,1.baskı, İstanbul, Ocak 1989
- Mehmet İhsan Gencan, Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler, Ankara,1990
- Hasan Özönder, Konya Velileri, Konya, 1990
- Ahmet Kabaklı, Ejderha Taşı, İstanbul, 1991
- Hatice Gülensoy, Tunceli'de Elti Hatun Efsanesi, İstanbul, 1992
- Mehmet Önder, Aldı Sözü Anadolu, Ankara, 1992
- Ali Berat Alptekin, Fırat Havzası Efsaneleri, Antakya, 1993

Şükrü Tekin Kaptan, Gönül Sultanları Denizlide (Türbeler- Yatırlar), Denizli,1993

Mehmet Kurtoğlu, Urfa Efsaneleri, İkinci baskı, Kent yayınları, İstanbul, 2005

Mehmet Önder, Efsaneleri Destanları, Hikayeleriyle Şehirden Şehire, Ankara,1995

Osman Gündoğdu, Bektaşi Menkıbeleri, Ankara, 1996

Derman Bayladı, Efsaneler Dünyasında Anadolu(Anadolu Mitolojisi),1.baskı, İstanbul, Mayıs 1996

Hasan Turyan, Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri, İstanbul, 1997

Haydar Gedikoğlu, Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikayeleri, Trabzon, Ekim 1998

Mehmet Önder, Anadoluyu Aydınlatanlar, Ankara, 1998

Necati Sepetçioğlu, Bir Büyülü Dünya Ki, İstanbul, 1998

Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, Sivas, Mayıs, 2001

Müslüm Yücel, Kürt Coğrafyasında Göl ve Irmak Efsaneleri,1. basım, İstanbul, Nisan 2003

M. Naci Ünver, Kapadokya Efsaneleri, Ay yıldız yayınları, Ankara, Mart 1990

Zafer Sarı, Hatay'da Efsane ve Menkıbeler, Antakya, 1994

Serkan Özburun, Doğu ve Batı Mitolojisinden Yılın Her Günü İçin Aşk Efsaneleri, Birey Yayıncılık, İstanbul, Mart 2004

3.Makaleler ve Bildiriler

Bahaeddin Ögel, "Türk Efsaneleri Üzerinde İncelemeler- Uygurlar'ın Menşe Efsanesi", Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, IV,1948

Pertev Naili Boratav, "Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri", Oriens Dergisi, X, 1, Paris, 1957

M. Fahrettin Kırzioğlu, "Kars'ta Keloğlan Menkıbesi", Türk Folklor Araştırmaları, 8 (170), Eylül 1963

Ramazan Korkmaz “Çıldır Folklorundan Efsane Derlemeleri”, Erciyes 10 (118), Ekim 1987

Ülkü Önal “Ardanuç Yöresinden Masallar ve Efsaneler”, Erciyes 14 (160), Nisan 1991

Çiğdem ve Atilla Turgay, “Anadolu – Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Çalışma” VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, İzmir 1973

P.Naili Boratav, “Türk Efsaneleri”, Folklor Doğru Dergisi, 35, Mayıs-Haziran İstanbul, 1974

Ali Rıza Önder, “Türkiye’de Mitoloji Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974

Saim Sakaoğlu, “ Bir Mitoloji Bibliyografyası Üzerine” Halkbilimi,3, 1974

S.Sakaoğlu- A.Özçelebi, “Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak”, Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976, Ankara, 1976

Mehmet Önder “Efsanelerin Yükü Altında Anadolu” Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildiri 27- 29 Ekim, Ankara,1976,

Bilge Seyidoğlu “ Mit, Masal, Lejend”, Türk Folklor Araştırmaları, XVII(338), 1977

Ekrem Sarıkçıoğlu, “Isparta Ve Çevre Köylerinde Ziyaret Ve Adak Yerleri” Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 3, Ankara, 1979

Mehmet Önder “Balıkesir ve Yöresinden Bir Demet Efsane”, I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir, 1999

Mehmet Özçelik “Dinar ve Çevresinde Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler” III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar, 22- 24 Ekim 1993

Mehmet Özçelik, “Karakoyun Efsanesi ve Bir Varyantı Üzerine”, Ay Işığı, 5, Bahar, 1997

Kutlu Özen “Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler” Erciyes, 16, (190), Ekim 1993

- İsmail Özmel “4. Murat’la İlgili İki Niğde Efsanesi”, Erciyes, 13 (155), Kasım 1990
- Müjgan Cunbur “Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine” II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara, 1982
- Tuncer Gülensoy, “Türk Mitolojisinden Kaynaklanan Bir Halk Oyunu ve Türküsü-Çayda Çıra” Milli Kültür, 44, 1984
- Mehmet Önder “ Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu” , Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 1, Ankara, 1985
- Mehmet Önder “ Anadolu Şehir Adları Üzerine Efsanelerin Oluşumu”, Türk Yer Adları Sempozyumu, Ankara, 1984
- Saim Sakaoğlu, “ Anadolu Folklorunda Göktürk Efsanelerinin İzleri” , Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 7 Eylül, 1985
- Saim Sakaoğlu, “ İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri”, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, 1. cilt, Ankara, 1985
- Saim Sakaoğlu, “Bir Efsane Motifi Üzerine”, Türk Kültürü,15 ,(171), Ocak 1977
- Saim Sakaoğlu, “1974 Kıbrıs Barış Harekatıyla İlgili Efsaneler” Türk Kültürü 15 (175), Mayıs 1977
- Saim Sakaoğlu “Karakoyun Efsanesi” Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5, İstanbul, 1982
- Bilge Seyidoğlu “İki Gezgin Efsane” Kız, 2 (5), Ağustos 1980
- Bilge Seyidoğlu “İki Gezgin Efsanenin Karşılaştırılması”, Kız, 2, (6), 1980
- Bilge Seyidoğlu “ Gezgin Efsaneler Üzerinde Bir Araştırma: Norveç ve Türkiye (Erzurum) Efsaneleri” , III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara, 1986
- Ali Berat Alptekin , “Yunus Emre Menkabelerinin Tip Ve Motif Yapısı” , Türk Folkloru, 86, 1986

Ahmet Yaşar Ocak “Tarih Ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesikbaş”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I.C.Genel Konular, Ankara 1986

Hasan Özdemir, “Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara, 1986

Kerim Yund “ Türk Folklorunda Eski Uygarlıklardan Kalma Sanıklar (Fabllar)”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I.c.Genel Konular, Ankara, 1986

Ali Öztürk, “ Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Kutsiyet Kavramı ve Kutsal Tip”, Fırat Havzası Folklor Ve Etnoğrafya Sempozyumu Bildirileri Özetleri, Elazığ, 1985

Ali Berat Alptekin “Bingöl Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri”, I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi, 11- 12 Ekim 1988, Konya

Tuncer Gülensoy, “Tunceli Efsanelerinin Tip ve Motif Yapısı İle Munzur Efsanesinin Anadolu Varyantları” IV. Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara, 1992

Mehmet Aydın “Bayat ve Afyonkarahisar Çevresinde Yaşayan Halk Söylenceleri (Halk Efsaneleri)” , 2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyon, 3- 4 Mayıs 1991

Ali Öztürk “Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Efsanelerin Kaynakları”, Fırat Havzası II. Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu 5- 7 Kasım 1987, Elazığ, 1989

Saim Sakaoğlu, “Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi” Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Folklor Ve Etnoğrafya Sempozyumu Bildirileri Özetleri, Elazığ, 24- 27 Ekim 1985

Saim Sakaoğlu “Erzincan Efsanelerinin Edebiyatımızdaki Yeri”, Erciyes, 11(121), Ocak 1988

Saim Sakaoğlu, “Evliya Çelebi’nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri” Türklük Araştırma Dergisi, 4, 1989

Saim Sakaoğlu, “Anadolu Efsanelerinde Pınarda Kaybolan Tas Motifi Ve Yayılma Sahası Üzerine”, I.Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi 11- 12 Ekim 1988, Konya, 1990

Saim Sakaoğlu, “Tokatta Derlenen Bazı Efsaneler Üzerine” , İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, Samsun, 1990

Saim Sakaoğlu, “İnanıştan Efsaneye: Kumuklarda İki Mezar Taşı Ve Anadolu Türklerinde İki Heykel” 33. Permanet International Altaistic Conference, 24- 28 Haziran 1990, Budapeştede Sunulan Bildiri, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6, 1991

Saim Sakaoğlu, “ Balkan Ülkeleri Halk Anlatmalarında Dini İnanışların Efsaneye Yansıması” II. Milletlerarası Balkan Folklor Kongresi 7 -8 Temmuz 1991, Yugoslavya’da Sunulan Bildiri

Saim Sakaoğlu, “Balkan Türklerinin Halk Anlatmalarında Anadolu Anlatmalarının İzleri” , Balkan Türkleri Sempozyumu (7 Haziran 1991), Tebliğler, Kayseri, 1992

Saim Sakaoğlu “Cami- Hamam İkilişinin Yapımıyla İlgili Yeni Bir Varyant: Yozgat Çapanoğlu Camii – Çarşı Hamamı Efsanesi” Erciyes Yöresi II. Folklor, Halk Edebiyatı Ve Etnografya Sempozyumu 7 -9 Mayıs 1992, Kayseri’de Sunulan Tebliğ

Yurdanur Sakaoğlu, “Erciyes Yöresi Efsanelerinde Başlıca Temler”, Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı Ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler), Kayseri, 1991

Ali Berat Alptekin, “Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri” II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu – Tebliğler, Malatya 19- 21 Ekim 1987

Ali Berat Alptekin, “Çukurova’nın Efsanelerle Dolu Bir Köyü” 2.Mersin Milli Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri (2- 4 Aralık 1988), Ankara, 1989

Ali Berat Alptekin “Fırat Havzası Efsaneleri” Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri, Kayseri, 1990

Tuncer Baykara “Kız Kuleleri-Kız Kaleleri I-II-III”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 8,1985

Tahir Kutsi Makal “Avanos Efsaneleri Nasıl Oluşuyor?” III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri 7- 9 Mayıs Eskişehir, 1987

Kemal Göde “ Kayseri ve Yöresindeki Tarihi Gerçeklerin Efsaneleşmesi ve Milli Kültürümüze Katkısı” , Erciyes Yöresi I.Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu(Bildiriler), Kayseri, 1991

İsmail Görkem, “Hazar Gölü (Elazığ- Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsaneler”, Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Elazığ, 1989

Mehmet Aça, “Türklerde Hayvanlardan Türeyiş Efsaneleri” Doktora Semineri, Konya, 1995

Esmâ Şimşek, “Çukurova’da Anlatılan Al karısı Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri”, I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu,21 -23 Kasım 1990, Adana, 1991

Ali Duymaz “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, VI. Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi, 26.10.1993

Ali Duymaz “Kazdağı ve Sarıkız Efsaneleri” , Balıkesir Birlik, 2, Nisan 1993

Nesrin Köse, “Sarı Ana Türbesi ve Rodos Seferi”, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, VII, İzmir, 1993

M. Nuri Gönüllü “ Alanya’dan Hayvan ve Bitki Efsaneleri” Erciyes 19 (224), Ağustos 1996

Cengiz Gökşen “Efsanelerle İlgili Kitapların Tanıtım Bibliyografyası” Yüksek lisans semineri, Konya, 2000

İsmail Görkem “Ali Rıza Önder Anadolu Efsaneler” – Kayseri 1955, 76 sayfa, Yeni Erciyes Yayınları:2, Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Milli Folklor, 9 (33), Bahar, 1991

İsmail Görkem, “Hasan Dağı ile Ali Dağı Efsanesinin Kaynakları ve Varyantlarının Değerlendirilmesi”, Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu (Bildiriler), Kayseri, 1991

Saim Sakaoglu, “Afyonkarahisar Efsanelerindeki Bazı Motifler Üzerine”, III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar, 22- 24 Ekim 1993

Ali Berat Alptekin “ Dağların Yaratılışı İle İlgili Olarak Anadolu’da ve Balkanlar’da Anlatılan Mitlerden: Hasan Dağı” , Erciyes (215), 18 Kasım 1995

Ali Berat Alptekin ”Isık Göl (Kırgızistan) ve Çevresinde Tespit Edilen Efsanelerin Anadolu Efsaneleriyle Mukayesesi” İpek Yolu Uluslar arası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1- 7 Temmuz 1993

Ali Berat Alptekin “Adıyaman Besni’den Derlenen Efsaneler”, Erciyes 12 (137), Mayıs 1989

Ali Berat Alptekin “1974 Kıbrıs Barış Harekatının Anadolu Efsanelerindeki İzleri”, Erciyes, 17 (195), Mart 1994

Aziz Ayva “Beddua Sonucu Oluşan Göllerle İlgili Efsaneler” (Yüksek Lisans Semineri), Konya 1999

Hatice Gülensoy “Tunceli’de Munzur Efsanesi” Erciyes,10 (109), Ocak 1987

Tuncer Gülensoy “Doğu Anadolu Efsaneleri İçinde Tunceli Efsanelerine Bir Bakış” III. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 709 Mayıs Eskişehir, 1987

Emrullah Güney “Efsanelerde İnsani Yönler, Din Ayrılıklarının Yok Oluşu, Benzeşmeler”, Erciyes, 17 (194), Şubat 1994

Cemil Cahit Güzelbey “Gaziantep’te Kimi Hayvanlara İlişkin Efsaneler” 12 (249), Nisan, 1970

Ramazan Çeçen “Cin- Cadı Efsaneleri” , Folklor/Edebiyat, 11, Eylül Ekim 1997

Yılmaz Çınar “Karakoyun Efsanesi”, Türk Folkloru Araştırmaları, 14 (279), Ekim 1972

Aysun Çobanoğlu “İstanbul’da Buluşan Efsaneler”, Folklor/ Edebiyat 25, 2000/1

Ertuğrul Danık “Dersim Alevi Kürt ve Zaza Efsanelerine Analitik Yaklaşım”, Folklor/ Edebiyat, 15, Sonbahar, 1998

Saim Sakaoğlu, “Göller Bölgesi Yer Adları Üzerine Burdur/Bucak ve Isparta/Keçiborlu’dan Yer Adları” 1995 bildiri, Milli Folklor , (7), 25

Esmâ Şimşek, “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar” Milli Folklor, 26, Yaz, 1995

Esmâ Şimşek, “Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış”, İçel Kültürü, 10 (43), Ocak 1996

Esmâ Şimşek,” Ahmet Yesevi Hakkında Anlatılan Menkıbelerde Yer Alan Motifler”,Tarla, 96- 2, Şubat 1996

Esmâ Şimşek “Çukurova Efsanelerinden Örnekler”, İçel Kültürü, 3 (8), Temmuz, 1989

Nilgün Türkbay “Hendek Efsaneleri” (Yüksek Lisans Semineri), Elazığ, 1997

Mustafa Uslu “Hatay’ın Ardıçlı ve Sarız Köylerine Ait Üç Efsane” , Erciyes, 19 (224), 1996

Ali Berat Alptekin “Eğribel Dağları(Giresun) Gelin Taşı Efsanelerinin Varyantları Üzerine Bir Araştırma” İçel Kültürü, 10 (43), Ocak 1996

Ali Berat Alptekin “Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri ve Yakınlarıyla İlgili Efsaneler” Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara, 1997

Ali Berat Alptekin “Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri” , Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2- 4 Haziran 1997

Saim Sakaoğlu,“Bir Efsane İki Tıp Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede Efsaneleri” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 4, 1997

Zekeriya Karadavut, “Atçekenler Efsanesinin Anadolu ve Türkmenistan’daki Anlatımları Üzerine Bir Mukayese”, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2-4 Haziran 1997

Esmâ Şimşek, “Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler” V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, II. Cilt, Ankara, 1997

Ayşe Doğan “Kozan Bucak Köyü Efsaneleri”, İçel Kültürü, 10 (46), Temmuz 1996

Mustafa Duman “Trabzon Maçka’dan Derlenen Efsaneler”, Folklor/ Edebiyat, 4, Eylül 1995

A.Çağrı Elgün “Çoban Munzur”, Erciyes 5 (55), Temmuz 1982

Ali Berat Alptekin “Elazığ’dan İki Efsane: Ejderha Taşı Ve Hazar Gölü” Erciyes, 21 (250) Ekim 1998,

Bilgehan Atsız Gökdağ- Cengiz Gökşen “Giresun Efsaneleri” Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri, İstanbul,30- 31 Mayıs 1998

Ahmet Oğuz “Yozgat Efsaneleri”, Milli Folklor, 6, 1989

Sendik Pirsultanlı “Masal ve Efsane Üzerine”, Milli Folklor, 13, 1992

Hayrettin Rayman “Erzurum Efsanelerindeki Gayrimüslimler”, Milli Folklor, 14, 1992

İsmet Alpaslan “Ağrı’dan Derlenmiş Karakoyun Efsanesi”, Milli Folklor, 15, 1992

Yusuf Olgun “Folklor Teorilerine Göre Efsanelerin Değerlendirilişi”, Milli Folklor, 20, 1993

Ahmet Oğuz “Afyon’dan Derlenen Üç Efsane”, Milli Folklor, 26, 1995

Metin Ergun “Dağlarla İlgili Altay Türk Efsaneleri”, Milli Folklor, 31- 32, 1996

Emin Kalay “Sarıköz Efsanesi ve Edremit Körfezi”, Milli Folklor, 34, 1996

Bülent Gül “Doğu Karadenizde ve Kırgızistanda Anlatılan “Geyik Ana” Efsanesi Üzerine Bir Deneme”, Milli Folklor, 40, 1998

Mehmet Güneş “Ünye Efsaneleri”, Milli Folklor, 44, 1999

Pertev Naili Boratav “Kızıl Elma ile Roma Papası Efsanesi”, Çeviren: M. Öcal Oğuz, Milli Folklor, 48, 2000

Halil Altay Göde, Erciyes Dergisi 1- 20 (1978- 1997) “Ciltlerdeki Efsane ile İlgili Makale Metinler” , Doktora Semineri, Konya

Halil Altay Göde, “Anamas Efsanelerinin Öğrenme Kavramları Açısından Değerlendirilmesi”, Erciyes, 24 (2879), Kasım 2001

Halil Altay Göde , “Tiryaki Koca ve Isparta Civarında Savaşa Yardım Eden Veliler Üzerine Anlatılan Efsaneler” , Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri İle Eğirdir, I. Eğirdir Sempozyumu, Isparta 31 Ağustos- 1Eylül 2001

Metin Ergun “Balıkesir’de Ağaç Kültü” I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir, 1999

Behiye Köksel, “Gaziantep Efsanelerinde Şekil Değiştirme Motifi” III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Adana, 2 Aralık1998

Behiye Köksel “GAP Bölgesinde Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine”, GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu, Başbakanlık GAP İdaresi, Şanlıurfa, Haziran 1998

Ali Berat Alptekin “Hatay Erzin’de Anlatılmakta Olan Yağmurcu Dede Efsanesi ve Türk Dünyasındaki Benzerleri” , Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 9, Bahar, 2000

Cengiz Gökşen “Şebinkarahisar Evliya Menkıbelerine Bağlı Olarak Anlatılan Efsanelerde Eski Türk İnançlarına Ait Motifler” Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, Şebinkarahisar Belediyesi, 30 Haziran -1 Temmuz 2000, İstanbul

Mehmet Yardımcı, “Afyonkarahisar Efsanelerindeki Rüya, Gaipten Duyulan Ses, Taş Kesilme Gibi Benzer Motif Taşıyan Efsanelerin Yayılma Alanı”, V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (Afyonkarahisar) 13- 14 Nisan 2000, İstanbul

Ali Berat Alptekin “Tataristan’da Anlatılmakta Olan Bezdonneye (Dipsiz Göl) Efsanesinin Varyantları Üzerine Bir Araştırma” Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 11, Bahar, 2001

Ali Berat Alptekin “Kıbrıs ve Mersin (İçel)e Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler” Erciyes, 24 (282), Haziran, 2001

Ali Berat Alptekin “İnsan Asıllı Dağ Efsaneleri” , Erciyes, 24(285), Eylül, 2001

Mehmet Erol “Türk Dünyasında Kız Kalesi Adlandırmalarının Kaynağı ve Bunlara Dair Anlatılan Efsanelerin Teşekkülü Üzerine”, Milli Folklor, 65, 2005

Kutlu Özen, “Sivas Civarındaki Anadolu Erenlerinin Menkıbelerinde Belli Başlı Motifler”, Folklor / Edebiyat, 29, 2002 /1

Muvaffak Duranlı “Saha Türklerinin ve Sibiry’a’nın Diğer Halklarının İnanç ve Efsanelerinde Çiçek Hastalığı”, Milli Folklor, 70, 2006

Efsaneler üzerine yapılmış olan çalışmalardan doçentlik, doktora ve yüksek lisans tezlerinin tamamını verdik. Bu konuda kitap, makale ve bildiri niteliğinde olan çalışmaların hepsi şüphesiz burada verdiklerimizle sınırlı değildir. Bunlar içerisinde önemli gördüklerimize değindik. Bu verdiğimiz çalışmalar dışında metin neşrine yer veren pek çok makale vardır. Bu türden makalelerin sayısı oldukça fazladır. Bunun için bu makalelerin yayımlandığı dergilerin adlarını vermeyi yeterli görüyoruz. Efsane yayınına yer veren bu dergilerden bazıları şunlardır:

Bozok, Çağrı, Çınaraltı, Emel, Erciyes, Folklor, Folklor/Edebiyat, Halk Bilgisi Haberleri, Halk Kültürü, Halkevi, İçel Kültürü, Karseli, Kaynak, Konya, Köz, Sivas Folkloru, Taşpınar, Türk Dili, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Folkloru, Türk Kültürü, Uludağ, Ülkü, Varlık, Yağmur, Gaziantep Kültür, Mengüceli

BÖLÜM 3: MARDİN EFSANE METİNLERİ

3.1.Mardin Efsanelerinin Tasnifi

Araştırmacılarımızın yapmış olduğu efsane tasniflerini incelediğimizde bunların yapılan çalışmalara paralel olarak ortaya çıktıklarını görüyoruz. Bir bölgede ortaya çıkan tasnif diğer bir bölgedeki efsanenin hepsini kapsamayabilir. Bu tasniflerin oluşmasında temel olan, efsanelerin o bölgede bulunmaması ya da o efsaneye ulaşamamasıyla alakalıdır. Çünkü tasnifler eldeki malzemeye göre oluşmaktadır. Biz de efsanelerimizi tasnif ederken eldeki malzemeyi temel aldık. Fakat bu çalışmada bazı efsaneleri hangi gruba alacağımız konusunda tereddüdümüz oldu. Bir efsane hem diğer efsaneler, hem hayvanlarla ilgili hem de şekil değiştirmeye ilgili efsaneler grubuna dahil edilebilirdi. “Kaplumbağa 1- 2- 3- 4 (Efsane noları:70- 71- 72- 73),” adlı efsaneler kaplumbağaya dönmenin sebebini açıkladığı için “diğer efsane”lere, hayvanlar hakkında anlatılan efsaneler olduğu için “hayvanlarla ilgili efsane”lere, şekil değiştirme motifine yer verdiği için de “şekil değişikliği ile ilgili efsaneler” grubuna dahil edilebilir. Bu şekilde olan efsanelerimizde hangi motif ana motif ise ve tespitlerimizde hangisine daha uygun düşüyorsa o gruba dahil ettik.

Mardin Efsaneleri üzerine yapmış olduğumuz tasnifleri elimizdeki metinlere bağlı kalarak aşağıda belirttiğimiz gruplara ayırdık:

I- Dini Efsaneler

- a. Dini kişilerle ilgili efsaneler
- b. Ziyaretler, mezarlar, türbelerle ilgili efsaneler
- c. Camiler, kiliselerle (ibadet yerleri) ilgili efsaneler

II- Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler

- a. Cinler, perilerle ilgili efsaneler
- b.Hastalık ve ölüm getiren varlıklarla ilgili efsaneler

c. Büyü ve büyücülükle ilgili efsaneler

d. Ölüm ve ölümlerle ilgili efsaneler

e. Nur inmesiyle ilgili efsaneler

III- Hayvanlarla İlgili Efsaneler

a. Şekil değiştirmeye ilgili efsaneler

b. Açıklayıcı efsaneler

IV- Taş Kesilmeyle İlgili Efsaneler

V- Tabiatla İlgili Efsaneler

a. Dağlar, tepeler, kayalarla ilgili efsaneler

b. Çeşmelerle(pınarlar) ilgili efsaneler

c. Ağaçlarla ilgili efsaneler

VI- Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

VII- Diğer Efsaneler

VIII- Tarihi Efsaneler

a. Kaleler, hamamlarla ilgili efsaneler

IX- Aşkla İlgili Efsaneler

X- Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler

a. Yıldızlarla ilgili efsaneler

3.1.1.Dini Efsaneler

3.1.1.1. Dini Kişiler İle İlgili Efsaneler

Efsane no:1 Hıdır (A.S) ile İlgili Bir Efsane 1

Bir gün Hıdır (a.s) erkek çocuğu olmayan bir eve dilenci kılığında gelir. Ev sahibi dilenci kılığındaki bu adamın haline çok üzülür ve onu evine davet eder. Sofra kurulur ve ev sahibi bu adamı sofraya buyur eder. Sofradan bir soğan alan dilenci kılıklı Hıdır (a.s) soğanı ısırır ve yemeden sofraya bırakır. Sonra sofradan kalkıp kapıya doğru yönelir. Bu sırada ev sahibi “Hayrola nereye gidiyorsun?” der ve Hıdır(a.s) birdenbire ortadan yok olur. Bu olaydan sonra erkek çocuğu olmasını isteyen ev sahibinin erkek çocuğu olur (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:2 Hıdır (A.S) ile İlgili Bir Efsane 2

Evliyalar zamanında koyun alıp satan (kasap) niyeti iyi, mert, içkici bir kasap varmış. Bir gün Hıdır (a.s) bu kasaba yabancı bir insan kılığında görünerek “Bu gece senin misafirin olacağım” demiş. Kasap misafirini kabul etmiş. Evinde hiçbir yiyeceği kalmayan kasap misafirini iyi ağırlayabilmek için ona: “Ne yapayım ne yersin?” diye sormuş. Misafir kılığındaki Hıdır, “Otuz böbrek yapacaksın.” demiş. Elinde hiçbir şey kalmayan kasap, misafirini iyi ağırlayabilmek için ahıra inip, koyunlarının böbreklerini almış. Hıdır’ın (a.s) önüne getirmiş, koymuş. Hıdır (a.s) yemiş, içmiş, yatmış, gitmiş. Sonra kasap, koyunların diğer etlerinin ziyan olmaması için temizlemeye gitmiş. Kasap, gidip baktığında tüm koyunlarının hayatta olduğunu görmüş. Tüm bunlardan sonra kasap, Hıdır’ı (a.s) görmek için Allaha yalvarıp yakarmış, Allah duasını kabul etmiş. Hıdır (a.s) tekrar karşısına çıkmış. Hıdır (a.s) tüm bunları onu sınamak için yaptığını söylemiş. Kasap da onun Hıdır (a.s) olduğunu anlamış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:3 Ermiş Zatın Kerameti

Mardin merkeze bağlı bir köyde bir yatır varmış. İnsanlar bu yatırı sık sık ziyaret ederlermiş. Çünkü burada yatan zat, hayattayken herkese sofrasını açarmış. Bu zatın sofrasında her zaman bir horoz olurmuş. Onun yemeğe gelen misafirlerden tek isteği yemeklerini yedikten sonra horozun

kemiklerine dokunmamaları ve kemikleri bir yere toplamalarıymış. Misafirleri gittikten sonra kemikleri toplayan bu zat, kemiklere bir dua okuduktan sonra : “Kalk ey horoz!” dermiş ve horoz yeniden ete bürünerek kalkarmış. Günün birinde muzip bir misafir horozun ayak kemiğinin birini yemiş. Yeniden canlanan horozun da o ayağı aksak kalmış. Buna çok kızan zat, bir duasıyla o muzip adamın ayağını aksak hale getirmiş. Bugün buraya gelen ve şifa dileyenler yanlarında muhakkak bir horoz getirip bırakırlar ve bu horozlar da yoksul halka dağıtılır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:4 Hızır (A.S)

Zamanın birinde Mardin’de her cuma akşamı yalnız yoksulların evine gidip dilenen yaşlı bir adam varmış ve bu adama sadaka veren herkesin evine bereket gelirmiş. Ona hakaret edenlerin ise bereketi kesilirmiş. Günün birinde bu zatın Hızır(a.s) olduğunu öğrenen bir kadın avazı çıktığı kadar bağırp: “İşte Hızır, işte Hızır!” diye herkesi çağırmış. Hızır(a.s) hemen ortadan kaybolmuş ve artık çok dara düşmeyene gitmez olmuş. Daha sonraları halk yine dilenci kılığına girmiş olabilir diye cuma akşamları gelen hiçbir dilenciye geri çevirmez, ona izzet ve ikramlarda bulunurlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:5 Şeyh Ramazan Eydo’nun Kerameti

Mardin’de yaşamış olan ve şu anda da burada yatırı bulunan bu zat hayattayken onun ilim, irfan ve kerametlerine inananların yanı sıra inanmayanlar da varmış. Bu zat inanmayanlara: “Madem bu kadar ısrar ediyorsunuz benim bir keramet göstermemi şimdi göreceksiniz.” demiş ve secdeye varmış, o secdeye varırken bir de bakmışlar ki caminin minaresi de onunla birlikte secdeye varmış. Bunu gören inanmayanlar hemen tövbe getirip özür dilemişler. O gün bugündür bu cami kimileri tarafından Şeyh Ramazan Eydo Camisi olarak da anılmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:6 Surp Kevork Kilisesi

Mardin’in Derik ilçesinde bulunan Surp Kevork Kilisesine bazı gecelerde kilisenin tam karşısında bulunan Kelal Kayni tepesinden ellerinde meşalelerle gelen azizler, bu kilisede ibadet ederlermiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:7 Keşişin Duası

Mardin'in Midyat ilçesinde yaşayan Müslüman bir genç, gayrimüslim bir kıza aşık olmuş. Fakat kız bu gence aşık değilmiş. Bunun üzerine genç aşık olduğu bu kızın annesinin ve babasının ismini öğrenir, keşişe gidermiş. Durumu keşişe açıklarmış ve kızı sevdiğini söylemiş. Keşiş gencin kızı mutlu edeceğine inanırsa dua edermiş. Bir hafta içinde kızın hareketleri değişirmiş o da gence aşık olurmuş. Bunun üzerine keşiş, kızın ona aşık olması için dua etmiş. Keşişin duası tutmuş ve kız da çocuğa aşık olurmuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:8 Şeyh Abdurrahman 1

Mardin'in Kayastü köyünde Şeyh Abdurrahman adlı kendi halinde, yoksul bir kişi varmış. İnsanlar bu kişiyi çok sever ve saygı gösterirlermiş. Şeyh Abdurrahman bir gün evine döner ve karısına der ki: “Ne hazırladın, haydi artık yemek yiyelim.” Karısı da ona: “Sen ne getirdin ki ne hazırlayabilirim?” diye sitem etmiş. O da: “Mutfaktaki sepetin içine bakmadın mı?” diye yanıt vermiş. Kadın da mutfığa gittiğinde kocası giderken hiçbir şey bırakmadığı halde oradaki sepetin içinde yeni kesilmiş üç koyun kellesi görmüş ve kadın bu olaydan sonra kocasının ermiş biri olduğunu anlamış ve kocasından özür dilemiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:9 Kasım Duman'ın Kerameti

Bundan 700- 800 sene önce dört beş arkadaş Hicaz'a gitmek için hazırlık yapmaya başlamışlar ama içlerinden biri çok yoksul olduğu için Hicaz'a gitmeyi çok istemesine rağmen elinden hiçbir şey gelmiyormuş. Bu yaşlı ve yoksul adam bir gün rüyasında dua ederken Kasım Duman Camisine gitmesi gerektiğini ve orada cuma namazından son çıkan kişinin onu Hicaz'a göndereceğini görür. Bu rüya üzerine yaşlı adam bir cuma namazında cami avlusunda namazdan çıkanları beklemeye başlamış. Herkes cami avlusunu terk eder ve bu caminin avlusunda son olarak bir erkek çocuk kalır. Adam da aklından: “Hicaz'a beni bu mu gönderecek?” diye düşünür ve evine geri döner. Bu adam uyuduğunda yine rüyasında o zatla karşılaşır ve ona sitem eder: “Ben gittim, bekledim ve orada sadece bir erkek çocuk kalmıştı.” der. Bunun üzerine zat: “Madem öyle sen yine bir cuma namazı çıkışı git bekle, orada son kalacak olan kişi seni Hicaz'a gönderecek” der. Bunun üzerine adam tekrar Kasım Duman Camisinin avlusuna gider. Bu sefer

ise caminin avlusunda sona kalan kişi askermiş. Adam, bu sefer de inanmıyor. Bu adam mı beni Hicaz'a gönderecek, demiş kendi kendine. Oradan ayrılan adam ertesi gece uyuduğunda yine aynı rüyayı görmüş. Bu sefer de caminin avlusuna gitmiş. Üçüncü kez cami avlusuna gittiğinde bu sefer camiden en son çıkan kişinin bir dilenci olduğunu görmüş. Bu adam bu sefer rüyasında söylenenleri yapmak için dilencinin yanına gitmiş ve ona : "Hicaz'a gitmeyi çok istiyorum, arkadaşlarım gitti, ben gidemedim." diyerek derdini anlatmış. Bunun üzerine bu dilenci kılıklı adam yaşlı ve yoksul olan adamın omzuna dokunuyor ve bundan sonra adam kendini Hicaz'da buluyor. Adamı Hicaz'da gören arkadaşları çok şaşırmışlar ve hayretle: "Sen buraya nasıl geldin?" diye sormuşlar. O da arkadaşlarına rüyasını anlatmış, arkadaşları bunun Kasım Duman'ın kerameti olduğunu ve bu adamın da çok iyi bir insan olduğunu anlamışlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:10 Sultan Şeyhmus'un Kerameti 1

Diyarbakır'da büyük bir yangın çıkmış. Mardin'de yaşayan Sultan Şeyhmus, Mardin'den asasını Diyarbakır'a göndermiş ve bu büyük yangını söndürmüştü (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:11 Şeyh (Şih) Abdurrahman 2

Günün birinde Mardin'in bilinmeyen bir bölgesinde bir çocuk çok hastalanmış. Çocuğu Şih Abdurrahman'a götürmek istemişler. Fakat mevsim kışmış ve kar yağışından tüm yollar kapanmış. Hasta çocuğu götürememişler. Bunun üzerine keramet sahibi olan Şih Abdurrahman çocuğun yanına gelmiş, elini çocuğun omzuna sürmüştü ve çocuk üç günde iyileşmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:12 Korkan Adamın Duası

Bir gece adamın birinin arabası bozulmuş. Bu adam arabanın içinde beklemeye başlamış. Bir müddet sonra arabanın içindeyken dışarıdan arabaya 4 sefer vurulduğunu sanmış, çıkmış, bakmış dışarıya kimse yok. Tekrar içeriye girmiş. Bir müddet sonra yine arabanın dışından 4 sefer daha ses gelmiş. Adam, tekrar çıkıp baktığında yine hiçbir şey olmadığını görünce çok korkmuş. Ya Allah, ya Abdulkadir Geylani Hz. diye dua etmiş tam o sırada arabanın önünde bembeyaz bir kuş

belirmiş ve arabanın önünden 2 sefer geçmiş. Bunun üzerine adamın içine büyük bir ferahlık gelmiş, korkusu ortadan kalkmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:13 Sultan Şeyhmus

Sultan Şeyhmus kendine ufak bir bahçe yapmış. Bir gün bahçenin önünden 40 kişilik bir grup geçiyormuş. Sultan Şeyhmus'a: "Biz tanrı misafiriyiz." demiş. Sultan Şeyhmus da onları bahçesine davet etmiş. Bahçede su dahi yokmuş. Sultan Şeyhmus misafirlerine ufak bir tencerede yemek yapmış. İki kaşığı olduğu için de onlara iki kaşık vermiş. Misafirler: "Bu ufak tencere kime yetecek, nerede namaz kılacağız?" demişler. Bir tane ibrik varmış. "Nasıl abdest alacağız?" demişler. Sultan Şeyhmus da misafirlere "Bekleyin" demiş. Dua etmiş herkesin önüne birer ibrik gelmiş ve tenceredeki yemekler ise birden dolmuş ve fazlaşmış. Sonra bastonunu yere saplamış ve bahçeye su gelmiş. Tüm bu olaylardan sonra herkes burayı ziyarete gelirmiş ve o su hala akarmış. Bu olay Sultan Şeyhmus Türbesinde olmuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:14 Şeyh Süleyman'ın Kerameti

Mardin'in Midyat ilçesine bağlı Eyvan Tepe Köyüne yakın bir yerde Allah tarafından çok sevilen Şeyh Süleyman adlı bir zad varmış. Bu zad bir gün bir ağaç dikmiş. Bu ağacın yanından da ufak tefek çubuklar çıkmış. İnsanlar bu çubukları ağrıyan yerlerine vurduklarında iyileşiyorlarmış. O ağacın dibinden alınan çubuklar eve de getirilebiliyormuş. Bu çubuklar her şeye iyi geliyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:15 Papaz Barsaum'un Evi

Mardin'in Midyat ilçesine bağlı bir köyde yaşayan çok yoksul bir papaz varmış. Bu papaz evini köydeki duvarcı ustalarına yaptırmak istemiş ve bir gün onları yanına çağırmış. Onlarda papazın yoksul olduğunu biliyorlarmış. "Bize para verecek durumu yok, 7 gün çalışalım papazdır" demişler duvarcı ustaları. Papazın evini yaptıracak kadar malzemesi de yokmuş. Ustalar çalışmaya başlamışlar. Bir şekilde malzeme oluşmuş ve evi bitirmişler. Daha sonra ev bitince bir yabancı gelmiş ve papaza para vermiş. O da bu parayı ustalara vermiş. Bu papazın ismi Papaz Barsaum'dur (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:16 Seyid Bilal'in Yardımı

Padişah kılık değiştirip çarşıda gezermiş. Bu sırada sırtında su taşıyan yoksul bir kadın görmüş. Ona: “Derdin nedir?” demiş. Kadın da : “Kocam öldü, çocuklarımı su taşıyarak geçindiriyorum.” demiş. Padişah da ona acımış ve tespihini hediye etmiş. Bu tespihi çarşıda satmasını söylemiş. Kadın da çarşı da bir Ermeni kuyumcuya gitmiş. Ermeni kuyumcu da tespihin çok değerli olduğunu anlayınca iki yalancı şahit tutmuş ve kadının elinden tespihi almış. Çaresiz kalan kadın, Seyid Bilal'e gitmiş, durumu anlatmış ve yardım istemiş. Seyid Bilal de kadının bu isteğini geri çevirmemiş. Çok geçmeden Ermeni kuyumcunun yaptığı haksızlık ortaya çıkmış. Kadın tespihini geri almış ve Ermeni kuyumcu da bulunduğu yerden sürülmüş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:17 Hacı Arif Efendi

Yıllar önce Mardin'de Hacı Arif Efendi adlı biri yaşarmış. Ermiş bir insan olan Hacı Arif Efendi, memurluk yaparmış. Çalıştığı yerde diğer memurlar bunu çekemezlermiş; çünkü kendisi daha yüksek mertebede bir memurmuş ve kendi aralarında gizlice toplanarak Hacı Arif Efendiyi lekelemeye çalışmışlar. Bu kararlarından hiç kimseye bahsetmemeye söz vermişler. Hacı Arif Efendi bir gün bu memurları yanına çağırtmış ve aldıkları karardan da haberi olduğunu söylemiş. Bu duruma oldukça şaşırان diğer memurlar, Hacı Arif Efendi'den özür dilemişler. Onun ermiş bir insan olduğunu anladıklarından bundan sonra ona çok saygılı davranmışlar (kişisel görüşme, 2008).

Efsane No:18 Sultan Şeyhmus'un Kerameti 2

Yetmiş dört Kıbrıs Harbinde birkaç uçağın havada giderken mazotları kalmamış, bu esnada Sultan Şeyhmus kerametini göstermiş mazotsuz olan uçaklar uçmaya devam etmişler (kişisel görüşme,2007).

3.1.1.2.Ziyaretler, Mezarlar, Türbelerle İlgili Efsaneler

Efsane No:19 Abdil Lissis (Kara Ziyaret-Mağara)

Bir gün bir kadın rüyasında bir mağara görmüş. Bu mağaranın içinde de 40 tane kara keçi

görmüş. “Acaba bu keçiler nereye gidiyor?” diye hocaya sormuş rüyayı gördükten sonra. Hoca da: “Onların hepsi şih, oraya gece zikr yapmaya geliyorlar” demiş. “Senin gördüklerin keçi değil, şihlardır, zikr yapmaya gidiyorlar” demiş. Bu keçiler –şihlar- her gece gelmiyorlarmış.

İnanışa göre o mağarayı ziyaret eden kişilerin dilekleri gerçekleşiyor. Özellikle çocuğu olmayanların çocuğu oluyormuş. Rivayete göre bir kadının 7 yıldır çocuğu olmamış. Bu kadın bu mağarayı ziyaret etmiş. Orada bir gece kalmış ve başına da su dökmüş. Tüm bunlardan sonra bu kadının 5 oğlan, 4 kız çocuğu olmuş. Bu mağaraya salı sabah gidilip bir gece kalınıyor ve çarşamba sabah çıkılıyormuş. Dileğin gerçekleşmesi için bu mağarada salı gecesi kalınması gerekiyormuş. Bu mağaraya ziyarete gelen kadınlar ve erkekler ayrı bölümlerde kalıyorlarmış. Yatmak için odalar varmış.

Bize bunları anlatan Hikmet teyzenin de bu mağarayı ziyaretiyle dizlerinin ağrısı geçmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:20 40’lar Dağı Ziyareti (Çelkani)

Sultan Şeyhmus’tan ileride bulunan, suyu şifalı olan 40’lar dağı adlı bu kutsal ziyaret yerine sadece çocuğu olmayan kadınlar götürülürmüş. Çocuğu olmayan kadının üstüne su dökülerek bu soğuk suyla banyo yaptırılmış. Tüm bunlardan sonra kadın hamile kalır ve çocuğu olurmuş. Bu ziyaret yerine sadece çocuğu olmayan kadınlar çocukları olsun diye gidiyorlarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:21 Eğik Türbe (Türbetü Avuca)

Halk arasında Türbetü Avuca adıyla anılan “Eğik Türbe” Allah tarafından eğik bir duruma getirilmiş. Zinciriye Medresesinin yanında bulunan bu türbede sırtı ağrıyan bir kişi sırtını 3 kez bu türbe duvarına vurduğunda ağrısının iyileştiğine inanılıyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:22 Şeyh Şaran Ziyareti

Mardin’in güneyindeki dağın tepesinde olan bu ziyaret, ismini Şaran olan bir şeyh ten almıştır. Bu şeyh medresede öğrenciyken o dağa çıkıp sık sık inzivaya çekilirmiş. Medreseden mezun

olduktan sonra da orayı kendine mesken tutmuş. Ve sürekli orada yaşamaya başlamış. Namaz kılmak için abdest alacağı zaman aşağıya kadar inip çıkıyormuş. Bir gün hastalandığında dağdan aşağıya inmeye mecali olmadığı için Allah'a dua etmiş ve kendisine su istemiş. Allah da onun duasını kabul etmiş ve dağın başından su fışkırmaya başlamış. Bugün hala o su orada akmaktadır. Günümüzde insanlar bu büyük zatın hem mucizesini hem de mekanını görmek için sık sık ziyaret ederler. Karanlık olan bu mekanda dualarının kabulü için de mum yakarlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:23 Erge Baba

Mardin'in Derik ilçesinde çok uzaklardan görünen bir dağın tepesinde bir ağaç varmış. Bu tepedeki ağacın bulunduğu yer, Erge Baba ziyaretiymiş. İnsanlar Erge Babayı cuma akşamları ziyaret ederlermiş. Bu ziyaretlerinde bir dilek tutup bu ağaca da bir bez bağlayıp taş yapıştırırlarmış. Eğer yapıştırılan taş tutarsa kişinin dileğinin kabul olduğuna inanılıyormuş. Buraya ziyarete giden insanlar ayrıca yanlarında yemek götürüp birlikte yerlermiş. Burada insanlar namaz da kılarlarmış. Kadın ya da erkekler Erge Babayı rüyalarında gördüklerinde mutlaka onu ziyaret etmeleri gerekirmiş. Ona adak adarlarlarmış. Erge Baba ziyaretindeki ağaçta o ağacın yaprağından alıp onu sütün içine koyunca bu yapraklar peynir oluyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:24 Baba Ömer

Bu ziyaret yeri Mardin'in Derik ilçesinin Alagöz köyünde bulunmaktadır. Bugün de üzeri açık bulunan Baba Ömer türbesinin üstünü zamanında bir kişi örtmüş. Fakat türbenin üstünü örten bu kişi rüyasında Baba Ömer'i görmüş. Baba Ömer ona rüyasında kızmış ve şöyle demiş: "Derhal benim üstümü aç." diye bağırılmış. Bu rüyadan çok etkilenen ve korkan bu kişi bunu çevresinde bulunan insanlara anlatmış. Daha sonra hemen Baba Ömer türbesinin üstünü açmışlar. Yakın zamanda oraya içki içmeye giden insanların çarpıldığı rivayet edilmektedir (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:25 Şimane Ziyareti

Mardin'in Mazıdağı ilçesine bağlı Yağmur köyü ile Ulutaş köyü arasında Şimane denilen bir ziyaret yeri varmış. Buradan dua etmeden geçilmezmiş. Bir gün çoban olan bir kadının hayvanları o ziyaret yerinin olduğu yere kaçmış. Kadın hayvanlarını yakalamak için onların peşinden koşmuş; fakat hayvanları kaçıdığı için telaşlanmış ve dua etmeyi aklına getirmemiş. Kadın ziyaret yerine doğru gittiğinde oradaki şeyhler dua etmeyi unuttuğu için yılan kılığına girip kadını sokmuşlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:26 Şeyh Sılum

Birbirini çok seven iki genç varmış. Fakat bu gençlerin aileleri bu konuda bir türlü anlaşamazlarmış. Bu ailelerden kızın tarafı artık bu dava çözülsün diye Şeyh Sılum türbesine gitmişler ve dua etmişler. Fakat değişen bir şey olmamış. Bunun üzerine dua eden bu aile, Şeyh Sılum'a kızmışlar ve sitem etmişler. Bunun üzerine Şeyh Sılum bu aileyi cezalandırmış ve onlar çok uzak yerlere gitmek zorunda kalmışlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:27 Şeyh Mümine Türbesi

Zamanında Midyat yolu üzerinde yaşayan bir hükümdar varmış. Bu zalim hükümdar her gece o yöredeki genç kızlardan biriyle eğlenirmiş. Bu yörede yaşayan bir aile varmış. Bu ailenin de yedi çocuğu varmış. Bu çocuklardan biride genç bir kızmış. Sıra bu ailenin genç kızına gelmiş. Bir gün hükümdarın kölesi olan adam, hükümdarın eğlenmesi için bu kızı istemiş. Fakat zalim hükümdar bu sefer isteğini elde edememiş. Mümine adlı bu genç kız bu olaydan kurtulmuş. Mümine'nin bu olaydan bir şekilde kurtulmasının sebebi onun ermiş biri olmasıyla ilgiliymiş. Halk, Mümine adına türbe yaptırıp Şeyh Mümine Türbesi adını veriyor (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:28 Ayn Kamer Ziyareti

Mardin'in Savur ilçesinde Ayn Kamer adlı bir ziyaret yeri varmış. Bu ziyaret yerinde kadının biri burada bulunan havuzun içinde çocuğunun bezlerini yıkamış. Buradaki ziyaretin sahibi o anda kalkmış ve kadına vurmuş "Sen burada nasıl bezleri yıkarsın? Burada ziyaret var." demiş. Kadın da "Ben burada ziyaret olduğunu bilmiyordum. Ne yapabilirim?" demiş. Ziyaretin sahibi ermiş zat: "Bir kurban kesersen olur, seni affederim." demiş. Kadın kurbanını kesmiş, burada bir ziyaret

olduğuna inanmış. Aynı zamanda da affedilmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:29 Şeyh Muhittin

Eskiden Mardin'in Savur ilçesinin İren Köyünde deli ve güçlü olan bir kadın varmış. Bu kadını bir gün Şeyh Muhittin'in yanına götürmüşler. Şeyh Muhittin de bu kadını zincirli haliyle bir odaya bırakmış. Diğer odalarda da Şeyh Muhittin'i ziyarete gelen misafirler yatıyormuş. Bir gece bu deli ve güçlü olan kadın, bağırıp çağırmaya diğer insanları rahatsız etmeye başlamış. Bunun zerine kadına görünmeyen bir el tarafından bir tokat atılmış. Kadın bir saat ağlamış. Terden sırlıklam olmuş. Şeyh Muhittin'in ayaklarına kapanmış: "Őeyhim ben yaptım sen yapma" demiş ve bundan sonra kendine gelmiş. Bu kadın her sene Őeyhi ziyaret eder ve ona ko getirirmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:30 Sultan Şeyhmus Yatırı

Sultan Şeyhmus, Diyarbakır – Mardin yolu arasında Şeyhan adı ile anılan şirin ve güzel havasıyla ünlü bir bölgenin içindedir. Sultan Şeyhmus'un büyük bir evliya olduğu ve Şeyh Abdülkadir Geylani gününde yaşadığı ve de çağdaşı olduğu halkımızca kesin yargılarla bilinmektedir. Genellikle Mardin, Diyarbakır halkı tarafından son derece saygıyla anılmakta çocukları olmayan, yaşamayan aileler için bu yatıra daha çok saygı duyulmaktadır. Sultan Şeyhmus'a bir keramet isnat edilir. Basri Konyar "Diyarbakır Yıllığı"nda bunlardan birini şöyle anlatır: Bir gün Bağdat'taki tekkesinin havuzu başında müritlere ders veren Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri, tesadüfen muhtelif iklim ve milletlerden yetişmiş evliyalardan bahsederken mensuplardan biri Kürtlerden de evliya yetişmiş midir? diye sorar. Hz. Abdülkadir Geylani henüz cevap vermeden manen bundan haberdar olan Sultan Şeyhmus, Őeyhandaki mescidinde bulunan kk havuza ayağını daldırarak alkalmış, bundan sıçrayan sular, Bağdat'a kadar ulaşarak Hz. Abdülkadir Geylani ve müritlerinin yüz ve gözlerini, kitaplarını ıslatmış. Bunu gören Abdülkadir Geylani Hazretleri taraftarlarına dönerek ve gülerek "İşte bunu yapan bir Kürt evliyasıdır."der (Güler, 1998:161). Bu vaka zerine Abdülkadir Geylani ve arkadaşları sultanı ziyaret kaygısına dşerler. Yola büyük alaylar dizilerek Şeyhan'a yaklaşınca Sultan Şeyhmus, kocaman bir kaya parçasına binmiş ve canlı bir at gibi yürütüp koşturarak Hz.Abdülkadir Geylani'yi ve alayını karşlamıştır. Hz.Abdülkadir'le taņıřan Sultan Şeyhmus bundan sonra dost olmuşlardır. Her yıl ekim ve kasım

aylarında Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri burayı ziyarete gelenler mutlaka kurban keserler. Dileklerde bulunurlar. Gelenlerin geçkinleri yemek pişirirler, genç kızlar ve erkekler davullu-zurnalı halay çekerler (Güler,1998:162). Bu önemli ziyaret(yatır) Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde 20. kilometresindedir. Şeyhan adı ile anılan güzel orman havası ile ünlü bölgenin içindedir. Osmanlı tipi bir cami ile Sultan Şeyhmus ve arkadaşlarının türbeleri vardır. Hicri:470, Miladi:1055 yılında burada şehit olmuştur. Arap mimarisi ile türbe yapılmış olup burada yatmaktadır (Güler,1998:199).

Efsane No:31 Kadına Görünen Ermiş

Bir gün bir kadın ilkindi namazı için evinde abdest alırken uğultu şeklinde bir ses duymuş, camdan bakmış ki bayrak büyüklüğünde, yemyeşil, parlak bir şey gökyüzünde uçar halde üstünde de beyaz sakallı, sarıklı yaşlı bir adam uçarak kadının evinin yakınındaki türbeye gidiyormuş. Bu adam, türbenin üstünden türbenin içine inmiş. O türbenin yanında da evler varmış. O evlerde de oturan insanlar varmış. Ramazan ayında, sahur vaktinde bu adam bir evin kapısına vurarak ev halkını uyandırmış. O evin sahibi sürekli türbenin etrafını temizler ve namaz kılarmış. Türbenin yeri bilinmiyor, çok eskidenmiş (kişisel görüşme,2008).

3.1.1.3. Camiler, Kiliselerle (İbadet Yerleri) İlgili Efsaneler

Efsane No:32 Mar Mikail Kilisesi

Bir kralın oğlu olan Mar Mikail, bir gün altından bir boğaya taparken-babası gibi-oraya gelen Allah'a inanan bir adam, ona ne yaptığını sormuş. O da altından boğaya taptığını söyleyince ona Allah'ın varlığından söz ederek onu Allah'ın varlığına inandırmış. Mar Mikail'in Allah'a inandığını öğrenen kral babası, ona şiddetle karşı çıkmış ve onu bu inancından vazgeçiremeyeceğini anlayınca onu bir sandığa koyup bir nehre atmış. Nehrin aktığı yön üzerinde bulunan Allah'a inanan başka bir kral, bunu vahiy yoluyla öğrenmiş ve gidip nehrin önünde beklemiş. Sandık gelince onu almış ve Mar Mikail'i büyütmüş. Bugünkü Mar Mikail Kilisesi onun adına yaptırılmıştır. Bu kilise Mardin merkezde yeni yol üzerinde bulunmaktadır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:33 Sit Siras Kilisesi

Mar Mikail'in kız kardeşi olan Sit Siras, kardeşinin başına gelenleri öğrenince artık o da Allah'a inanmış.(bkz. Mar Mikail Kilisesi Efsanesi) Ve kardeşinin hasretine dayanamayıp o da kendini nehre atmış. Akıntıya kapılıp bir süre sürüklendikten sonra bir grup genç onu bulmuş ve nehirden çıkarmış. Çok güzel olan Sit Siras'ı kendi aralarında paylaşamamışlar. Bu durumdan kurtulmak için kendini yeniden nehre atan Sit Siras, bir süre nehrin akıntısıyla gittikten sonra yüzmeyi bilmediği için Allah tarafından balık kız haline getirilmiş. Sit Siras Kilisesi Mansuriye'de bulunmaktadır. İbadete açıktır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:34 Kırklar Kilisesi

Mar Bühnen isminde olan bir papaz ve 40 arkadaşı düşmanları tarafından çırılçıplak nehre atılıp öldürülmüş. Daha sonra bunların bir kısmını nehirden çıkarıp yakmışlar. Ardından bunların yandaşları onların kemiklerini toplayıp bir yere yığıp ve bu kemiklerin üzerine bugün Kırklar Kilisesi olarak bildiğimiz kiliseyi inşa etmişler. Kırklar Kilisesi Mardin merkezde olup bugünkü durumu ibadete açık ve çok iyi durumdadır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:35 Marisya Kilisesi

Annesi ölen Marisya'nın babası yeniden evlenmiş. Üvey anne Marisya'dan hiçbir zaman hoşlanmamış ve sürekli ona zulm ediyormuş. Bir gün Marisya'nın su içeceği testinin içerisinde yılan gören üvey anne bunu Marisya'ya söylememiş. Marisya'nın o testiden su içmesine göz yummuş. Suyu içen Marisya yılanı da yutmuş. Küçük olan yılan Marisya'nın içinde büyümeye başlamış. Bunu bilen üvey anne babasına Marisya'nın hamile olduğunu ve namuslarının lekелendiğine inandırmış. Babasını onu öldürmesi için zorlamış. Babası da bir gün onu alıp bir dağın başına götürmüş. Fakat onu öldürmeye bir türlü kıyamamış. Başka bir hayvanı öldürüp kanını elbiselerine sürüp üvey anneye götürmüş. Dağda tek başına kalan Marisya bir papaz tarafından bulunmuş. Papaz Marisya'dan gerçeği dinledikten sonra elini Marisya'nın başına koyup dua etmeye başlamış. Duadan sonra Marisya'nın karnındaki yılan çıkmış ve Marisya rahat etmiş ve hayatı boyunca o papazın himayesi altında kalmış. Daha sonra Marisya'nın adına bir kilise yaptırılmış. Mansuriye'de olan bu kilise daha sonra camiye dönüştürülüp ismi Muhammed

Hekim Camisi olmuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:36 Mar Cercis Kilisesi 1

Gölün içerisinde olan ve sürekli bir kız kurban isteyen bir canavar varmış. Sürekli buna kızlarını kurban eden halk, bütün kızlarını kurban ettikten sonra sıra tek kız olan kralın kızına gelmiş. Kral da kızını kurban etmemek için canavarı öldürecek kişiye kızını ödül olarak vereceğini söylemiş. Uzun süre kimse canavarı öldüremeyince kralın kızını kurban vermeye karar vermişler. Canavar kızı tam yiyeceği anda Mor Cercis adında bir genç canavara saldırıp onu öldürmüştü. Onu öldürdükten sonra kralın kızı canavarın kanından alıp Mor Cercis'in sırtına sürüyor. Daha sonra herkes canavarı kendisinin öldürdüğünü iddia etmiş. Kralın kızı da her kimin sırtında onun sürdüğü kanı gösterirse onun öldürdüğünü kabul edeceğini söylemiş. Daha sonra Mor Cercis gelip sırtındaki kanı gösterince kralın da kabulüyle Mor Cercis kralın kızıyla evlenmiş ve artık halk rahat etmiş onlar da muratlarına erip mutlu olmuşlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:37 Mar Cercis Kilisesi 2

Mar Cercis atının üstünde devamlı gezermiş. Elinde de bir mızrak varmış. Akşamları kilise ibadete kapandığında Mar Cercis ve diğer ölmüş olan peygamberler ayağa kalkar, gece kilisenin içinde gezerlermiş. Mar Cercis'in öldürmek istediği bir canavar varmış. Bu canavar ise bir çocuğu yutmak istiyormuş; ama Mar Cercis bu canavarı mızrağıyla öldürmüştü. Mar Cercis'in ikonası da bu şekildedir (kişisel görüşme, 2008).

Efsane No:38 Mor Gabriel Manastırı

Bir gün bir Müslüman kız bebeği hastalanmış. Bu bebek yakınlarda halk hekimliği yapan bir adama götürülmüş. Adam elinden geleni yapmış. Hatta en sonunda bebeğin sırtına birçok çizik atarak yaraları iyileştirmeye çalışmış; ama yine başarısız olmuş. Bebeğin ağlamaları, feryatları dinmemiş. Komşular: "Bir kez de manastıra götürün." demişler. Onlar da komşularının dediklerine uyarak bebeği Mor Gabriel manastırına götürmüşler. Kız olan bebek gece sabaha kadar manastırda kalmış. Sabah çıktığında kız olan bebek iyileşmiş; fakat manastırdan erkek bebek olarak çıkmış (kişisel görüşme,2007).

3.1.2. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler

3.1.2.1.Cinler, Perilerle İlgili Efsaneler

Efsane No:39 Cine Doğum Yaptıran Kadın

Yoksul ve hamile bir kadın varmış. Bu kadın nasıl doğum yapacağını düşünüyormuş sürekli. Bir gece bu hamile kadının kapısına çok güzel, uzun boylu bir kadın gelmiş, hamile olan kadına : “Sana yardım etmeye geldim.” demiş. Bu güzel kadın, onun doğumunu yaptırmış ve bu kadına bir çuval sarımsak kabuğu vermiş. O da : “Sen bana bu kadar yardım ettin, şimdi beni neden bu sarımsak kabuklarıyla geri gönderiyorsun?” demiş. O da: “Sen bunları akşam evin etrafına serp, gerisine karışma” diye cevap vermiş. O da evine dönüp sarımsak kabuklarını evin etrafına serpip, çocuğuyla beraber uyumuş. Sabah kalkıp baktığında evin etrafına serptiği bu sarımsak kabuklarının her birinin birer altın haline geldiğini görmüş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:40 Cinlerin Düğünü 1

Bir zamanlar Mardin’de düğünleri çarşamba gününe denk gelen gelinler hayatları boyunca hem mutsuz olurlar, hem de sürekli hasta olurlarmış. Daha sonra bu durum hocaların dikkatini çekmiş ve bunu araştırmışlar. Bunun sonucunda cinlerin düğünlerinin sadece çarşamba günleri olduğunu ve çirkin olan cin kızları eğer insan gelin ondan daha güzelse kıskançlığından onu çarpıp ona türlü kötülükler yaparmış. Bu yüzden bir zamanlar ve halen de kimileri düğünlerini çarşamba gününün dışındaki günlerde yaparlar (kişisel görüşme 2007).

Efsane No:41 Reşit Ağa’nın Cini

Mardin’in Kabala köyünde yaşayan ve o bölgenin ileri gelen ailelerinden olan Bezin ailesinin ağası olan Reşit Ağa’ya uzun yıllar bir cin musallat olmuş. Gece ve gündüz onu rahatsız ediyormuş. Bir gün Reşit Ağa önüne ve arkasına bir sürü iğneler iliştirmiş. Bu cin de gelip Reşit Ağa’ya sarılınca o iğnelerle Reşit Ağaya esir düşmüş. Sonunda cinle bir anlaşmaya varmışlar. Bunun üzerine cin bir daha ne Reşit Ağayı ne de ailesini rahatsız etmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:42 Cinlerle İlgili Bir Efsane 1

Siyah atı bulunan kişi her sabah onu ahırdan çıkarır, yıkar ve saçlarını tarmış. Daha sonra günlük işlerine götürürmüş. Günlük işi bittikten sonra onu yeniden yıkar, kurular, yelesini ve kuyruğunu tararmış. Sonra ahıra bırakmış. Fakat uzun süredir ahıra sabahları her geldiğinde atı aşırı yorgun, terli ve saçları örülmüş bulurmuş. Bunun sebebini uzun zaman çözememiş. Daha sonra bunu bir din alimine sorduğunda bunun bir cin işi olduğunu ve bunu sürekli yaptıklarını söylemiş. Bunun önünü kesmek için ve bir daha bunu yapmamaları için hocanın yaptığı muskayı atın alındaki saçlarına bağlamış ve bir daha bu olay görülmemiş(kişisel görüşme,2007).

Efsane No:43 Cinlerle İlgili Bir Efsane 2

Bölgede sıkça yaşanan ve birçok insanın başına gelen bu cin olayı bazen hocaların muskalarıyla sonlandırılırken bir defasında başlarına aynı olay gelen İzzo Ahmo ailesi gecenin birinde atın sırtına zift sürüp beklemişler. Bunu fark etmeyen cin ata bindiğinde yapışıp kalmış. Aile efradı hemen ahıra girip cine bir iğne batırmışlar.(Bilindiği gibi cinler metalden kaçır, üzerine metal tutturulan cin de esir olur.) Cinin iğneyi kendisinin çıkarma imkanı olmadığından uzun süre bu cini esir edip ev işlerinde bütün hizmetlerinde kullanmışlar. Bu durum uzun bir süre böyle devam etmiş.(Hatta hastalanan çocuklara cinin saçından bir tutam kesip çocuğun koynuna koyarlarmış ve rivayet edilir ki çocuklar iyileşirmiş) Daha sonra bir gün bu cin çeşmeye su doldurmaya giderken onun cin olduğunu bilmeyen birine iğneyi çıkartmasını rica etmiş. İğne çıktıktan sonra özgür kalan cin eve gidip özgür kaldığını söylemiş ve bu ailenin ona yaptıklarından dolayı onlara beddua etmiş. Bedduası da “İnşallah hiçbir zaman karnınız doymasın ve evinizin çöpü eksik olmasın.”şeklindeymiş. Bu aileyi tanıyan Mardin halkı bu kadar temiz olan bir kendilerini sürekli aç hissetmelerine hala hayret ederler (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:44 Kara Köpek Kılığındaki Cin

Eski Mardin’de oturan bir adam varmış. Bu adamın bir de kara köpeği varmış. Aradan üç dört yıl geçmiş. Bu zamandan sonra bu kara köpek, geceleri sahibinin yanına gitmiyor, ortadan kayboluyormuş. Sahibi de köpeğini merak ediyormuş. Bir gece köpeğinin nereye gittiğini öğrenmek için onu takip etmiş. Köpek evin altındaki kuyunun yanına gitmiş ve dört beş tane kara keçiyle karşılaşmış. Adam bunları görmüş. Bu köpek, bu keçilerle gece ortadan birdenbire kayboluyormuş. Sabah gün ağarırken de köpek geri dönüyormuş. Sahibi bu köpeği dört beş kez

üst üste takip etmiş ve aynı şeylerin tekrarlandığını görmüş. En sonunda bu köpek de sahibinin onu takip ettiğini görmüş ve bunun üzerine köpek birdenbire ortadan kaybolmuş ve artık hiçbir zaman sahibine dönmemiş. Rivayete göre aslında bu kara köpek ve keçiler cinmiş. Bu olay Mardin evlerinin altında gerçekleşmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:45 İsa'nın Dedesinin Cini

Savur'un Sürgücü kasabasında cine iğne batırarak onu zararsız hale getiriyorlarmış. Cin, eğer o iğneyi çıkarabilirse ortadan kayboluyormuş. Bir gün bu kasabada İsa adlı birinin dedesi bir cini yakalamış. Cinler demirden korktukları için adam bu cinin elbisesine iğne batırmış. Cin de bundan korkmuş ve adamın her dediğini yapmaya başlamış. Cinin eli bereketliymiş. Cin bu adamın ev işlerinde çalışıyormuş. Cin, hamur yapıyormuş ve bu hamurlar sürekli çoğalıyormuş. Bu cine işlerinde diğer görünmeyen cinler yardımcı oluyormuş. Bu cinin gözleri çarpık; ama normal insanlar gibi yaşıyormuş, cin olduğu belli değilmiş. Bu cinin bereketinden sonra İsa'nın dedesi ve ailesi çok varlıklı ve belli mevkilerde bulunan bir aile durumuna gelmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:46 Düğünde Elbiseyi Giyen Cin

Eskiden Mardin'de bir aile varmış. Bu ailenin hanımı kendisine çok güzel bir elbise diktirmiş. Elbiseyi her zaman giymeye kıyamayan kadın, onu sandığa kaldırmış zaman geçmiş, mahallede düğün olacakmış. Komşular bu kadını da düğüne çağırılmışlar. Birlikte gideriz düğüne, hem de o güzel elbiseni giyersin, demişler. Kadın da heveslenmiş; fakat kadının kocası düğüne gitmesi için kadına izin vermemiş. Komşular ise düğünde eğlenirken düğüne gelemeyen komşularının güzel elbisesini hiç tanımadıkları bir kadının üzerinde görmüşler. Etraftakilere o kadının kim olduğunu sormuşlar. Fakat herkes o kadını tanımadığını söylemiş. Kadının komşuları bu yabancı kadına belli etmeden elbisenin arkasına kına sürerek işaret koymuşlar. Ertesi sabah kadınlar düğüne gelemeyen kadına sandıktaki elbisesini çıkarmasını söylemişler. Kadın sandıktan elbiseyi çıkarmış ve elbisenin arkasında ise kına lekesi varmış. O zaman düğünde bu elbiseyi giyen kadının cin olduğunu anlamışlar. Kadın bunun üzerine cinlerin elbiseyi giymesine karşılık elbiseye iğne takmış ve önlem almış(kişisel görüşme, 2008).

Efsane No:47 Cinlerin Ermeni Çiftçiye Yardımı

Mardin'in bir köyünde bir Müslüman çiftçi ile Ermeni çiftçi ortak bir iş yapmaya karar vermişler. Buğday ekip biçeceklermiş. Ürün zamanında buğdayı ekip biçmişler. Ermeni çiftçinin ambarında duran buğdayları iki eşit parçaya bölmüşler. Ermeni çiftçinin oğulları Müslüman çiftçinin buğdaylarından kendi buğdaylarına eklemeye başlamış. Ermeni çiftçi oğullarına yaptıklarının doğru olmadığını anlatmaya çalışmışsa da söz dinletememiş. Müslüman çiftçi ermeni ortağının yanına gelmiş, buğdaylar onun ambarındaymış. Ermeni çiftçi ortağının yüzüne nasıl bakacağını düşünüyormuş. Yemek yemişler, ambara geçmişler. Ermeni çiftçi üzüntü ile ambarın kapısını açmış. Bakmış ki buğdaylar ilk baştaki gibi iki eşit parçaya bölünmüş halde duruyormuş. Buna çok sevinen ermeni çiftçi bu işin cinlerin işi olduğunu anlamış. Ertesi gün bu olayı oğullarına da anlatmış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:48 Mezarlıktaki Yavru Köpekler

Eskiden bir adam eşeğiyle bir mezarlığın önünden gece geçerken orada iki tane köpek yavrusunun ağlamalarını duymuş. Adam çok merhametli olduğu için bu köpek yavrularına acımış, onları yanına almış, heybesine koyup eve getirmiş. Sonra bu köpek yavrularını eşeğin ahırına koymuş. Fakat eşek bu durum karşısında anırmaya başlamış. Buna aldırmayan adam, ahırın kapısını kapatıp evine dönmüş. Sabah olmuş. Adam kalkıp ahıra gittiğinde gece getirdiği köpek yavrularının yerinde iki tane insan cesediyle karşılaşmış. Adam bu cesetleri ellemeden ahırda bırakmış. Adam gece olunca tekrar ahıra gitmiş. Bu sefer cesetlerin yerinde köpek yavruları varmış. Daha sonra adam bu köpek yavrularını tekrar aldığı mezarlığa geri götürmüş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:49 Af Dileyen Cin

Genç bir gelin, akşam namazından sonra, hava kararınca köyün çeşmesinden su taşımaya gitmiş. Fakat çeşmenin başına geldiğinde iri yarı, dağınık saçlı, kocaman memeleri olan bir kadın (cin) gelip saldırmaya çalışmış kadına. Korkudan dili tutulan gelin o kadar korkmuş ki dua dahi okuyamamış, öylece hareketsiz kalmış. Fakat o sırada çeşmenin yanından bir adam geçiyormuş. Adam bunun cin olduğunu anlamış ve onu hemen yakalamış. Yakalanan cin adama onu bırakırsa

çevredeki kimseye zarar vermeyeceğini söylemiş. Yaşlı adam da onu bırakmış. Bu olaydan sonra o çevredeki insanları cin çarpmamış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:50 Adamı Öldüren Cinler

Bundan 20 yıl önce Derik'in Koçyiğit Köyünde yaşayan bir adam varmış. Gece gündüz atıyla gezermiş. Geceleri Koçyiğit'ten Derik'e de atla gidermiş. Mert bir adam olduğu için hiç korkmazmış. Köylüler cinlerden korkarmış; ama bu adam korkmazmış. Bir gün atıyla Derik'ten gelirken atı sanki üzerinde çok yük varmış gibi yorulmuş. Adam arkasına bakıyormuş, kimse yok. Attan indiğinde atın yorgunluğu gitmiş. Adam gece eve gelmiş. Adamın evi köyün biraz dışında, ıssız bir yerdeymiş. Adam kendisine çay yapmış, eli yanlışlıkla çaydanlığa değmiş. Sıcak su ise cinin üstüne dökülmüş. Ondan sonra bu adam nereye giderse gece rüyasında bu olayı görmüş. Bir hafta geçmiş bu olayın üstünden. Adam bir gün banyoya girmiş. Cinler onu orada dövmüş. Adam banyodan çırilçıplak kaçmış. Sirtında ise kamçı izleri varmış. En sonunda cinler uykusunda adamı öldürmüşler. Adam baltayla vurulmuş gibi kanlar içinde kalmış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:51 Cinlerin Varlığı

Bir adam komşu bir köye gece misafirlige gitmiş. Giderken bir ovada iki yüz ineğin otladığını görmüş. Yine köye gece döndüğünde aynı ovadan bir düğün sesi geliyormuş, etrafına bakmış, kimse yok; ama davul, zurna sesleri işitmiş. Adam hayretler içinde kalmış. Adam misafirlige gittiği bu köyde bir çobana rastlamış ve iki yüz ineğin otladığını davul ve zurna sesleri geldiğini çobana anlatmış. Köyün çobanı da: “ Ne ineği, ne davul, zurna sesi, zaten bizim köyde dün cenaze vardı, kim davul, zurna çalar ki ama cinler oluyor, sen onları görmüşsün.” demiş. Daha sonra adam evine gelmiş ve bu olaydan sonra cinlerin var olduğuna inanmış(kişisel görüşme,2008).

Efsane No:52 Kadını Çağırın Cinler

Derik'in Koçyiğit Köyünde yaşayan bir kadın bir gün tezek (kurutulmuş hayvan dışkısı) toplamaya gitmiş. Karşıda uzak yerde kardeşinin sesini duymuş. Hep: “Bana gel, bana gel”

diyormuş. Karşıda kardeşini görüyormuş fakat arada mesafe varmış. Kendi kendine: “Kardeşim burada ne arıyor?” diyormuş. Gittikçe yol uzaklaşıyor, bayağı gidiyor sonra cin min olur deyip geri dönmüş. Tezek toplamayı bitirmiş, akşam eve gelmiş. Kardeşi evdeymiş. Kardeşine sormuş: “Bugün sen bana bağırıyordun, ben sana yaklaşıırken sen uzaklaşıyordun.” demiş. Kardeşi: “Ne diyorsun, ben bugün buradan hiçbir yere ayrılmadım.” demiş. Sonra: “Ben cinleri gördüm o zaman” demiş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:53 İnsan Kılığındaki Cin

Bir gün bir adam pamuk toplamaya gitmiş. Bir gece sulama yapıyormuş. Yan tarlanın sahibi Abdurrahman, bu adama seslenmiş o gece. Şahsını da görüyormuş adamın ama hep mesafeyi koruyormuş Abdullah sandığı cin. Adam seslenmiş: “İnsen cinsen kimsen ya kendini göster, kimsen ben senden korkmuyorum.” demiş. Bu seslenmiş: “Kendimi gösterirsem sana korkarsın.” demiş. “Ya!” demiş. “Abdurrahman ben senin neyinden korkacağım, birlikteydik.” “Ben Abdurrahman değilim, korkarsın ben kendimi kolay kolay göstermem, senin buna yüreğin dayanmaz.” demiş. Ortadan kaybolmuş. Adam sabah olunca gece olanları Abdurrahman’a anlatmış, ona sormuş. Abdurrahman: “Ben seni görmedim, evdeydim.” demiş. Adam bu olayın cinlerle ilgili olduğunu anlamış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:54 Cinlerin Düğünü 2

Eskiden bir köyde mezarlığın bekçisi bir gece mezarlıktan şarkı ve çalgı sesleri duymuş. Cinlerin mezarlıkta düğün yaptığını anlayan bekçi çok korkmuş ve ne yapacağını şaşırılmış. Hemen dua okumaya başlamış ve o sesleri bir daha duymaz olmuş, ferahlamış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:55 Mağaradaki Cinler

Mardin’in bir mağarasında cinler yaşarmış. Bu cinler kambur ve cüceymiş. Çoğu zaman tef çalıp, şarkı söyleyip eğlenirlermiş. Akıl hastaları o mağarada bir gece yatarsa cinler onları o gece iyileştirirmiş. Daha sonra sağlıklı olarak mağaradan çıkan hasta ertesi gün bir adak kesermiş o mağarada (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:56 Cinlerin Çarpması

Adamın biri dağlık, ıssız bir yerden gece eşeğiyle geçiyormuş. Orada bir köpek görmüş. Köpeği kucağına almış, sevmiş ve o anda köpek adama bir şeyler söylemiş, dişlerini çıkarmış. Çok korkan adam hızlıca yoluna devam etmiş. Fakat adam üç ay kendine gelememiş. Daha sonra iyileşmiş. Adam iyileşince olanları tüm köylülere anlatmış. Bu olaydan sonra insanlar dağlık, ıssız yerlerden geçmemeye dikkat emişler. Çünkü böyle yerlerde cinler yaşıyor ve insanları hasta ediyorlarmış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:57 Bir Cinin Doğumu

İlçemiz nüfusunun 2000 civarında olduğu günlerde, “cinlerin miri” Mir Osman’ın karısının doğumu gündeme gelmiş. Cinler, periler ne yapmışlarsa kadının doğumunu gerçekleştirilememişler. Aralarından biri, Kışla Mahallesi’nde oturan Fatma isimli bir kadının bu işten çok iyi anladığını söylemiş. Bunun üzerine Osman, Fatma’yı getirmeleri için iki cine görev vermiş. Görevli cinler de akşam ezanından sonra saklandıkları yerden çıkıp insan suretinde Kışla Mahallesi’nin etrafında keşif gezisi yapmışlar. Yatsı namazından sonra Fatma’yı evinden alıp Mir Osman’ın bulunduğu Veysike köyüne götürmüşler. Bir ara Fatma “Beni nereye götürüyorsunuz?” diye sormuş. Cinler fazla konuşmamasını söyledikten sonra normal hallerine dönmüşler. Fatma ayaklarının ters olduğunu görünce, bunların cin olduğunu anlamış. Gazaplarına uğramamak için, her söylediklerini yapmaya karar vermiş. Nihayet Osman’ın huzuruna çıkmışlar. Cinler, “İşte mirim; sözünü ettiğimiz kadın bu” demişler. Cinlerin miri de “Bak kızım, benim karım doğum yapamıyor; sancılar içinde kıvranıp duruyor. Onu doğurtursan ve bir erkek çocuk olursa, benden sana kıymetli bir mükafat. Doğurtamazsan, sana ne yapacağımı çok iyi bilirsin” demiş. Fatma, cinlerin elinden bir an önce kurtulmak için bütün bildiklerini uygulamaya başlamış. Nihayet kadını doğurtmuş; üstelik dünyaya gelen de bir oğlan çocuğuymuş. Osman, Fatma’nın ödülünü vermek için büyük bir tören düzenlemiş. Ödül olarak Fatma’nın kucağını soğan kabuklarıyla doldurmuş. Fatma’yı sabah ezanına yakın, iki cinin refakatinde evine göndermiş. Eve yaklaştıkları sırada ezan okunmuş; cinler ezan sesini duyar duymaz ortalıktan kaybolmuşlar. Özgürlüğüne kavuşan Fatma da eteğindeki soğan kabuklarını yere atıp kocasına seslenmiş. Evin salonunda kocasıyla karşılaşmış ve olup bitenleri kocasına anlatmış. Kocası

hayretler içinde “Sen ne yaptın Fatma; o soğan kabukları altındı. Baksana bir kaçı eteğine takılmış; hemen gidip diğerlerini alalım” demiş. Gitmişler; ama soğan kabuklarının yerinde yeller esiyormuş (Tarihin Tanığı Nusaybin, 2001:169).

Efsane No:58 Bağdaki Peri

Köylerin birinde yaşlı bir nine varmış. Nine küçük kulübesinde işlerini yapar, sonra da bağdaki üzümleri toplamaya gidermiş. Bir gün üzüm toplarken etrafında bir gölgenin dolaştığını fark etmiş. Öğlen sıcağında hayal gördüğünü zannederek aldırmamış. Ama yine de içini belli belirsiz bir korku kaplamış. Akşam eve gelmiş, ocakta yemeğini ısıtırken aynı gölgenin yine etrafında dolaştığını görmüş. Korkmuş. Bildiği bütün duaları okumaya başlamış. Sabaha kadar korkudan gözüne uyku girmemiş. Ertesi gün her zamanki gibi işine koyulmuş. Öğlen aydınlığında bu olağanüstü yaratığın görülemeyeceğini düşünerek yine bağa gitmiş. Üzüm toplama işine başlamış ki gölge yine etrafında görülmüş ve bildiği ayetleri okumaya vakit bulamadan, yaratık tarafından boğulmuş. Bu söylencenin arka planı şöyle anlatılır: Söz konusu bağda bir peri ailesi yaşamaktaydı. Peri, çocuğunu öğlen sıcağından korumak için bağın gölgelik kısmına getirirdi. Bir gün yaşlı nine bağda dolaşırken, farkına varmadan, perinin çocuğunu ezmiş ve öldürmüştü. İşte bu nedenle peri, nineyi boğarak öcünü almıştı (Tarihin Tanığı Nusaybin,2001:170).

Efsane No:59 Pir Abok (Hul-hule)

Söylentiye göre Pir Abok saçı bellerine kadar uzamış, dişleri uzun ve eğri, yüzü benekli gözbebeği korkunç, çirkin ve vahşi bir yaratıktır. Hakkında şunlar anlatılır: Pir Abok ıssız yerlerde dolaşır. Çevremizdeki mağaralarda da bulunur. Kimseye görünmemeye çalışır, rastladığı kişileri taş atarak, kendisine özgü türküsünü söyleyerek korkutmaya çalışır. İğneden başka hiçbir şeyden korkmaz. Adamın biri Pir Abok’un bulunabileceği yerlerde günlerce beklemiş. Pir Abok’u gördüğü an çaktırmadan elindeki iğneyi ona saplamış. Çirkin yaratık hemen oracıkta on beş yaşında bir kız oluvermiş. Adam da onunla evlenmiş. Bir süre sonra Pir Abok bir kız çocuğu doğurmuş. Derken, çocuk annesine yardım edecek yaşa gelmiş. Bir gün annesinin yıkanmasına yardım ederken vücudundaki iğneye gözü takılmış ve annesine: “Karnında bir iğne görüyorum; bundan rahatsız olmuyor musun, bu zamana kadar aldırılmayı düşünmedin mi?” diye sormuş. Annesi iğneden korktuğunu belli etmemek için, sözü başka konulara çevirmiş. Bir gün Pir Abok

yıkanmak için kadınlar hamamına gitmiş. Bir kadın Pir Abok'un karnındaki iğneyi görmüş ve "Karnındaki iğneyi niçin aldırılmıyorsun; sağlığın için tehlikeli değil mi?" demiş. Pir Abok iğneyi kendisinin çıkaramayacağını söyleyince, kadın iğneyi almaya çalışmış. İğne çıkınca Pir Abok hemen kaybolmuş. Bu duruma şaşan kadın hamamdakilere durumu anlatmış. Kadınlar buna bir anlam verememiş. Bu olay dilden dile yayılmış. Sonunda Pir Abok'un kocası da olayı duymuş. Adam, olup bitenleri meraklılara anlatmış. Pir Abok'un kızı, annesiz kalmanın üzüntüsü içinde günlerini geçirmekteymiş. Pir Abok ise kızı da dahil kimseye görünmeden kızını görmeye geliyor, yemeğine gıdalı şeyler katıp gidiyormuş. Bu durum kızın ölümüne kadar devam etmiş. Bu olağanüstü yaratık hakkındaki bir başka anlatım da şöyledir: Pir Abok her şeye girebilen bir yaratıktır. Kadın, erkek ya da domuz şekline girebildiği gibi, rastladığı kişinin en yakınının suretine bürünebilir. Şekil ve şemali ile görüldüğü kişileri delirtebilir. Bu yaratıklar deyimlere bile geçmiştir. Örneğin saçı uzun ve dağınık olanlara "Pir Abok'a benzemişsin." denilir. Küçük çocukları korkutmak için ise "Pir Abok geliyor" tehdidi savrulur (Tarihin Tanığı Nusaybin,2001:170- 171).

Efsane No:60 Hut

Ayı ile insan arası bir görünümü olan, tüylü, çok yiyen dev bir yaratıkmış.(Halk arasında çok yiyen kimselere "Hut gibisin maşallah!" denilir.) İnsan gibi duygulara sahip olduğu söylenen bu devin en önemli özelliği, dişlerinin erkekleri, erkeklerinin de kadınları kaçırdığı onlarla evlenmeleriymiş. Eski zamanlarda, köyün birinde güzelliği ve billur gibi sesiyle tanınan genç bir kız yaşarmış. Köyün ileri gelen ailelerinden birine de mensup olduğu için, birçok delikanlının gözü hep onun üzerindeymiş. Bir gün nasıl olmuşsa kırlara yalnız başına gezmeye çıkmış. Derken, aniden Hut'u karşısında bulmuş. Erkek Hut gökte aradığını yerde bulmuş; güzel kızı omzuna alıp mağarasının yolunu tutmuş. Bu arada, kızın dönmemesi üzerine telaşlanan aile aramaya koyulmuş; fakat izine bile rastlamamışlar. Sonunda kızıdan ümitlerini keserek aramaktan vazgeçmişler. Aradan tam yedi yıl geçmiş. Aynı köyden bir çoban, kızın kaybolduğu bölgede koyunlarını otlatıyormuş. Bir yandan da yalnızlığını gidermek ve koyunların toplanmasını sağlamak için kavalını yanık yanık çalıyormuş. Yakınlardaki bir mağarada bulunan kız, kaval sesini duyunca dillere destan sesiyle karşılık vermiş. Çoban, kızın sesini duyar duymaz sesin geldiği yöne doğru yürümüş; mağara ağzının büyük bir taşla kapatılmış olduğunu görünce,

boşluklardan mağaranın derinliğine doğru seslenmiş: “Hey! Mağaradaki; in misin, cin misin söyle!” Kız da “Dillere destan sesimle ve güzelliğimle tanınan falanca kızım. Yedi yıldır Hut’un elindeyim; ondan yedi çocuğum var. Şu anda Hut burada yok, avlanmaya çıktı. Çabuk buralardan uzaklaş ve köye, anneme-babama haber ver, gelip beni buradan kurtarsınlar” diye yanıtlamış. Çoban sürüsünü alıp köyün yolunu tutmuş. Köylü kazmasıyla, küreğiyle, urganıyla olay yerine gelmiş. Beraberlerindeki getirdikleri ipler yetmemiş; yedi köyün ipini birbirine ekleyip mağaradan aşağı sarkıtıp kızı çıkarmışlar. Köyde yedi gece yedi gün düğün yapmışlar, sonunda da herkesin gözünün üzerinde olduğu kızı çobanla evlendirmişler (Tarihin Tanığı Nusaybin,2001: 171).

3.1.2.2.Hastalık ve Ölüm Getiren Varlıklarla İlgili Efsaneler

Efsane No:61 Al Karısı

Safiye adlı bir kadın doğum yapmış; fakat doğumdan sonra al karısına karşı hiçbir önlem almamışlar. Birden dağınık, siyah saçlı, koca memeli bir al karısı görünmüş. Kadının tam boğazına sarılacakken kadın bağırmaya başlamış. Bunu duyan ve evde olan kocası hemen karısının yanına gelmiş, eline büyük bir sopa almış. Al karısını kovalayarak karısının hayatını kurtarmış. Bu olaydan sonra al karısının bir daha gelmemesi için loğusa olan Safiye’nin başına iğne ve orak koyarak önlem almışlar (kişisel görüşme, 2008).

Efsane No:62 Şubat Karısı (Cin)

Rivayete göre Şubat Karısı, her yıl şubat ayında kuyudan çıkıp insanlara görünürmüş. Diğer aylarda ise kuyunun içinde yaşarmış. Şubat Karısı özellikle çocukları kandırarak yanına gelmeleri için bir tanıdığıın sesiyle onlara seslenirmiş. Çocuk yanına yaklaştığında ise onu suda boğarmış. Daha küçük çocukları ise ailesinden kaçırap kuyuda boğarmış(kişisel görüşme,2008).

3.1.2.3. Büyü ve Büyücülükle İlgili Efsaneler

Efsane No:63 Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami Arasındaki Büyü 1

Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami arasına iki tane büyü yapılmış. Bu büyülerden biri akrebe, biri

de yılanı karşı yapılmış. Akrep ve yılanı insanları sokmaması için büyülemişler. Bir müddet sonra akrebin büyüü bozulmuş. Ama yılanınki hala duruyormuş. Mardin merkezde bu zamana kadar hiç yılan sokması olmamış, yanından geçerken bile insanları yılan sokmuyor, akrep sokuyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:64 Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami Arasındaki Büyü 2

Zinciriye medresesi ile Ulu Cami arasında iki büyü yapılmış. Bu büyülerden biri akrebin, diğeri de yılanın sokmasına karşı yapılmış. Fakat akrebin büyüü çalınmış. Bundan Malatyalılar istifade etsin diye büyüü Malatya'ya götürmüşler. Ama Malatyalılar bu büyüden istifade edememişler çünkü o büyüü Mardin için okumuşlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:65 Büyücü Derviş

Eskiden dervişler ev ev gezerler, sopalarını kapılara vururlarmış. Ev sahipleri de onlara bulgur, yağ gibi yiyecekler verirmiş. Dervişler bu evlerden topladıkları yiyeceklerle yaşamlarını sürdürürlermiş. Günün birinde yine dervişin biri, bir evin kapısını çalmış. Kapıyı, o evin güzel ve genç kızı açmış, dervişe yiyecekler vermiş; Fakat derviş oradan ayrılmamış, kızıdan saçından iki tel vermesini istemiş. Kız bu durumdan şüphelenmiş ve kendi saçı yerine kilerde duran pöstekiden (Pösteki: Dervişlerin altlarına serdikleri koyun postu) iki kıl koparmış ve dervişe vermiş. O gece yarısı evdekiler, kilerden gelen seslerle uyanmışlar, bakmışlar ki pösteki kapıdan dışarı çıkmaya çalışıyormuş. Evin güzel ve genç kızı olanları ev halkına anlatmış. Bunun üzerine evin erkekleri atlarını, silahlarını alıp, kapıyı açıp pöstekiyi takip etmişler. Pösteki bir evin kapısında durmuş. Kapıyı derviş açmış. Evin erkekleri dervişin iki kılla büyü yaptığını, kızı kendisine bağlamaya çalıştığını anlamışlar. Evin erkekleri büyücü dervişe iyice dövmüşler ve derviş bir daha böyle bir şey yapmayacağına yemin etmiş (kişisel görüşme,2008).

3.1.2.4.Ölüm ve Ölülerle İlgili Efsaneler

Efsane No:66 Günahkar Kadın

Eskiden Savur'da bir günahkar kadın varmış. Bir gün bu kadının ölmüş olduğunu söylemişler.

Kadını mezara götürüp gömmüşler. Sabah ezanından sonra mezarlığa gitmişler, bakmışlar, mezardan ses geliyormuş. Bunun üzerine mezardan kadını çıkarıp bakmışlar ki kadının vücudunun her tarafı yanmış. Bundan sonra bunu duyan Savur halkı : “Bu kadın o kadar pis ki onu yer bile kaldırmadı.” şeklinde birbirlerine anlatır olmuşlar yıllardır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:67 Mezardan Çıkan Bebek

Savur’da hamile bir kadın varmış, bu kadının kocası askere gitmiş. Kadın sonra vefat etmiş. Kadını gömmüşler ve aradan çok geçmeden mezardan ses geldiğini duyan köylüler, mezara gidip bakarlar ki ölü olan kadından bir bebek süt emmekte ve yaşamakta. Daha sonra bu bebeği mezardan çıkarıp kurtarırlar (kişisel görüşme,2007).

3.1.2.5.Nur İnmesiyle İlgili Efsaneler

Efsane No:68 Işık Efsanesi

Mardin merkeze bağlı Kavs köyünde yaşayan ve sadece bir kız çocukları olan bir aile varmış. Son derece yoksul olan bu aileye bir gün ak sakallı bir adam gelmiş. “Yarın gece vakti şu karşıdaki tepede bir ışık göreceksiniz, o ışığı görünce her biriniz bir dilek tutun bu dilekleriniz Allah tarafından kabul olacak.” demiş. Ertesi gece o ışık görününce kadın hemen: “Ben dünyanın en güzel kadını olayım.” demiş ve olmuş. O kadar güzel olmuş ki o harabe evlerinden ışık saçmaya başlamış. O sırada oradan geçmekte olan zengin bir kervan merak etmiş ve gelip bakmış. Kervanın çok zengin olan sahibi kadına aşık olmuş, kadın da onun zenginliğine kanıp onunla gitmiş kocasının bütün ısrarına rağmen kadın gidince kocası da arkalarından bakıp dileğini istemiş. Onun da dileği karısının hemen bir köpeğe dönüşmesiymiş. Hemen köpek olan kadını kervan sahibi ise iterek uzaklaştırmış. O köpek haliyle yeniden eve dönen kadını gören kızı dileğini istemiş. Onun ise dileği annesinin yeniden eski haline dönmesiymiş. O anda köpek yeniden kadın olmuş ve tıpkı eski haline dönmüş. O günden beri bu tepenin üzerinde ışık gören köy halkı bu olayı bildikleri için sadece imanlı ölmek, sağlık ve mutluluk diliyorlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:69 Sit Siras Nuru

Bugünkü Muhammed Zırar bölgesinde olan ve Mar Mikail Kilisesiyle bitişik bulunan bu yerden sık sık bir nur topunun yükselip Mar Mikail Kilisesine gittiği görüldüğü rivayet edilir. Halk da bunu Mor Mikail'in kız kardeşi olan Sit Siras'ın bu şekilde ağabeysi olan Mar Mikaille hasret giderdiği söylenir (kişisel görüşme,2007)

3.1.3. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

3.1.3.1.Şekil Değiştirmeye İlgili Efsaneler

Efsane No:70 Kaplumbağa (Tosbağa) 1

Efsaneyi anlatan kaynak kişi küçükken bir gün babasına:”Kaplumbağa niye böyle olmuş?” diye sormuş. Babası da başlamış anlatmaya:

Bir kadın leğende hamur yoğuruyormuş. Çocuğunun altı pisenmiş. Kadın çocuğunun altını hamurlu elleriyle temizlemiş. Sonra ellerini yıkamadan, temizlemeden tekrar leğendeki hamuru yoğurmaya devam etmiş. Bunun üzerine Allah onun sırtına vurmuş ve bu kadın kaplumbağaya dönüşmeye başlamış. Hamur leğeni de sırtına yapışmış. Kaplumbağanın sırtı da bu yüzden tepsi gibidir (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:71 Kaplumbağa (Tosbağa) 2

Eskiden meşhur bir tüccar varmış. Bu meşhur tüccar adamın iki tane terazi kefesi(ölçek kefesi) varmış. Bu kefelere biri büyük, biri küçükmüş. Bu meşhur tüccar, büyük kefeyle alır, küçük kefeyle satarmış. Yaptığı bu uzun süren haksızlık karşısında Allah bu adamı cezalandırmış. Büyük kefeyi sırtına, küçük kefeyi de karnına bağlamış ve kaplumbağa olmuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:72 Kaplumbağa (Tosbağa) 3

Kaplumbağa eskiden tüccarmış. Buğdayı hileli ölçen bu tüccarı halk kargışlar. Allah da terazi kefelere altına ve üstüne geçirerek onu kaplumbağaya döndürür.(Mardin- Ömerli) (Ergun,1997:309).

Efsane No:73 Kaplumbağa (Tosbağa 4)

Başka bir rivayete göre ise kaplumbağa, önceleri çok çapkın bir erkekmiş. Her gün yedi genç kızla eğlenme ortamında bulunurmuş. Bundan dolayı bu çapkın erkek, Allah tarafından kaplumbağa haline gelmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:74 Leylek 1

Eskiden çok meşhur ve zengin olan bir tüccar varmış. Günün birinde bu tüccara yoksul bir kadın gelmiş, ondan buğday dilenmiş. Bu tüccar çok acımasızmış ve kadını aşağılayarak kovalamış. Kadın eve gitmiş. Evde çoluk çocuk aç, mecburen bu tüccarın yanına yeniden gidip yine buğday dilenmiş. Tüccar bir şartla vereceğini söylemiş. Şart olarak kadına çıplak bir şekilde ağaca çıkmasını söylemiş. Kadın ağaca çıkınca da ona aşağıdan bakıp kahkahalarla gülmeye başlamış. O kahkaha atarken Allah tarafından cezalandırılmış ve yaşamı boyunca kahkaha atan bir hayvana dönüşmüş. Bu hayvan da leylektir (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:75 Leylek 2

Hiç kimseye faydası olmayan çok cimri bir tüccar varmış. Her şeyi alıp hiç kimseye bir şey vermezmiş. Allah da bu cimriliğinden dolayı onu leylek haline getirmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:76 Leylek 3

Leylek zamanında çok zengin bir tacirmiş. Bir gün kıtlık oluyor. Bu adamda da çok fazla erzak varmış. İnsanlar ondan yardım istemişler. Bu tüccar da kuyunun içine iniyor, hile ile insanlara erzak veriyormuş. Kuyuya inmedeki amacı, kadınları seyretmekmiş. Bu erzaklardan bilhassa kadınlara veriyormuş. Tüm bunlardan sonra Allah, bu adamı lanetlemiş, göçmen ve güçsüz, yersiz, yurtsuz bir kuş yapmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:77 Baykuş (Künd)

İki kardeş varmış. Fakat annelerini, babalarını tanımıyorlarmış. Bu iki kardeş ilkbaharda kenger (diken) toplamaya gitmişler. Erkek olan kardeşin elinde kazma, kız olan kardeşin elinde ise torba

varmış. Bu torba delikmiş. Erkek kardeşin topladığı kengerler bu delik torbadan dökülüyormuş. Kız kardeş bu kengerlerden bir tane almış yemek için. Erkek kardeş torbaya baktığında hiç kenger olmadığını görünce bunu kız kardeşinin yediğini sanmış. Kız kardeşine: “Kengerleri sen yedin, ben gördüm.” demiş. Bu öfkeyle kalkıp elindeki kazmayı kız kardeşinin karnına vurmuş. Sonra karnını açıp bakmış, kenger yok. Bu yaptığından pişman olan kardeş, Allah’a yalvarmış: “Allah’ım beni pepuk kuşu(baykuş) yap da dağlara taşlara çıkar .” demiş. Allah duasını kabul etmiş ve baykuş olmuş. Bu kuş, “Nerde kardeşim, kardeşim gitti” diye sayıklamaya başlamış. Bunu ifade eden sesler çıkarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:78 Köstebek 1

Çok fakir olan bir aile varmış. Allah’ın bir kulu bu fakir aileye misafir olmuş. Bu ailenin yiyecek hiçbir şeyi yokmuş. Bu ailenin yeni doğan bir kız çocukları varmış. Yiyecek hiçbir şeyi olmayan bu karı koca yeni doğan bu çocuklarını kesip misafire ikram edeceklermiş. Karı koca konuşup böyle bir karar almışlar. Kızı tam kesecekleri anda bu misafir olayın farkına varmış. Kabul etmemiş bunu. Misafir: “Ya Rabbi sen bu eve bereket getir.” diye dua etmiş. Bu dua üstüne bu aile zengin olmuş. Aradan bir müddet geçince bu misafir kılıklı adam yine bu ailenin yanına gelmiş, misafir olmuş. Kocası, karısına: “Allah’ın misafiridir, tavuk keselim” demiş. Fakat kadın: “Tavuk yumurtluyor, çocuklar yiyor, olmaz “ demiş. Kocası bu sefer: “Köpekleri keselim.” demiş. İki anlaşılmışlar. İki köpek yavrusunu kesmişler. Bunları da bulgur pilavının üstüne koyup yemeği de misafirin önüne koymuşlar. Misafir de “Köpekler! kalkın, gidin” demiş. Bu sözler üzerine köpekler canlanıp kalkmışlar ve gitmişler. Bu olaydan sonra karı koca çok utanmışlar. Yünün içerisine saklanmışlar. Cenab-ı Hak onları köstebek haline getirmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:79 Köstebek 2

Eskiden bir yün tüccarı varmış. Bu yün tüccarı kuru olarak satın aldığı yünleri ıslatıyormuş ve bu yünleri o şekilde satıyormuş. Daha sonra bu tüccardan yün satın alanlar bunu fark etmişler ve ona çok kızmışlar. Bunun üzerine bu tüccara o kadar çok beddua etmişler ki bu beddualar üzerine Allah da onu yünlerin içine atmış, gözlerini kör ederek köstebek haline getirmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:80 Köstebek 3

Diğer bir rivayete göre bu yün tüccarı satın aldığı yünlere etraftan topladığı kaplumbağaları onların görünmeyeceği bir şekilde sarıp bu şekilde pazara götürüp satıyormuş. Bunun bu hilesini anlayan halk, bu tüccara beddua etmiş. Allah da onu cezalandırmış, köstebek haline getirmiş (kişisel görüşme,2007).

3.1.3.2. Açıklayıcı Efsaneler

Efsane No:81 Akrebin Gözleri Neden Kör?

Allah-ü Teala hayvanları yarattığında onlara sormuş: “Kuluma zarar verecek misin?” Yılan bu soruya: “Bana dokunmadıkları sürece ben de onlara dokunmam. Dokunurlarsa dokunurum.” diye cevap vermiş. Akrep ise : “Bana dokunsalar da dokunmasalar da onlara dokunurum.” demiş. Bu cevap üzerine Allah-ü Teala akrebin gözlerini yaradılıştan kör etmiş. Bu yüzden akrebin gözleri körmüş(kişisel görüşme,2007).

Efsane No:82 Akrebin Zehri

Zamanın birinde Mardin’de iki çocuk oyun oynuyorlarmış. Çocuklardan biri diğerinin sırtına çıkıyormuş. Oyun oynadıkları yerde ise bir ağaç varmış, çocuklar ağacın kovuğunda ne olduğunu merak etmişler. Sırtta olan çocuk, ağacın kovuğuna elini uzatmış ve bu iki çocuk birdenbire simsiyah olup ölmüşler. Bu çocukları o halde bulan köylüler orada bir şey olduğunu anlamışlar. Bunun üzerine bu ağacın kovuğuna bir et parçası sarkıtmışlar ve bu et parçası aniden simsiyah olmuş. Tekrar bir et parçası daha tutuyorlar ve bu et parçası da siyah olmuş; ama bu diğer et parçası kadar siyah olmamış. Sonunda köylüler o kovuğu kırmışlar, bakmışlar ki orada saçları çıkmış olan çok büyük bir akrep görmüşler. Bu rivayete göre Mardin’de çok uzun yıllar yaşayan ve çok zehirli akreplerin olduğuna inanılıyor (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:83 Selah Köyündeki Baykuşlar

Mardin merkeze bağlı olan Selah Köyü baykuşlarıyla meşhurmüş. Bu köyde bundan 70- 80 yıl öncesine kadar binlerce baykuş barınıyormuş. Bölgede ağır hastası olan ve bir türlü iyileşemeyen

hastaları bu köye getirirlermiş. Sabaha doğru hastayı evin damına çıkarıp oraya oturturlarmış. Gün doğana kadar hastaya yakın olan baykuşlar ulumazlarsa o hasta iyileşirmiş. Uluyan baykuş olursa o hastanın iyileşemeyeceği ve en yakın zamanda öleceğine delaletmiş. Daha sonra köy halkı uğursuz sayılan bu uluyan baykuşları yakınlarının başına bir şey gelecek diye korkularından baykuşları teker teker öldürmüşler. Bugün bu köyde hiçbir baykuş barınmazmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:84 Pire

Nuh nevi zamanında Nuh'un gemisi giderken gemide büyük bir delik açılmış. Ne yapacaklarını düşünürlerken yılan: "Ben bu deliği kapatırım. Ancak şartım var." demiş. Şart olarak da insan kanı içmek istediğini söylemiş. Gemidekiler çaresiz kalmışlar ve yılanın bu şartını kabul etmişler. Yılan da kendi etrafında halka oluşturmuş ve bu deliği kapatmış. Gemiyi batmaktan kurtarmış. Daha sonra yılan, Nuh Nebiye demiş ki : "Bana verdiğin sözü tut." O da Allah'a yalvarmış. Allah da insanlara acımış. Nuh Nebi'nin bu sözünü yerine getirmesi için yılanı yakmış. Yılanın kemiğinden ve külünden pire oluşmuş. O pireler de insanın kanını emiyorlarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:85 Baykuşun Olaya Tanıklığı

Baykuş, uzak bir yerlere gitmiş. Gittiği yerde bir düğün görmüş. Bu düğünde gelin ve damadın birbirlerine yemin ettiklerini duymuş. Eğer içimizden biri ölürse diğer sağ kalanımız bir daha asla evlenmeyecek diye birbirlerine söz vermişler. Daha sonra aradan 7 yıl geçmiş ve bu baykuş, 7 yıl sonra bu eve tekrar uğramış. Uğramış olduğu bu evde 20'si erkek 20'si kadın toplam 40 kişinin cenazesinin kaldırıldığını görmüş. Kadının biri cenazenin başından ayrılmıyormuş. Bu arada iki kişi konuşuyorlarmış. Biri diğerine: "Ben o kadını oradan ayırırım" demiş. Bunu diyen kişi cenazenin başından ayrılmak istemeyen kadına bir şeyler söylemiş ve bu kadın oradan ayrılmış böylece(kişisel görüşme,2007).

Efsane No:86 Ayaklı Yılanlar

Bir zamanlar Savur'un Başkavak köyüne ait bir değirmende Fıben adı verilen lanetlenmiş

yılanlar varmış. Eğer bu yılanlar çok yaşarsa ayakları çıkarmış. Bu yılanlar insana üfleyince insanın vücudundaki tüm tüyler dökülür ve insan felç olurmuş. Allah bu yılanları cezalandırmak amacıyla onları kimselerin olmadığı dağlara atmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:87 Şeyhe Aşık Yılan

Mardinli olan Şeyh Abdullah'a bir yılan aşık olmuş. Şeyh Abdullah'ın beş karısı olmuş şimdiye kadar, ama bunların hiçbirisinden de çocuğu olmamış; çünkü yılan onu o kadar çok seviyor ve kıskanıyormuş ki hiçbir karısından çocuğunun olmasına müsaade etmiyormuş. Şeyh Abdullah'a aşık olan yılan onu tek başına gördüğünde ona sarılırmış. Bu böyle yıllarca sürüp gitmiş. Bir gün Şeyh Abdullah tek başına olmasına rağmen yılan hiç yanına gelmez olmuş. Daha sonra yılanın öldüğünü anlamış ve bu duruma çok sevinmiş. Ardından Şeyh Abdullah iki kadınla evlenmiş ve bu kadınlardan çocukları olmuş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:88 Kaplumbağa ve Bilge Adam

Mevsim kış, aylardan şubat olmasına rağmen soğuktan eser yok. Doğa, uzun ve soğuk geçen kışın yorgunluğuyla bahara merhaba demenin heyecanı ve coşkusu içinde; halk doğada bu coşkulu ve şiirsel özlem yaşanırken katılır güzel havayla doğanın şenliğine. Ilık havayla eriyen karlarla birlikte tatlı bir sis sarar dört yanı... Sis, güneşin doğuşuyla birlikte dağlarla olan dansına son verir. Bu güzel- sıcak havayla birlikte köylüler, hayvanlarıyla güneşin doğuşuyla birlikte daha önce kırlarda buluşup sözleşmişcesine yayılır, dağılır kırlara, dağlara doğru...

Köylü yaşlı-bilge adam, her gün olduğu gibi bugün de erken kalkmış, çoktandır bütün vücudunu sarmış baharın heyecanı...

Emrinde çalışan sığırtmaçlara, çobanlara, çift sürenlere; komutan edasıyla "Kalkın keçileriniz, koyunlarınız, davarlarınız gitmek ister dağlara kırlara" deyip ilk o çıkar toprak kokusunu almaya.

Yaşlı-bilge adam, tam köyden çıkıp dağlara doğru giderken alışık olmadığı bir olaya tanık olur. Bir kaplumbağanın hızlı, telaşlı bir halle sanki birileri arkasından koşturuyormuşcasına köye doğru yol aldığını görüyor. Bilge adam, kaplumbağanın bu olağan dışı hareketinden bir şey

anlamaz önce, kaplumbağayı izler büyük bir heyecanla. Kaplumbağa sokaktan avluya avludan ahıra ahırdan samanlığa girer peşinden yaşlı bilge adamla. Samanlığın en sıcak köşesine çekilir ve samanı üstüne örter, sanki çok büyük bir felaketin ve fırtınanın geleceğini haber verircesine.

Yaşlı bilge adam, kaplumbağanın bu olağanüstü davranışıyla adeta sarsılır. Büyük bir heyecan ve korkuyla kırlara doğru çıkmakta olan köylüleri, insanları, kıra, dağlara, bahçelere çıkmamaları gerektiğini söyler. Yalvarır, dinleyenler dinler; dinlemeyenler yaşlı adamın delirdiğini düşünüp pek inanmazlar onun söylediklerine.

Gün güneşlik hava baharimsı bir kokuyla yayılırken dört bir yana bu güzel sıcak hava öğleye doğru yerini telaşlı, kara bulutlarla birlikte fırtına koparan rüzgara bırakır. Aydınlık gün yerini mahşeri – zifiri karanlığa bırakır. Fırtına-tipi ve göz gözü görmez bir sisle kaplanır her yer.

Yağmurlar boşalır gökten yere yerden göğe adeta her taraftan su fişkirir. Tam bir felaket yaşanır. Yaşlı adamı dinlemeyenler hayvanlarıyla birlikte sele kapılıp başka diyarlara göç ederler.

Yaşlı adamı dinleyenler kurtulur, işin sırrını uzun süre anlamazlar büyük merakla sorar dururlar yaşlı adama, yaşlı adam inanılması güç olayı kaplumbağayı ve gördüklerini anlatır bir bir (Yaşayan Tarih Mardin, 2000:147- 149) .

Efsane No:89 İyi Dev

İyilik ve kötülük Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı "Çeme Şkestune"de (Kırılma Deresi) yaşatılıyor. İyiler Çeme Şkestune'de istedikleri zaman istedikleri biçimde yüzebiliyor. Berivanlar istedikleri zaman istedikleri kadar suyu Çeme Şkestune'den alabiliyor. Kötüler ise Çeme Şkestune'nin derin sularında değil yüzmek, değil su almak, onun önünden bile geçemiyor. Çeme Şkestune nereden, nasıl akar bilinmez; "kökü Dicle'dir" denilip susulur yalnızca. Derenin nereden, nasıl aktığını bir çobanlar bilir. Çobanlar da Çeme Şkestune'nin hikayesini kendi dillerince anlatıp dururlar. Her şey aldanır, her nesne aldatırken, suyun hep iyiyi ve güzeli söylediğini ifade eder çobanlar ve sonuçta herkesin başkasına hesap verdiği bütün yüzyıllarda, suyun yalnızca kendine hesap verdiğinin altı çizilerek Çeme Şkestune'nin efsanesi anlatılır:

Çeme Şkestune’de büyük, yedi başlı devler var. “Hud” denilen bu devlerin ağızlarından çıkan istese dünyayı bile yerle bir eder. Çeme Şkestune’nin içinde bir yer var, kimine göre burası bir kuyudur, kimine göre de burada devin ağızı açılır ve açıldığı zaman mutlaka kötü kalpli birini yutar. Çeme Şkestune’ye girmek iyi kalpli olmakla birdir. Yüzme bilmeyen, bununla birlikte iyi kalpli olan onlarca insan burada istediği gibi yüzerken ve istediği kadar suyu kana kana içerken kalbi kötü olanlar Çeme Şkestune’nin önünden bile geçememiştir. Kötü kalpli bir kimse, bir biçimde Çeme Şkestune’nin devine yakalanır. Bir yerde Çeme Şkestune bir sınamadır. Su, dev aracılığıyla, yüzyıllardır insanları sınamaktadır. Bir rüyadır Çeme Şkestune ve herkes bu rüyayı istediği gibi görür. Çeme Şkestune ise hep istediği gibidir: Kötülüğe karşı her zaman iyi (Yücel, 2003: 41- 43).

3.1.4. Taş Kesilmeyle İlgili Efsaneler

Efsane No:90 Taş Kesilen Çoban 1

Sultan Şeyhmus yolu üzerinde bulunan Akreste geçidinde annesine isyan eden bir çoban, koyunlarıyla beraber taş kesilmiş. Bugün baktığınızda o çoban ve koyunlar taş kesilmiş şekilde uzaktan görünmektedir (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:91 Taş Kesilen Çoban 2

Mardin’in Kızıltoprak bölgesinde bulunan bir evliya varmış. Bu evliyaya günün birinde yoksul bir çoban gitmiş ve ettiği duaların Allah tarafından kabulü için bu evliyaya ricada bulunmuş. Evliyanın duasıyla çobanın istekleri Allah tarafından kabul edilmiş. Çok kısa sürede bu çobanın yüzlerce devesi, yüzlerce öküzü olmuş. Daha sonra bu çoban geçmişini unutup yoksullara ve yanında çalışan insanlara zulmetmeye başlamış. Günün birinde duasının kabulü için yanına gittiği evliya, onu ziyarete gideceğini haber göndermiş. Bunu duyan, sonradan zengin olan bu çoban önce büyükbaş hayvan keseceğini söylemiş. Evliya gidince bu adam hayvanların arasına girmiş ve hiçbirini kesmeye kıyamamış. Daha sonra bir köpek alıp kesmiş ve onu kuzu diye ikram etmiş. Sofraya gelen bu ikrama evliya dokunmadan, elini sürmeden ona vahiy gelmiş ve onun bir köpek olduğunu söylemiş. Bunu öğrenen evliya: “ Allah’ın izniyle kalk ey hayvan!” demiş. Kalkıp silkelenen hayvanı gören öbür misafirlerle beraber karınlarını ekmek ve suyla doyurmuşlar ve bu

çoban olan adam bütün hayvanlarıyla beraber Allah tarafından cezalandırılıp taş kesilmiş.

Bu taş kesilen çobanın bulunduğu yer Mardin'e bağlı Kızıltoprak (Ahreşke) kazasında bulunmaktadır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:92 Taş Kesilen Çoban 3

Çobanın biri koyunlarını alıp otlatmaya götürmüştü. Fakat koyunların otladıkları yerde su yokmuş. Çoban içinden, "Keşke burada su olsaydı" demiş. Allah'a dua etmeye başlamış. "Eğer dilediğim olursa bir koyun kurban edeceğim" demiş. Çok geçmeden dileği kabul olmuş ve oradan sular çıkmış, çoban bu işe çok sevinmiş; fakat verdiği sözü unutmuş. Bir böcek yakalayıp öldürmüştü "Aha sana gurban" demiş. Bunun üstüne hile yapan çoban Allah'ın gazabına uğramış. Koyunlarıyla birlikte taş oluvermiş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:93 Taş Kesilen Çoban ve Kuzusu

Ağreçki geçidi Mardin ilimizdedir. Bu geçidin üst taraflarında, tepelerin birinin yamacında bazı kayalar dikkati çeker. Bunlar bir insanla bir kuzuyu andıran kaya parçalarıdır. Anlatılanların hepsinde bu insan "Çoban" olarak dile getirilir. Efsanelerimizin ilkinde çobanın çok sevdiği kuzusu yardan aşağı düşer. Onun kurtulması son derece zordur. Çoban eğer kuzusunu kurtarabilirse başka bir kuzuyu kurban edecektir. Uzun uğraşmalardan sonra çoban sevgili kuzusunu kurtarmayı başarır; ancak adağını yerine getirmez. Onun yaptığı yanlıştır ve cezalandırılmalıdır. Çoban ve sevdiği kuzusu birlikte taş kesilirler. Efsanelerimizin ikincisinde çoban inatçının biridir. Sürüsüyle şehre dönerken güneşle yarışmaya kalkar. Güneşten önce şehre varırsa yarışı çoban kazanacaktır; aksi takdirde taş kesilecektir. Yarışı çoban kaybeder ve kuzusuyla taş kesilir. Sonuncu efsanemizdeki çoban bütünüyle masumdur. Karısı, çocuklarının alt temizliğini ekmekle yapar. Böylece kadın günah işlemiş olur. Ancak taş kesilen, kadın ve çocuğu değil, çoban ve sevgili kuzusudur (Sakaoğlu, 2004:210- 211).

Efsane No:94 Kral Kızı Kayası 1

Kralın kızı ovada dolaşırken ne olduysa olduğu yerde taş kesilmiş. Bu kayanın içinde bir şekil

varmış ve bu kralın kızımıymış. İnsanlar buraya Gelin Kayası anlamına gelen Golıka Geryayi derlermiş(kişisel görüşme,2007).

Efsane No:95 Kral Kızı Kayası 2

Kralın kızına ceza olarak saçlarını bir kayaya bağlamışlar ve bu şekilde kalmış ve taş kesilmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:96 Gelin Damat Taşı

Mardin'in Derik ilçesinde çok eskiden birbirlerini delice seven iki genç varmış. Delikanlı gayrimüslim olduğu için bir türlü sevdiği müslüman kızı istemeye cesaret edememiş. Bunun üzerine bu iki aşık genç, bir gece gizlice buluşup kaçmaya karar vermişler. Yola çıkmışlar. Ardından aileleri bunları aramaya koyulmuş. Tam yakalanacakları anda : “Allah'ım bizi ayırma, burada taş olup kalalım” diye dua etmişler. İkisinin de bu duası kabul olmuş ve oldukları yerde taş kesilmişler. Bunun için buraya gelin ile damat taşı (buk-zava) demişler (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:97 Taş Kesilen Otlar

Derik'in Koçyiğit köyünde bulunan bir taş vardır. Zamanında bu taş, otmuş. Bir yıl kış çetin geçmiş. Hayvanlar soğuktan, açlıktan kırılmışlar. Bu otların sahibi ise aksi, inatçı bir adammış. Çiftçilerden biri hayvanları için bu aksi adamdan ot istemek zorunda kalmış, çünkü köyde herkes bu adamın ne kadar geçimsiz biri olduğunu biliyormuş. Adam ilk başta bu işe pek yanaşmamış. Fakat bu adamın çiftçinin genç ve güzel olan kızında gözü varmış. Şöyle demiş: “Kızını bana verirsen sana istediğin kadar ot veririm.” Çiftçi çaresiz bir durumda olan biteni kızına anlatmış. Babasının durumunun çok kötü olduğunu gören kız, kendini adamın teklifini kabul etmek zorunda hissetmiş. Fakat içinden de ot yığınlarının taş olması için beddua etmiş. Ertesi gün ise kızın duası kabul olmuş, adamın ot yığınları taş olmuş, hava açmış, her yerde ise otlar bitmeye başlamış (kişisel görüşme,2008).

3.1.5. Tabiatla İlgili Efsaneler

3.1.5.1.Dağlar, Tepeler, Kayalarla İlgili Efsaneler

Efsane No:98 Kral Kızı Tahtı ile Turca Dağı

Mardin'in Derik ilçesinde kral kızı tahtı ile Turca dağı adlarında iki dağ varmış. Bundan 4000-5000 yıl önce insanlar aralarında üç, dört km. mesafe bulunan bu iki dağ arasından birbirlerine kaşıkla kaplardan havadan yemek atarak gönderirlermiş. Bu insanların kolayca anlaşabildikleri gibi birbirlerine bu şekilde yardımda buldukları rivayet edilir (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:99 Tur Tepesi

Mardin'in Derik ilçesinde bulunan Tur tepesinin eski ismi Tumık tepesiymiş.

Günün birinde Tur tepesinde bulunan kale düşman güçler tarafından kuşatılmış ve bu düşmanlar bir türlü kaleyi ele geçirememişler. Buradaki askerler düşmanlara karşı önlem almışlar. O zamanlar burada çok fazla ceylan yaşarmış. Bu askerler ceylanların arasına gizlenmişler sonra da kaleye gizlice girip kaleyi fethetmişler ve kaleyi böylece düşman güçlerinden kurtarmışlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:100 Kral Kızı Kayası 3

Eskiden Kızıltepe ile Mazıdağı arasındaki bir tepeden getirilmiş ve şimdi Mazıdağı'nın Yağmur köyünde bulunan bir kaya vardır. Bu kayanın efsanesi ise şöyledir: Eskiden bir kral varmış ve bir de onu çok seven bir kızı. Bu kız babasını çok sevdiği için ona bir ev yapmak istiyormuş. Bunun için de çok büyük bir kayayı saçlarının arkasına bağlamış ve o kayayı ev yaptırmak istediği yere doğru taşımaya çalışmış. Fakat o kadar çok yorulmuş ki artık o kayayı taşıyacak mecali kalmamış. Kayayı orada –Mazıdağı, Yağmur köyünde- bırakmak zorunda kalmış. Babasına ev yapamamış. Bu kayada bulunan çukurda kral kızının kafasının izi varmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:101 Ahı Bisa Tepesi

Bu tepe Midyat'a 15 km uzaklıktadır. Bir aile Ahı Bisa Tepesine bir yadır ziyaretine gitmiş. Fakat bu aile ufak çocuklarını bu tepede unutmuş. O gece sabaha kadar yağmur yağmış. Sabah çocuğun

yanına gittiklerinde bakmışlar ki çocuğun yanında iki yılan varmış ve çocuğun üzerine hiç yağmur yağmamış. Bu olaydan sonra bunu bilen herkes her yıl yeni doğan çocuklarını oraya götürürmüş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:102 Üç tepe

Mardin'in Savur ilçesini çeviren 3 ayrı tepe vardır. Bu tepelerle ilgili halk arasında rivayet edilen şudur: Bu 3 ayrı tepede 3 ayrı yatır bulunmaktadır. Bu yatırda bulunan zatlar, eski erenlerdenmiş. Bunlar savaşta şehit düşmüşler. Bu kişiler 5 kardeşmiş. Bunlardan 3'ü erkek 2'si ise kız. Bu zatların adları ise; Şeyh Şaban, Şeyh İbrahim, Şeyh Muhammedmiş. Bu kardeşler 3 ayrı tepede yatmaktadırlar. Bu tepelerde bulunan meşelik ağaçların kesilmemesinin sebebi de onlara hürmettenmiş. Bunların 2 tane de kız kardeşleri varmış. Bunların adları ise; Sıd Leyle ve Sıd Galya imiş. Bu kardeşler, senede bir iki gece kalkıp kendi aralarında şenlikler yaparlarmış. Halk bu kardeşleri ziyarete gitmek için zaman zaman bu tepelere kadar çıkarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:103 Aslanlar Tepesi

Mardin'in Kızıltepe ilçesi ile Mazıdağı ilçesi sınırında Aslanlar Tepesi denilen bir yer varmış. Aslanların bulunduğu kuş uçmaz kervan geçmez şeklinde anılan bu tepede sürekli ibadet edilen bir yer varmış. Burada insanlar gizlice ibadet ediyorlarmış. İbadet edilen bu yere Havrane deniliyormuş. Dağda 40 gün kalan biri orada 40 gün ibadet ederse şeyh ünvanının kazanıldığı rivayet edilmektedir (kişisel görüşme,2007).

3.1.5.2. Çeşmelerle (pınarlar) İlgili Efsaneler

Efsane No:104 Tuzlu Çeşme

Rivayete göre bu çeşmede yatır olduğuna inanılıyor. Suyu tuzlu olduğu için "tuzlu çeşme" adını alan bu çeşme Mardin olduğundan beri var. Bir gece tuzlu çeşmenin yanından geçen bir kişi çeşme başında yeni doğmuş bir bebek görmüş. Bebeğe yaklaşmış. Onun kolunu tutup onu oradan almaya çalışmış. Bu sırada bebek birdenbire ortadan kaybolmuş. Yine başka bir gece tuzlu

çeşmede su içen bir keçi görülmüş. Keçiye gören kişi keçiye yaklaştığında o da birdenbire ortadan kaybolmuş. Tuzlu çeşmenin suyu önceden daha çok akıyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:105 Kırk Çeşmeler 1

Mardin merkeze bağlı olan Sultan Şeyhmus köyünde bulunan bu 40 çeşmeler zamanında susuzluktan abdestini alamayan köy halkı için Sultan Şeyhmus silsilesinden gelen değerli bir zat tarafından oluşmuş. Bu muhterem zat اساسıyla yerde 40 çukur açmış ve bu çukurlardan Allah'ın izniyle su fişkırmış. Bu çukurlardan bugün hala su sızmaktadır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:106 Kırk Çeşmeler (Çelkani) 2

Bir komutan savaş zamanında askerleriyle beraber sefere çıkmış. Komutan askerleriyle beraber kırk kişiymiş. Bu askerler çok yorulmuşlar ve sefer sırasında çok susamışlar; ama bir türlü su bulamamışlar. Askerlerden biri susuz kaldıkları için elindeki اساسını yere vurmuş ve Allah'a dua etmiş. Duası kabul olmuş ve اساسını vurduğu yerde kırk delik oluşmuş ve bu deliklerden de su fişkırmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:107 Çelkaniler (Kırk Çeşmeler)

Sultan Şeyhmus'un biraz daha yakın kesiminde halk arasında Çelkani adı verilen Kırk Çeşmeler vardır. Kırk Çeşmelerin meydana gelişi şöyledir: Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri Bağdat'tan Sultan Şeyhmus'un yanına geldiği zaman bir şart ileriye sürer ve şart olarak der ki: "Sizden en kısa zamanda kırk çeşme ile kırk ibrik isterim, müritlerim namaz kılacaklar." Sultan Şeyhmus kırk ayrı yerde اساسını yere vurur ve her vurduğu yerde bir çeşme fişkırr. Böylece kırk ibrikte bulundurur ve Abdülkadir'e haber verilir. Namazlarını vakitli kılan Abdülkadir Geylani Hazretleri ve taraftarları bu kez de Sultan Şeyhmus'un gerçek dostluğunu ve arkadaşlığını kabul ederler... İşte o gündür bu gündür Çelkaniler dediğimiz Kırk Çeşmeler gümbül gümbül berrak ak pak sularıyla akıp giderler. Sultan Şeyhmus'un ziyaretine gelen çocuksuz kadınlar üç çarşamba günü üst üste burada yıkanır ve de çocukları olur. İlk çocuğa verilen ad mutlaka Şeyhmus'tur. Kızlara Sultan ismi veriliyor (Güler,1998:162- 163).

Efsane No:108 Melmetun Kızın Efsanesi

“Efendim çok eski zamanlarda bu Haferi Köyü (Yurderi) Hıristiyanların elinde imiş. Yani buralarda Hıristiyanlar yaşarmış. Hala onlara ait bir kilise kalıntısı vardır. O zamanlar bu kiliselerde çok zengin ve güçlü papazlar, rahipler yaşarmış. Bu papazlardan birinin ve hatta en büyüğünün adı Nemrut imiş. Nemrut çok dirayetli bir papaz imiş. Bir kral kadar bu yörede sözü geçermiş. Bu dirayetli papazın da çok güzel, endamlı, namı ile ünlü Melmetun isimli bir kızı varmış. Melmetun çok güzel olduğu kadar aynı zamanda dirayetli ve güçlü imiş. Boyu posu yerinde, pehlivan yapılı bir kız imiş. Anlattıklarına göre köyün biraz daha üst kısmında Aslan Dağı'nın biraz yakınında bu papaza ait bir de kale içinde ev varmış. Evine hiçbir kimse izinsiz giremezmiş. Hele Melmetun'a bakmak her yiğidin karı değilmiş... Evinin her türlü su ihtiyacı bu Melmetun denen kız temin edermiş. Koca bir mandanın derisinden yapılmış büyük bir su tulumu ile Melmetun bunu alır, aşağıdaki dereden tulumu doldurur ve ta üst kaleye kadar hiç yorulmadan, aksamadan gelir, gidermiş. “Yorulдум” bile demezmiş. O zamanlarda Hıristiyanların yanı sıra Müslümanlar da o yörede yaşarmış. Bu köyün biraz yakınında mağarada inzivaya çekilen bir derviş varmış. Bu derviş de zaman zaman Kur'an okuyor, bu dervişin sesini duyan Melmetun bu sese ve dervişe aşık olmuş. Bir gün gizliden Müslüman olup Kelime-i Şehadet getirmiş. O günden sonra her geçen gün biraz daha Melmetun adlı kızın gücü ve takati azalmaya başlamış ve öyle bir an gelmiş ki, Melmetun o koca tulumla bir daha su almaya gidemez olmuş. Durumu sezen Nemrut Papaz, kızın babası, bu duruma üzölmüş ve kızarak Melmetun'un saçından tuttuğı gibi kaleden aşağıya doğru atmış. Hatta bazı söylentilere göre koca papaz; Aslan Dağı'nın tepesine mancınıklar koyarak ve kızını oradan aşağıya doğru fırlattığını söyleyenler vardır. Zavallı Melmetun (Haferi) Yurderi Köyü'nün biraz daha yakınına düşerek kayalara çarparak parça parça olmuş. Parçalandığı yerde hemen sular akmaya başlamış ve o günden bu güne kadar bu pınar veya çeşme o yöreye hayat vermiş. Bol su veren çeşmenin adı da bu olaydan dolayı Melmetun Çeşmesi olmuş. Çok eski bir olay olmasına rağmen, o çeşmenin içinde, kenarlarında, köşelerinde ve içindeki çakıl taşlarında kan izleri görülüyor.”dedi. Bunları bize Abdurrahman Tarı anlattı(Esenli Köyünün Muhtarı) (Güler, 1998:158,159). Bu efsane ile ilgili olarak Melmetun Çeşmesinin suyu boldur, çevreye bereket vermektedir. Birkaç köy bu çeşmenin suyundan istifade ederek, su ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayrıca yanında bulunan incir, dut ve zeytin ağaçlarından birer dut veya incir yiyenlerin kısmeti bol, şansları açık

olduğu inancı vardır. Çocuğu olmayanlar burayı zaman zaman ziyaret ederler. Bakire kızlar, kısmeti açılmayan gençler ve kocasını kendisine bağlamak isteyen genç kadınların durağıdır Melmetun Çeşmesi. Yörede özellikle Çarşamba ve Perşembe günleri ziyaret günü olarak kabul edilir. Ayrıca bu çeşmenin içinde bir de balıklar vardır. Bu balıklar da kutsal sayılıyor. Hiç kimse dokunmuyor. Melmetun Çeşmesi bu yörede kutsal olarak biliniyor (Güler,1998:160). Melmetun Pınarı ve Melmetun Çeşmesi diye anılan bu yer Mardin'in Kızıltepe ilçesinin yaklaşık 25- 30 km. kuzeyinde Aslan Dağı'nın eteklerinde (eski adı ise Haferidir) Yurderi Köyünde bulunmaktadır.

3.1.5.3.Ağaçlarla İlgili Efsaneler

Efsane No:109 Been (Sur) daki Ağaç

Yüzyıllar önce Mardin'in önünde korunma amaçlı bir sur varmış ve bu surda bir ağaç varmış. Günlerden bir gün çok sevdiği nişanlısı gurbete giden Matia adında bir kız varmış. Bu kız uzun süre nişanlısından haber alamayınca bu ağacın yanına gidip üzüntüden elbiselerini parçalamış. Daha sonra rüzgar sayesinde elbisesinin parçaları o ağaca takılmış ve kısa süre sonra nişanlısı gelmiş, bunu gören halk kızın kendisinin elbisesini parçalayıp ağaca bağladığını zannetmişler. Daha sonra sevdiğine kavuşmak isteyenler bu ağaca gidip elbiselerinden bir parça kesip ağaca bağlamaya başlamışlar ve bu bir gelenek haline gelmiş. Dünyanın birçok yerinde olan bu geleneğin buradan çıktığına dair söylentiler vardır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:110 Ağaçların Kutsallığı

Eskiden Savur'da adamın biri oradaki ağaçları kesmiş. Kestiği odunları da bir kamyona yüklemiş. Odunları kamyona yükledikten sonra kamyon çalışmaz olmuş. Ne olduğuna anlam verememiş. Çok uğraşmış; fakat kamyonu bir türlü çalıştıramamış. Sonunda yüklediği odunları kamyondan indirmiş. Kamyonu boşalttıktan sonra kamyon çalışmış. Adam ağaç kesen kişinin başına kötü şeyler geleceğini hatırlamış bir hayli korkuya kapılmış. Bu dertten kurtulmak amacıyla büyükbaş bir hayvanı kurban olarak kesmiş ve böylelikle bu dertten kurtulmuş. Bu olaydan sonra artık Savur'da kimse ağaç kesmezmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:111 Doğdoğan Ağacı

Mardin'in Mazıdağı sınırları içerisinde yer alan Romike, Gırnasi, Horasan, Devre, Tura Harabeleri ve Bozuk Şehir(Hera Bazar) de doğal bitki örtüsü yeni ağaçlıkların yok edildiği çorak alanlardan oluşmaktadır. Rivayete göre bu çevrede rastlanan doğdoğan ağacı (Halk arasında ise bu ağaca “Dara Teheva” , Dara Gühuja” deniliyor.) hiç tahrip edilmeden asırlardır varlığını korumuş. Çünkü bu ağaç halk arasında kutsal bir ağaç olarak kabul görmüş. İnsanlar bu ağaçlara çaput bağlayıp dilek tutarlarmış. Bu ağaçlar aynı zamanda ziyaretlerle de ilgiliymiş(kişisel görüşme,2008).

Efsane No:112 Kutsal Ağaçların Gazabına Uğrayan Adam

Rivayete göre Mazıdağındaki Gürgöze (Ayn Sılman) Köyünde inançları olmayan bir adam varmış. Bu adam ağaçların kutsallığına inanmazmış, ağaçları kesmeye başlamış. Fakat burada ağaç kesmenin iyi olmadığını, insanın başına türlü felaketler getireceğini söylemişse de köylüler, adam kimseyi dinlememiş. Bildiğini yapmış, ağaç kesmeye devam etmiş. Fakat tüm bunlardan sonra adamın başına gelmeyen kalmamış (kişisel görüşme,2008).

3.1.6.Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

Efsane No:113 Yağmur Köyünün Adı

Yüksekçe bir tepede bir mağara varmış. Adı da Evri Hanmış. Bu mağarada bir çeşme varmış. Bu çeşmeden de sürekli su akarmış. Bu köye de bunun için yağmur adını vermişler (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:114 Kılavuz Köyünün Diğer Adı: Halila

Zamanında Midyat yolu üzerinde yaşayan bir hükümdar varmış. Bu zalim hükümdar her gece o yöredeki genç kızlardan biriyle eğlenirmiş. Bu yörede yaşayan bir aile varmış. Bu ailenin de yedi çocuğu varmış. Bu çocuklardan biri de genç bir kız imiş. Sıra bu ailenin genç kızına gelmiş. Bir gün hükümdarın kölesi olan adam, hükümdarın eğlenmesi için bu kızını istemiş. Babaları bu olayı düşünmüş ve ailece konuşmuşlar. Kız kardeşini çok seven en küçük erkek kardeş-adı Halil- : “Ben kız kılığına gireceğim, kralın yanına gideceğim ve onu vuracağım. Sonra size işaret

edeceğim.” demiş. Halil kız kılığına girerek hükümdarın yanına gider. Halil’i eğlence yapıp hükümdarın yanına getirmişler. Hükümdarla baş başa kaldıklarında hançeri çekip hükümdarı öldürmüş ve hükümdarı öldürdüğüne dair bir meşale yakıp kardeşlerine haber veriyor kardeşleri de gelip Halil’i kurtarırlar. Bu olaydan sonra tüm kardeşler, bu küçük kardeşlerine hizmet ediyorlar. Rivayete göre Mardin’in Dargeçit ilçesinde bulunan bu köye Halil adlı küçük kardeşten dolayı Halila adını vermişler (kişisel görüşme, 2007).

Efsane No:115 Deliler Tepesi (Gihare Dina)

Mazıdağı ilçesi sınırları içinde yer alan Ajne adı verilen yerleşim biriminde Deliler Tepesi diye bir yer vardır. Rivayete göre asırlar önce burada bir akıl hastanesi varmış. Bu hastane bu bölgenin coğrafi yapısı bakımından bu hastaların tedavisini destekleyici nitelikteymiş. Bunun için burada kurulmuş. Tepe de bundan dolayı bu adı almış (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:116 Beddualı Köy

Bundan yıllar önce Mardin’in bir köyünde bir eren varmış. Bu eren çobanlık yaparak geçimini sağlıyormuş. Ama kimseden para almıyor, onu da geyikler besliyormuş. Bir müddet sonra köylüler bu durumdan şüphelenmişler. “Bu adam bizim hayvanlarımızı güdüyor, nasıl para almıyor?” demişler. Sen bizim hayvanlarımızın sütüyle besleniyorsun, diye bir dedikodu çıkarmışlar. Eren tüm bunlardan sonra sırrını açıklamak zorunda kalmış. Geyiklerin kendisini beslediğini söylemiş. Sırrını açıkladığı için öleceği sırada o köyün halkına da beddua etmiş. Halk bu köyü beddualı köy diye anmaktadır (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:117 Mardin’in Adı 1

Bir görüşe göre kentin adı, İran hükümdarı Ardeşir’in kent kurmak için batıya gönderdiği Mard boyundan gelmektedir. Mardlar yörede bir kent kurmuş, buraya “Mardlar Kenti” anlamında Mardiyon demişlerdir. Sonradan bu ad Mardin’e dönüşmüştür (Yurt Ansiklopedisi,1982-1983:5825).

Kenti Sasani komutanı Mardiyus’un kurduğunu, adının kurucusundan geldiğini öne sürenler de

vardır (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983:5825).

Efsane No:118 Mardin'in Adı 2

Bir görüşe göre de burayı, ateşe tapan bir rahip, kızı Marta için kurdurmuştur. Kente "Marta'nın Kenti" anlamında Martaion denmiş, sonra bu ad Mardin olarak söylenmeye başlamıştır (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983:5825).

Efsane No:119 Mardin'in Adı 3

Halk arasında yaygın bir söylenceye göreyse kent, adını bir kral oğlundan almıştır. Mardin, yiğit bir kral oğludur. Günün birinde hastalanır. Ülkenin tüm hekimleri bir araya gelir, iyileştiremez. Sonunda kral, oğlunun acısını görmemek için onu, günümüzde kentin bulunduğu düzlüğe bırakır. Sürünerek bir ırmak kıyısına gelen Mardin bir söğüdün gölgesinde uyuyakalır. Uyandığında canlanmıştır, ırmakta yıkanır, suyundan bol bol içer. Birkaç günde iyileşir, babasının sarayına döner. Kral oğlunu coşkuyla karşılar, iyileşmesine neden olan yerde bir kent kurar, oraya oğlunun adını verir (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983:5825).

Efsane No:120 Mardin'in Adı 4

On yedinci yüzyılın tanınmış seyyahı Evliya Çelebi üç yüz yıl önce Mardin'i ziyaret ettiği zaman, kendisine bu şehrin kuruluşu hakkında çeşitli efsaneler anlatırlar. O da bunların çoğunu Seyahatnamesine kaydeder. Bunlardan biri de şöyledir:

Yunus Peygamber dinini yaymak üzere Mardin bölgesine geldiği zaman halk kendisine:

Bize bir mucize göster sana inanalım, iman edelim. Burada bir dağ var. Bu dağda azgın bir ejder yaşar. Onu öldürür, bizi bu beladan kurtarırsan sana inancımız artar, derler. Yunus Peygamber, kılıcını kuşanır, ejderin yaşadığı dağı tırmanır. Ejderle çetin bir savaş başlar. Sonunda onu öldürür. O günden sonra bu dağa "Yılan Dağı" demek olan "Küh-i Mar" burada kurulan kasabaya da "Mardin" denir. Mardin dağındaki büyük bir mağara "Yunus'un sığındığı yer" olarak tanınır ve ziyaret edilir(Güler,1998:193- 194).

3.1.7.Diğer Efsaneler

Efsane No:121 40 Yıllık İnsan Ömrü

40 yıllık insan ömrüne eklenen 3 hayvan ömrü daha varmış.

Eskiden insan ömrü 40 yılımış. Bu 40 yıla dayanamayan insan, Allah'a yalvarıp: "Allah'ım ne olur bana 10 yıl daha ömür ver." diye dua etmiş. Allah da insana acıyıp eşekten 10 yıl ömür alıp insana vermiş. Bu 10 yıla da dayanamayan insan yine "Allah'ım ne olur bana 10 yıl daha ömür ver" diye yalvarıp, dua etmiş. Allah bu sefer köpekten 10 yıl ömür alıp insana vermiş. İnsan bu ömre de dayanamamış. Yine Allah'a yalvarmış, yakarmış. Allah bu sefer maymundan 10 yıl ömür alıp insanın ömrünü 70 yıla kadar uzatmış (kişisel görüşme, 2008).

Efsane No:122 Fesat Topraklar

Bir gün padişah kervanıyla beraber sefere çıkmış bu bölgeye-Mardin- gelmiş. Yenilmiş, içilmiş, kervan istirahate çekilmiş. Uyku zamanında padişahın çocuklarının içine bir fesatlık düşmüş. "Babamız ölmeden bize rahat yok."deyip babalarını öldürmeye karar vermişler.

Babaları uyumak için kerevete (taht) çıkmış. Oğullarından biri elinde bir bıçakla babasını öldürmek için onun yattığı kerevete çıkmış. Kerevete çıkınca ayakları yerden kesildiğinde aklı başına gelmiş. Ve babasını öldürmekten vazgeçip aşağıya inmiş. Diğer kardeşi: "Niye öldürmedin? Bırak ben öldüreyim" deyip bıçağı eline almış, babasını öldürmek için kerevete çıkmış. Onun da ayakları yerden kesildiğinde aklı başına gelmiş. O da babasını öldürmekten vazgeçmiş. Bu sırada padişah uyanıp olayların farkına varmış. Askerlere emir verip: "Bu topraklar fesat toprakları, buradan ayrılıyor." demiş ve bölgeden ayrılmışlar.

Rivayete göre Mezopotamya Bölgesi fesat toprak olduğu için kan davaları oluyor, insanlar bu bölgeye gelince şeytanlaşıyor, buranın dışına çıkınca melek gibi oluyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:123 Mardin Havadan Diyarbakır Sudan

İnanışa göre rakımı yüksek olan Mardin'in bir hava akımıyla yok olacağı ve ona yakın olan Diyarbakır ilinin de sel sularıyla yok olacağı rivayet edilir. Bu inanış Mardin'in çok yüksek bir tepede kurulu olduğundan, Diyarbakır'ın da düzlük bir ovada olmasındandır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:124 Eb'u Abid'in Meşalesi

Gayrimüslim bir çocuk olan Eb'u Abid, Müslüman komşu çocuklarıyla dinsel farklılık nedeniyle bir türlü iyi ilişkiler kuramıyormuş. Bu çocuklarla iyi ilişkiler kurabilmek ve onlarla oynayabilmek için bir oyun türü geliştirmiş. Her akşam gün batmadan önce bir sopanın başına bez sarıp beze gaz yağı döküp onu yakar sonra sokağa çıkarmış. Sokakta da bir aşağı bir yukarı koşmaya başlarmış. Bunu gören Müslüman çocukların bu oyun çok hoşuna gitmiş. Ondan aynı meşaleden istemişler o da birkaç tane yapıp çocuklara dağıtmış ve her akşam aynı şeyi tekrarlamışlar. Bu oyun bir arkadaşlık doğurmuş ve bu bir gelenek haline gelmiş. Daha sonra büyükler de barış zamanlarında çocuklar gibi din farkı gözetmeksizin meşale dağıtıp sokaklarda koştururlarmış. Böyle zamanlarda bilinir ki aileler arasında barış olmuştur. O günden bu güne bu meşalenin ismi Eb'u Abid Meşalesi olarak anılır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:125 Yorgancı Teyze

Zamanın birinde Mardin'de hamile kadınların çocuklarına yorgan diken bir kadın varmış. Yorganın rengi de kız ise pembe erkek ise mavi olurmuş. Yorgan siparişini vermeye gelen kadın çocuğun cinsiyetini bilmediği için de yorgancı teyzeden yardım istemiş. Yorgancı teyze de rivayete göre divanın bir tarafına makas, bir tarafına da bıçak koyarmış. Daha sonra da hamile kadını çağırıp divana oturmasını istemiş. Eğer kadın makasa oturursa erkek, bıçağa oturursa kız çocuğu olurmuş ve yorganın rengini de ona göre seçermiş ve bu hiçbir zaman şaşmamış. Hatta yorgancı teyze öldükten sonra hamile kadınlar kız istiyorlarsa evde makas, erkek istiyorlarsa da bıçak bulundurmazlarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:126 Sin'i Ernin'in (Sinan) Koyunları

Mardin'in Derik ilçesine bağlı Tuşe köyünde inanılan bir rivayete göre bu köyde yaşayan Sinan

adında bir çoban varmış. Bu adam çok fakirmiş; fakat çok iyi kalpliymiş. Yüz koyunundan başka bir şeyi yokmuş. Bu adam bir akşam tek başına evinde oturuyormuş. Bir anda kulağına koyunlarının bağrışma sesleri gelmiş. Hemen koşarak koyunlarının yanına gitmiş. Bakmış ki koyunlarının sayısı tam iki katı artmış. Sinan(Sin'i Ernin) da bu olaya çok şaşırılmış ve neden böyle bir şey olduğuna bir türlü anlam verememiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:127 Allah'ın Rızkı

Günün birinde iki arkadaş konuşuyorlarmış. Bunlardan birisi: "Rızk Allah'tandır." demiş. Diğeri ise buna karşı çıkmış. Bu kişi kendini çok uzaktaki bir mağaraya kapatmış. Hadi bakalım burada da Allah rızk versin de görelim, diye isyan etmiş. Aradan epey bir zaman geçmiş. Çok büyük bir fırtına çıkmış. Bu fırtınada mahzur kalan bir kervan bu mağaraya sığınmak zorunda kalmış ve adam onların geldiğini görünce mağaranın iç taraflarına saklanmış. Orada dinlenen kervancılar ateş yakıp, develeri sağmışlar ve mağaranın içinde bir şey var mı diye merak edip mağaranın içlerine doğru gitmişler. Mağaradaki bu adamı yarı baygın halde bulmuşlar. Onu ateşin başına getirip ağzını zorla açmış ve ona süt içirmişler. Bu adam da ondan sonra şahadet getirip rızkın Allah'tan olduğunu kabul etmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:128 Maşallah

Mardin'in Yeşilli ilçesinde küçük bir evde yaşayan dini bütün bir aile varmış ve son derece yoksullarmış. O yıllarda bir de kuraklık olmuş. Bu ailenin gidip su getirecek hayvanları da olmadığı için susuzluktan ölmek üzerelermiş. Evin annesi olan Raziye Allah'a su vermesi için dua etmiş. Kadının duasını kabul eden Allah hemen evin içinden bir kaynak çıkartmış. Hem bu ailenin hem de köy halkının susuzluk sıkıntıları bitmiş.

Aynı zamanda bu sudan içen hastalar da şifa bulurlarmış. Derken bir gün nazarı çok kuvvetli biri gelmiş. O sudan içtikten sonra maşallah demeden ne kadar çok su fişkiriyor buradan, demiş ve anında su kesilmiş. O yüzden bir şeyi överken önce maşallah demek lazım (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:129 Kralın Pişmanlığı

Rivayete göre Nusaybin'in Eskihisar bölgesinde büyük çapta pekmez üretilirmiş. Eskihisar kralı Musul'a Nusaybin'den pekmez akıtmış. Kralın oğlu bir gün kralın yanına gelir ve der ki: "Baba sen buradan Musul'a pekmez gönderiyorsun ama kezin'e(gusülhane) hiçbir bekçi tutmuyorsun." Buna çok kızan kral, oğlunu tutuklatır ve cellatları çağırır oğluna der ki: "Düşmanımın aklına gelmeyen senin aklından geçiyor. Bu sözü duymadan seni yok etmeliyim", cellatlar gelir ve kralın oğluna son sözünü sorarlar. O da: " Kellemi alın ama yine de kezin'i kontrol edin." der. Atlılar, kezin boyunca giderler ve kısa sürede geri dönerler. Sözcü olan atlı, krala der ki: "Sayın kralım ancak pekmezin onda biri Musul'a varmış diğerleri tarlalara varmış" der. Bunu duyan kral, oğlunu öldürdüğü için büyük bir pişmanlık duyar. O günden sonra bölgeye bekçiler koyar. Bugün bölgede hala onda bir oranındaki şeylere hasıl derler. Hasıl gaha musuli: ancak onda biri (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:130 70 Yıllık Uyku

Asabiler döneminde üç arkadaş varmış. Bu üç arkadaş hükümdardan kaçmışlar ve bir mağaraya gitmişler. Yanlarında da nöbet tutan bir köpekleri varmış. Bu üç arkadaş bu mağarada 70 yıl kalmışlar. 70 yıl aradan sonra uykularından uyanmışlar, mağaradan çıkıp şehre inmişler. Fırıncıdan ekmek almak için bir fırına girmişler. Yanlarındaki bozuk paraları fırıncıya uzatmışlar. Fırıncı da onlara: "Bu paralar geçmiyor." demiş. Fırıncı bu olayı babasına anlatmış. Fırıncının babası da : "Onları çağırın." demiş. Bu üç arkadaş da fırıncının babasına durumu şöyle açıklamışlar: "Biz hükümdardan kaçtık ve 70 yıllık bir uykuya daldık" (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:131 Mümine'ye Şeyh Mümine Denilmesi

Genç bir kızın annesi ölmüş babası ise yeniden evlenmiştir. Bu genç kız her gün dağ keçilerini sulamaya gidermiş. Etekleri sürekli ıslak olarak eve gelirmiş. Kızın üvey annesi de babasına senin kızın pek doğru yolda değil diye şikayet edermiş. Kız 20 yaşına gelince babası bir gece kızını takip etmiş. Bakmış ki genç kız dağ keçilerine su taşıyor ve kızının çok masum ve saf olduğunu görmüş. Üvey anneye gidip sen yalan söylüyorsun benim kızım yıllardır dağ keçilerine su taşıdı benim kızım evliyadır demiş. Ve bu olaydan sonra bu kız Şeyh Mümine diye anılmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:132 Beyaz Yaşmak

Zamanında Mardin'in Dargeçit ilçesinde gayrimüslim olan Ermeni bir genç Müslüman bir kıza aşık olmuş. Onunla evlenmek istemiş. Bu isteğini babasına söylemiş. Baba ben evlenmek istiyorum, demiş. Babası da: “Oğlum, o kıızı bize vermezler” demiş. Çocuğun ısrarı üzerine ailesi kıızı istemeye gitmiş. Evin gelini kahveleri getirmiş. Çocuk da babasına: Benim istediğim kız bu, demiş. Ev sahibi de “Hayır, bu kız bizim kızımız değil, gelinimiz” demiş. Tüm bunlardan sonra artık Dargeçit'te evli bayanlar dışarı çıkarken beyaz yaşmak, genç kızlarsa renkli yaşmaklar takmaktadır (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:133 Dua İle Gelen Yemek

Hız. Hasan ve Hüseyin birlikte eğleniyorlarmış. Karınları acıkmış fakat yiyecek hiçbir şeyleri yokmuş. Dua etmişler. Yağmur yağmaya başlamış. Yağmur altına tencere koymuşlar. Sonra taşlar gelmiş. Onlar da taşlarla yemek yapmak için taşları kaynatmışlar. Bunun sonucunda kaynayan bu taşların hepsi nohut ve pilav haline gelmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:134 Zalim Ağa

Günün birinde Mardin'e bağlı olan Savur ilçesinin Sürgücü kasabasında zalim bir ağa varmış. Bu ağa yoksul ve yaşlı bir adamı kuru fasulye meselesinden dolayı güneşin altında bir ceviz ağacına çıplak bir şekilde bağlamış. Adamı ıslatıp üstüne de pekmez dökmüş. Zalim ağanın zulmüne uğrayan bu garip ve yaşlı adamı karıncalar yemeğe başlamış. Bunun üzerine ağanın eli ayağı tutulmuş, konuşamaz hale gelmiş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:135 Cimriliğin Akıbeti

Bundan seneler önce Mardin'de yaşayan bir kadın varmış. Bu kadın çok cimriymiş. Yemez, içmez, milletin parasında da gözü varmış. Bu kadın bir teneke altın biriktirmiş. Altın o zamanlar o kadar kıymetli değilmiş. Zaman gelmiş, geçmiş, günün birinde bu kadının evinde durup dururken yangın çıkmış. Bu kadın evde sakladığı altınlarıyla birlikte yanmış, kül olmuş(kişisel görüşme,2008).

Efsane No:136 Ortaklar

Ortak iş yapan iki arkadaş varmış. Bunlar birlikte manav açmışlar. Birbirlerine çok güvenen bu arkadaşlar arasında şimdiye kadar hiçbir sorun çıkmamış. Bir gün ortaklardan biri bir karıncanın manavdan bir şeyler alıp dışarıya taşıdığını görmüş. Bunun üzerine ortağına: “Sen benden gizli bir şeyler yapmışsın.” demiş. Ortağı da ona: “Dünkü sebzelerin iyilerini kendime ayırdım, başka bir şey yapmadım.” demiş. Bunun üzerine diğer ortak: “Artık ortaklığımız bitti. Çünkü karınca önceleri dışarıdan içeriye bir şeyler taşıırken şimdi ise içeriden dışarıya bir şeyler taşıyor, önemsiz de olsa aramızdaki güven eskisi gibi olamaz.” demiş ve aralarındaki ortaklık da bitmiş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:137 Hırsıza Verilen Ders

Yıllardır Mardin’de yaşayan bir aile varmış. Bir gün bu ailenin evine hırsız girmiş. Evin hanımı da bu hırsızı yakalamış ve hemen bir odaya kilitlemiş. Akşam kocası gelene kadar da o hırsızı odada bekletmiş. Kocasına eve geldiğinde kadın olanları bir bir anlatmış. Adam da karısına: “Demek ki ihtiyacı var. Niye bu kadar acımasız davrandın? Sofrayı kur da o da bizimle yemeğe otursun, garip acıkmıştır.” demiş. Kocasının bu sözlerine şaşırarak kadın sofrayı kurmuş, hırsızı da kilitletiği odadan çıkarmış sofraya çağırmış, birlikte yemek yemişler. Daha sonra adam hırsızın cebine üç beş kuruş da harçlık koymuş ve ona nasihatte bulunmuş: “Bak oğlum böyle bir işi bir daha düşünme. Gençsin. Sağlığında yerinde. Ekmek paranı almanın teriyle kazan.” demiş ve onu serbest bırakmış. Bu olaydan sonra hırsız adamın nasihatini tutmuş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:138 Çiğ Köfte

Rivayete göre köyün birinde zalim bir ağa varmış. Bu ağa günün birinde köyde ateş yakmayı yasaklamış. Ateş yakana ağır cezalar verecekti. Ağanın zulmünden korkan köylü günlerdir, haftalardır ateş yakamamış. Yemeklerini ise çiğ yemek zorunda kalmışlar. Kadının biri düşünmüş. Bulgur, acı biber, soğan ve tuzu bir leğenin içine koyup yoğurmaya başlamış. Onları iyice yoğurmuş. Tadına bakmış, hoşuna gitmiş. Komşularına da nasıl yaptığını anlatmış. Böylece çiğ köfte olmuş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:139 Caminin Taşları

Seneler önceymiş. Bir gün köylülerden biri gece olunca köy camisinin duvarından bazı taşları söküp almış, evine getirmiş. Köylü uyuduğunda o gece rüyasında biri ona: “Hemen söktüğün o taşları yerine götür, koy.” demiş. Adam bu rüyayı önemsememiş. Diğer gece yine köylü rüyasında aynı kişinin: “O taşları sabah erkenden yerine götür, koy yoksa gözlerini oyarım senin” demiş. Adam ter içinde uyanmış. Bu sefer adam sabah erkenden camiden söküp aldığı taşları götürmüş, yerine koymuş (kişisel görüşme,2008).

Efsane No:140 Kör Çocuğun Hissiyatı

Bundan seneler önce karısı ölen bir adamı seksen yaşında evlendirmişler. Bu adam ise evliliğinin yedinci günü dolduğunda vefat etmiş. Yeni gelini ise babası almaya gelmiş, götürmüş. Bu gelini başkasıyla evlendirmişler. Bu ölen adamın çocukları varmış. Bu çocuklar bir gece yola çıkmışlar; fakat kum fırtınası olmuş ve gidecekleri yeri şaşırılmışlar. Kaybolmuşlar. Gündüz olduğunda bir bakmışlar ki düşmanlarının ortasındalarmış. Düşmanları ise gelinlerini alan aileymiş, düşmanları gelip etraflarını sarmış. “Siz bizim düşmanımızsınız, niye geldiniz?” demişler. Onlar da “Bizim bir kardeşimiz var sizde, bizim gelini size vermişler, gelinden de bir kardeşimiz var.” demişler. Sonra bilirkişiler gelip: “Nasıl olur, babanız seksen yaşındaydı ve yedi gün evli kalmışlar. Sizin kardeşiniz olup olmadığını bilmiyoruz.” demişler. Bilirkişilerin ailesinde on üç yaşında bir kız çocuğu varmış. Bu çocuğun gözleri körmüş. Bilirse bu kız çocuğu bilir, demişler. Bunu kanıtlamak için de bir gece yarısı kuzuların erkeklerini bir tarafa, dişilerini bir tarafa salmışlar. Sonra kızı getirmişler. Bizim sürümüz kayboldu, demişler. Kız da : “Nasıl olur, erkekler bir tarafa, dişi kuzular bir tarafa gitti.” demiş. İki düşman aile toplanmış. Kör olan kız çocuğuna durumu anlatmışlar. Hangisinin akrabasıysa bu çocuk sen bulacaksın, demişler. Oradakiler sırayla çocuğun elini tutmuşlar. Kör olan kız: “İşte bu onun akrabasıdır.” demiş. O arada çocuğun elini tutan ise babası ölen kardeşlerden biriymiş (kişisel görüşme, 2008).

3.1.8. Tarihi Efsaneler

3.1.8.1. Kaleler, Hamamlarla İlgili Efsaneler

Efsane No:141 Mardin Kalesi 1

Eskiden Mardin Kalesinde deprem olduğunda Hıdır (a.s) kale sallanmasın, kaleye bir şey olmasın, diye kalenin etrafını yılan şeklinde sarıp kaleyi koruyormuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:142 Mardin Kalesi 2

Diğer bir rivayete göre Hıdır (a.s) ,Mardin Kalesi yıkılmasın diye kılıcını Mardin Kalesinin kapısının üzerine saplamış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:143 Kız Kalesi

Mardin'in 5 km. doğusunda olan binlerce yıl eskiye dayanan tarihi ile Kız Kalesi, zamanında kızını çok seven bir hükümdar tarafından yaptırılmıştır. Kızının evlenmesine bir türlü gönlü razı olmayan hükümdar, kızı erkekler tarafından görülmesin diye bu kaleyi yaptırmış, onu da yaşaması için oraya yerleştirmiş. Hükümdarın kızı bir anlamda hayatı boyunca oraya hapsedilmiştir ve bu kız hayatı boyunca hiç evlenememiştir.

Bugün bölge insanı bekar kızları için ve evlenmek isteyen kızlar orayı ziyarete giderler, ziyaretlerinde “kaderimiz onun kaderine benzemesin” diye dua ederler ve onu anarlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:144 Emir Hamamı 1

Eskiden ne kadar temiz ve alim kişi varsa Emir Hamamı'na gidermiş. Bu hamamda hiç ateş yakmazlarmış. Aşağıya bir mum koyarlar, o mumla hamam ısınmış. Bir gün bir kadın bu hamama gitmiş. Orada bulunanlara: “Siz bu hamamı nasıl odun yakmadan o kadar sıcak yapıyorsunuz?” demiş. Hamamın bir mumla ısınma sırrı bir şekilde ortaya çıkmış. Bu sır ortaya çıkınca artık hamam bu şekilde ısınmaz olmuş (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:145 Emir Hamamı 2

Eskiden emir kişiler Emir Hamamına gidip yıkanmışlar. Fakat bir gün Emir Hamamı çarşamba

günü açıldı diye hamamdaki kazan çatlamış. Bu olaydan sonra Emir Hamamı çarşamba günleri kapatılıyormuş. çarşamba günleri kapalı olan bu hamamdan o günün gecesini çalgı sesleri geliyormuş. O gece orada cinlerin eğlence yaptığını inanılmış. Bu yüzden Emir Hamamı çarşamba günleri açılmamış (kişisel görüşme,2007).

Emir Necmettin Hamamı, Mesken Mahallesi'nin güneyindedir. Halk arasında Maristan Hamamı da adı veriliyor. Sevilen bir hamamdır. Necmettin İlgazi tarafından Miladi 1112'de yaptırılmıştır. Bugün ev olarak kullanılmaktadır (Güler,1998:190).

Efsane No:146 Savur Hamamı

Hatuniye Medresesinin arka kısmında bulunan Savur Hamamı'nın içinde bir ziyaret varmış. Eskiden hamamı her gün açıyorlarmış. Fakat bir gün bu hamamda bir kadın boynunda mavi bir boncuğu bulunan yün içinde sapsarı bir inek görmüş. Bu ineği gördükten sonra Savur Hamamını çarşamba günleri açamamışlar. Burada kutsal bir ziyaret yeri olduğunu anlamışlar (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:147 Maristan (Emineddin) Hamamı

Maristan Hamamının içinde maristan suyu varmış. Bu hamamdan bir çivi çekildiğinde o mahallenin sular altında kalacağına inanılmış. Eğer oradan bir çivi çekerlerse o mahallenin yok olup gideceğinden korkarlarmış (kişisel görüşme,2007).

Efsane No:148 Kalat Mara İle İlgili Efsane

Yörede çok yaygın olan bu söylence müslümanların kenti ele geçirmesine ilişkindir. Mardin Kalesi beyi, günümüzde Kalat Mara (Kadın Kalesi) diye anılan yerin yönetimini kızı Marya'ya bırakmıştır. Marya, kaledeki bir rahibe sevdalanır. Rahip de ona tutulmuştur. Gizlice buluşmaya başlarlar. Bir süre sonra Marya gebe kalır. Dinsel gereklere göre rahibin Marya'yla evlenmesi olanaksızdır. Birlikte bir plan uygularlar, Marya gebeliğini son aya değin bol giysilerle gizler. Doğum yaklaşınca hasta olduğunu öne sürerek bir odaya kapanır, yanına kimseyi sokmaz. Hastalığının ağır olduğunu yaydığından rahip, dinsel gerekleri yerine getirme bahanesiyle

Marya'yı ziyaret edebilmektedir. Bir süre sonra Marya'nın bir oğlu olur. Rahip çocuğu alıp Amuda'ya (Suriye sınırları içinde bir yer) götürür. Direkler üstüne yaptığı bir yere yatırıp, üstüne annesinin sırma işli çevresini örter. Amudalı avcılar onu bulur, hiç çocuğu olmayan krala götürürler. Kral çok sevinir, kendisine Tanrı'nın armağanı saydığı çocuğu evlat edinir. Aradan yıllar geçer, çocuk on yedi yaşına gelmiş, yiğit bir delikanlı olmuştur. Kral dostluk ilişkilerini pekiştirmek amacıyla oğlunu, Mardin Kalesi beyinin kızı Marya'yla nişanlar.

Bu sırada Halife Ömer, yönetimindeki İslam ordularıyla Amuda önlerine gelmiştir. Bir çarpışmada kralın oğlu tutsak düşer. Marya nişanlısını görmek için Amuda'ya gelir. Halife Ömer'in huzuruna çıkar. Marya'yı dinleyen Ömer: "Görmek istediğin nişanlın, vaktiyle Amuda'ya gönderip direkler üstündeki yere bıraktığın oğlundur." der. Marya şaşırır. Bu gizi, kendisinden ve rahipten başka bilen yoktur. Ömer çocuğun bir işareti olup olmadığını sorar. Marya sırtında bir ben olduğunu söyler. Tutsak getirilir, gerçekten sırtında bir ben vardır. Ana oğul kavuşurlar.

Olanlardan çok etkilenen Marya Müslüman olmak ister, Ömer gerekleri yerine getirir.

Halife Ömer kalenin kapılarını açmasını isteyince Marya, çeyiz sandığı gibi kırk sandık hazırlatır, içlerine adamlarını yerleştirmelerini söyler. Bu yolla içeri giren adamlar, kapıları açar, kale kısa sürede düşer (Yurt Ansiklopedisi,1982- 1983: 5825).

3.1.9.Aşkla İlgili Efsaneler

Efsane No:149 Hilmi ile Muazzez

Bundan yıllar önce Hilmi adlı bir delikanlı varmış. Komşu köyden olan Muazzez adlı kızı sevmekteymiş. Ve onunla evlilik yapmak ister. Kızın babası ise çok başlık parası ister. Hilmi de bu parayı kazanmanın çaresini gurbete çıkmakta bulur. Bunun için üç yıl gurbetlik çeker. Başlık parasını tamamlayan Hilmi ile Muazzez düğün hazırlıklarına başlar. Fakat bu arada Muazzez'e başkası göz koymuş, Hilmi gurbetteyken. Düğün gecesinde Hilmi o düşmanlar tarafından sinsice vurulur, gelin olan Muazzez başında duvağıyla ağıtlar yakmaya başlar. Artık ömrü boyunca hiç kimseyle evlenmemeye ant içer (kişisel görüşme,2008).

3.1.10.Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler

3.1.10.1.Yıldızlarla İlgili Efsaneler

Efsane No:150 Leyl ü Mecnun Yıldızları

Mardin'in Mazıdağı ilçesinde her yılın sonbahar mevsiminde-eylül ya da ekim ayında-Şeyh Muhammed tepesinin üstünde Leyl ü Mecnun yıldızları buluşurlarmış. Bu iki yıldız birbirini çok seven iki gençmiş. Ama bu iki genç yeryüzünde birbirlerine kavuşamamışlar. Bu iki gencin aşkı cennette buluşmuş. Yani bu iki aşık genç gökyüzünde yıldız olup sonbahar ayında bir iki sefer ortaya çıkıp, buluşurlarmış. Bu yıldızlar yalnızca Şeyh Muhammed tepesinin üstünde buluşurlarmış. Bu iki yıldızı gören insanlar dilek tuttıkları zaman dilekleri gerçekleştirmiş. Aynı zamanda Şeyh Muhammed'in Mazıdağı'nı koruduğuna inanılmaktadır(kişisel görüşme,2007).

BÖLÜM 4: METİNLERİN İNCELENMESİ

İkinci bölümde tasnifini yaptığımız “Mardin Efsaneleri”ni yapılan tasnife bağlı olarak incelemeye çalışacağız. İncelemede önce ana gruplar hakkında genel bilgiler verilecek daha sonra da her efsane metninin motifleri bulunarak Stith Thompson’un “Motif Index Of Folk Literature” adlı eserinde motif numaraları tespit edilecek ve sonra efsanenin motif sırası verilecektir.

Konuya geçmeden önce motif ve motif numarası kavramları hakkında bilgi vermeyi uygun gördük. Motif, hikaye etmenin en küçük birimidir, şeklinde tanımlanır. Motif numarası ise Stith Thompson’ın “Motif Index Of Folk Literature” adlı eserinde halk anlatılarında içinde geçen motiflerin her biri için verilmiş numaralardır.

I-Dini Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (38) efsane metnini a. dini kişilerle ilgili efsaneler b.ziyaretler, mezarlar, türbelerle ilgili efsaneler c.camiler, kiliselerle(ibadet yerleri)ilgili efsaneler olmak üzere üç bölüme ayırdık. Bu bölümde inceleyeceğimiz efsaneler dini inanışlardan kaynaklanması nedeniyle “Dini Efsaneler” başlığı altında ele alınmıştır. Dini ve tarihi kişiler üzerine söylenmiş efsaneler Türk efsaneleri içinde önemli bir yere sahiptir. Halk arasında kutsal bir niteliğe sahip olan veli ya da çoğulu evliya olarak anılan kişilerle ilgili anlatılan efsanelere baktığımızda “keramet” motifinin ana motif olduğu görülmektedir. Velilerin sofrayı bereketlendirmek, gelecekte haber vermek, aynı anda iki farklı mekanda bulunmak, insanlara yardım etmek, savaşta düşmanın mağlubiyetini sağlamak gibi pek çok kerameti vardır. Ziyaret, mezar ve türbelerle ilgili efsanelere baktığımızda velilerin kerametlerinin burada da devam ettiğini görmekteyiz. Çünkü halk muhayyilesinde bu zatların kerametlerinin ölümüyle sona ermediğine inanılmış, ziyaret, yatır, türbe gibi adlarla anılan bu kabirler derdine deva arayan insanlar tarafından ziyaret edilmiş ve bu kabirler etrafında bazı inanışlar oluşmuştur. Bu inanışlarda esas olan velinin kerametinin sürdüğüdür. Bu ziyaretlere iyi niyetle gelen insanlar mükafatlandırılırken kötü niyetle gelenlerin ise cezalandırılacağına inanılmıştır. İşte tüm bu inanışlar neticesinde çeşitli efsaneler ortaya çıkmıştır. Bu kısa bilgilerden sonra “Dini Efsaneler”in incelemesine geçebiliriz:

Efsane No:1 Hıdır(A.S) İle İlgili Bir Efsane 1

Motifler:

1- D 0- 699 Şekil değiştirme

“Hıdır’ın dilenci kılığına girmesi”

2- H 1506 Misafirlik imtihanları

“Hıdır’ın bir eve dilenci kılığında giderek ev sahibini sınaması”

3- F 900 Keramet

“Hıdır’ın ortadan kaybolması”

4- Q 1200 Mükafatlandırılmış işler

“Erkek çocuğu olmasını isteyen ev sahibinin Hıdır’a gösterdiği misafirperverlik sonucu isteğinin olması”

5- P 320 Misafir ve ev sahipleri

Efsane No:2 Hıdır(A.S)’la İlgili Bir Efsane 2

Motifler.

1- D 0- D 699 Şekil değiştirme

“Hıdır’ın yabancı bir insan kılığına girmesi”

2- P 320 Misafir ve ev sahipleri

“ Hıdır ve kasap”

3- H 1506 Misafirlik imtihanları

“Hıdır’ın bir eve yabancı bir insan kılığında misafir olmak istemesi”

4- Q 1200 Mükafatlandırılmış işler

“Misafirini iyi ağırlayan ev sahibinin koyunlarının hayatta olması”

5- V 50 Dua

“ Kasabın Hıdır’ı görmek için dua etmesi”

6-E 151 Tekrar dirilme

“Böbrekleri alınan koyunun hayatta olması”

7- F 900 Keramet

“ Hıdır’ın kerameti sonucu koyunların hayatta olması”

Efsane No:3 Ermiş Zatin Kerameti

Motifler:

1-F 562. 2 Olağanüstü İnsan

2-V 900 Keramet

“ Ermiş zatin duası sonucu horozun dirilip ayağa kalkması”

3-F 980 Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar

“ Horozun dirilip ete bürünmesi”

4-Q 200-Q399 Cezalandırılmış işler

“ Horozun ayak kemiğini yiyen misafirin ermiş zatin duasıyla aksak hale gelmesi”

5-E 63 Dua sonucu yeniden dirilme

“ Horozun ermiş zatın dua etmesi sonucu dirilmesi”

6- M 100-M 199 Adak

“ Ermiş zatın ziyaretine gelenlerin horoz getirmeleri”

7- V 50 Dua

Efsane No:4 Hızır (A.S)

Motifler:

1- K 1837 Kıyafet değiştirme

“Hızır’ın dilenci kılığında olması”

2- Q 1200 Mükafatlandırılmış iş

“ Hızır’a sadaka verenlerin evine bereket gelmesi”

3-Q 200 Cezalandırılmış işler

“Hızır’a hakaret edenlerin bereketinin olmaması”

4- H 1109 Mucizevi sürat gerektiren işler

“ Hızır’ın hemen ortadan kaybolması”

5- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Halkın cuma akşamları gelen hiçbir dilenciye Hızır olabilir diye geri çevirmemesi”

Efsane No:5 şeyh Ramazan Eydo’nun Kerameti

Motifler:

1- F 562. 2 Olağanüstü insan

“Şeyh Ramazan Eydo'nun ermiş bir zat olması”

2-V 540 İnanmayana gösterilen mucizeler

“Ermiş zatın secdeye varacağı sırada caminin minaresinin de secdeye varması”

Efsane No:6 Surp Kevork Kilisesi

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Azizlerin bazı geceler ellerinde meşalelerle kilisenin karşısındaki tepeden gelip ibadet etmesi”

Efsane No:7 Keşişin Duası

Motifler:

1-T 10 Aşık olma

“Müslüman bir gencin gayrimüslim bir kıza aşık olması”

2- T 71. 3 Ümitsiz aşk

“Kızın gence aşık olmaması”

3- Z 71. 4. Formülistik sayı: 7

“Bir hafta içinde (7 gün) kızın aşık olması”

4-V 50 Dua

“ Keşîşin duasıyla kızın aşık olması”

Efsane No:8 Şeyh Abdurrahman 1

Motifler:

1- Z 71. 1 Formülistik sayı:3

“ 3 koyun kellesi”

2- F 900 Keramet

“Mutfakta hiçbir şey yokken birden koyun kellelerinin olması”

3- F 562. 2 Olağanüstü insan

“ Kadının kocasının ermiş olduğu”

4- C 423 Harikuladeliklerin ifşa edilmesi

“Kadının kocasının ermiş biri olduğunu öğrenmesi”

Efsane No:9 Kasım Duman'ın Kerameti

Motifler:

1- V 10 İbadet yeri

“ Kasım Duman Camisi”

2- V 50 Dua

“ Yoksul adamın Hicaz'a (Mekke) gitmek için dua etmesi”

3- J 157 Rüyada nasihat

“ Rüyasındaki zatın ona caminin avlusuna gitmesini söylemesi”

4- Z 71. 1 Formülistik sayı: 3

“ 3 kez cami avlusuna gitme, 3 kez rüya görme”

5- D 1221 Sihirli yolculuk

“ Dilenci kılıklı adamın yoksul adamın omzuna dokunmasıyla adamın Hicaz’a gitmesi”

6- F 900 Keramet

“ Kasım Duman’ın kerameti sonucu adamın Hicaz’a gitmesi”

7- Tayy-i mekan

“ Kasım Duman’ın adamı Hicaz’a göndermesi”

8- F 1068 Realist rüya

“ Adamın rüyasında gördüklerinin gerçekleşmesi”

9- H 111. 1 Başından geçenleri hikaye etme

“Adamın yaşadıklarını arkadaşlarına anlatması”

Efsane No:10 Sultan Şeyhmus’un Kerameti 1

Motifler:

1-Tayy-i mekan

“ Sultan Şeyhmus’un asayı Diyarbakır’dan Mardin’e göndermesi”

2- D 1254 Sihirli asa

“ Asanın yangını söndürmesi”

3- D 900 Keramet

“ Sultan Şeyhmus’un yangını söndürmesi”

Efsane No:11 Şeyh (Şih) Abdurrahman 2

Motifler:

1- F 900 Keramet

“ Şeyh Abdurrahman’ın elini çocuğun omzuna sürerek onu iyileştirmesi”

2- Z 71. 1 Formülistik sayı: 3

“Çocuğun 3 günde iyileşmesi”

3- Tayy-i mekan

“ Şeyh Abdurrahman’ın çocuğun yanına gitmesi”

4-F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Şeyh Abdurrahman’ın elini çocuğu omzuna sürerek iyileştirmesi, çocuğun kısa sürede iyileşmesi”

5-V 200 Mukaddes şahıslar

“Şeyh Abdurrahman’ın hasta çocuğun yanına gidip onu iyileştirmesi”

Efsane No:12 Korkan Adamın Duası

Motifler:

1- Z 71. 2 Formülistik sayı: 4

“ 4 sefer ses gelmesi”

2- F 530 Olağanüstü olaylar-durumlar

“ Arabaya vurulması fakat kimsenin olmaması”

3- V 50 Dua

“Adamın korkudan dua etmesi”

4- B 450 Yardımcı kuş

“ Beyaz bir kuşun belirmesiyle adamın ferahlaması”

Efsane No:13 Sultan Şeyhmus

Motifler:

1- Z 71.12 Formülistik sayı:40

“ 40 kişilik grup”

2(T) V 36 Namaz

“ Misafirlerin namaz kılmak istemesi”

3-V 50 Dua

“Sultan Şeyhmus’un dua etmesi”

4- F 900 Keramet

“ Sultan Şeyhmus’un keramet göstermesi”

5- D 1254 Sihirli asa

“ Asanın yere saplanmasıyla her taraftan su fıskırması”

Efsane No:14 Şeyh Süleyman’ın Kerameti

Motifler:

1- F 900 Keramet

“ Şeyh Süleyman’ın diktiği ağaçtan çubuklar çıkması”

2- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bu çubukların her hastalığa iyi gelmesi”

Efsane No:15 Papaz Barsaum’un Evi

Motifler:

1- P 40 Din adamı

“ Papaz Barsaum’un din adamı olması”

2- Z 71. 4 Formülistik sayı: 7

“Duvarcı ustalarının 7 gün çalışması”

3- N 844. 4 Yardımcı Hızır

“Bir yabancınn Papaza para vermesi”

Efsane No:16 Seyit Bilal’in Yardımı

Motifler:

1-K 1837 Kıyafet değiştirme

“Padişahın kılık değiştirerek gezmesi”

2- K 1900-K1999 Hileler- sahtekarlıklar

“ Ermeni kuyumcununun tespihi almak için kadına hile yapması”

3- V 200 Mukaddes şahıslar

“ Seyit Bilal’in yardımı”

4- Q 431 Sürgün ederek cezalandırma

Efsane No:17 Hacı Arif Efendi

Motifler:

1-W 100-W 199 Karakterin irkin özellikleri

“Memurların Hacı Arif Efendiye iftira atmak istemeleri”

2- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“ Hacı Arif Efendi’nin arkasından konuşulanları bilmesi”

3-F 900 Keramet

“Hacı Arif Efendi’nin ermiş biri olduğundan arkasından konuşulanları bilmesi”

Efsane No:18 Sultan şeyhmus’un Kerameti 2

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar

“ Mazotu olmayan uçakların uçuşması”

2- F 900 Keramet

“Sultan Şeyhmus’un kerametiyle mazotsuz uçakların uçuşması”

3- Tayy-i mekan

“ Sultan Şeyhmus’un Kıbrıs harbinde askerlere yardımcı olması”

Efsane No:19 Abdil Lissis (Kara Ziyaret- Mağara)

Motifler:

1- F 1068 Realist rüya

“Kadının rüyasında mağaradaki keçileri görmesi”

2- Z.71. 12 Formülistik sayı: 40

“Mağarada 40 kara keçinin bulunması”

3- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Keçilerin mağaraya zikir yapmaya giden şeyh (şih) olması”

4- Z 7 1. 4 Formülistik sayı: 7

“Bir kadının 7 yıl çocuğunun olmaması”

5- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bu mağarada salı gecesi kalınırsa dileğin gerçekleşmesi”

Efsane No:20 40’lar Dağı Ziyareti (Çelkani)

Motifler:

1- Z 71.12 Formülistik sayı: 40

“40’lar dağı ziyareti”

2- D 1242. 1 Sihirli su

“ Ziyaret yerinde bulunan şifalı suyla kadının banyo yapması sonucu hamile kalması”

3- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Çocuğu olmayan kadının bu ziyarete gelip yıkandıktan sonra hamile kalması”

Efsane No:21 Eğik Türbe (Türbetü Avuca)

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Türbenin Allah tarafından eğik duruma getirilmiş olması”

“Sırtını türbe duvarına vuranın sırt ağrısının iyileşeceği”

2- Z. 71. 1 Formülistik sayı: 3

“Türbe duvarına 3 kez sırtını vurma”

Efsane No:22 Şeyh Şaran Ziyareti

Motifler:

1- V 30 Namaz

“ Şeyh Şaran’ın namaz kılması”

2- V 50 Duanın esrarengiz gücü

“Allah’a su için dua edilmesiyle dağın başından su fişkırması”

3- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“İnsanların dualarının kabulü için mum yakması”

Efsane No:23 Erge Baba

Motifler:

1- V 200 Mukaddes şahıslar

“ Erge Baba”

2- F 1068 Realist rüya

“Erge Babayı rüyasında görenin ziyarete gelmesi”

3- (T) V 36 Namaz

“ Ziyarete insanların namaz kılması”

4- M100- M199 Adak

“ Ziyarete gelenlerin adak adaması”

5- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Ağaca yapıştırılan taş tutarsa dileğin gerçekleşeceği”

6- D 931 Sihirli ağaç

“ Ziyarettteki ağacın yapraklarının sütün içine konulunca peynir haline gelmesi”

Efsane No:24 Baba Ömer

Motifler:

1- J 157 Rüyada nasihat

“Baba Ömer’in rüyada kişiye türbenin üstünü açmasını söylemesi”

Efsane No:25 Şimane Ziyareti

Motifler:

1-D 0 – 699 Şekil değiştirmeler

“ Şeyhlerin yılan kılığına girmesi”

2- F 530 Olağanüstü olaylar

“ Şeyhlerin istedikleri kılığa bürünmeleri”

3- Q 395 Saygısızlık cezalandırılır

“ Ziyarete giden kadının dua etmemesi sonucu cezalandırılması”

Efsane No:26 Şeyh Sılum

Motifler:

1- T 0 –T 99 Aşk

“Birbirini seven iki gencin olması”

2- V 50 Dua

“ Kızın ailesinin aşıklar için Şeyh Sılum türbesinde dua etmesi”

3- Q 227 Din adamlarına karşı gelenler cezalandırılır

“Dua eden ailenin Şeyh Sılum’a sitem etmesi sonucu cezalandırılması”

Efsane No:27 Şeyh Mümine Türbesi

Motifler:

1- Z 71. 4 Formülistik Sayı:7

“Ailenin yedi çocuğunun olması”

2- P 250 Erkek ve kız kardeşler

3- S 18 Zalim padişah

“Hükümdarın her gece bir kızla eğlenmesi”

4- W 100- W199 Karakterin çirkin özellikleri

“Hükümdarın her gece başka bir kızla gönül eğlendirmesi”

5- F 900 Keramet

“Şeyh Mümine’nin kerameti sonucu zalim hükümdardan kurtulması”

6- Yerin menşei

“Halkın bu olaydan sonra Mümine adına türbe yaptırıp oraya onun adını vermesi”

7-F 562.2 Olağanüstü İnsan- kahraman

“Şeyh Mümine’nin zalim padişaktan kurtulması”

Efsane No:28 Ayn Kamer Ziyareti

Motifler:

1- V 200 Mukaddes şahıslar

2- F 900 Keramet

“ Ziyaret sahibinin oradan kalkıp kadına vurması”

3- Q 200- Q 399 Cezalandırılmış işler

“ Kadının çocuğun bezlerini ziyarette yıkaması sonucu ziyaret sahibinin ona vurması, affı için kurban istemesi”

4- V 10 Dini kurban etmeler

“Kadının kurban kesmesiyle affedilmesi”

Efsane No:29 Şeyh Muhittin

Motifler:

1- F 900 Keramet

“ Deli kadına görünmeyen bir el tarafından tokat atılması”

2- F 530 Olağanüstü olaylar-durumlar

“ Deli kadına görünmeyen bir el tarafından tokat atılması”

3- M 100- M 199 Adak

“ Kadının her yıl ziyarete koç getirmesi”

Efsane No:30 Sultan Şeyhmus Yatırı

Motifler:

1- V 200 Mukaddes şahıslar

“Abdulkadir Geylani Hazretleri,müritler, Sultan Şeyhmus”

2-F 900 Keramet

“ Sultan Şeyhmus’un Abdulkadir Geylani Hazretlerine varlığını hissettirmesi”

3- Tayy-i mekan

“Sultan Şeyhmus’un Şayhandaki mescidinde havuza ayağını daldırmasıyla

sıçrayan suların Bağdat’a kadar ulaşması”

4- M 100- M 199 Adak

“Ziyarete gelenlerin kurban kesmesi”

5- F 900 Keramet

“Sultan Şeyhmus’un kaya parçasını canlı bir at gibi yürütmesi”

Efsane No:31 Kadına Görünen Ermiş

Motifler:

1- V 36 Namaz

“Kadının namaz kılması”

2- F 530 Olağanüstü olaylar

“Beyaz sakallı, sarıklı adamın türbeye uçarak gitmesi”

3- Q 1200 Mükafatlandırılmış işler

“ Adamın türbenin çevresini temizleyen kadını sahura kaldırması”

Efsane No:32 Mar Mikail Kilisesi

Motifler:

1- P 10 Krallar

2- V 320 Kafirler

“ Kralın Allah’ın varlığına inanmaması, boğaya tapması”

3- P 223 Baba ve oğul

4- V 200 Mukaddes şahıslar

“ Kralın oğluna Allah’ın varlığından söz eden bir adamın olması”

5- S 18 Zalim padişah

“ Kralın, oğlu Allah’a inanıyor diye onu sandığa koyup nehre atması”

6- F 900 Keramet

“ Allah’a inanan başka bir kralın vahiy yoluyla çocuğun nehre atıldığını

öğrenmesi ve onu kurtarması”

7- Kilisenin adının menşei

“ Mar Mikail adına yapılmış olması”

Efsane No:33 Sit Siras Kilisesi

Motifler:

1- R 210 Firar

“Allah’a inanan Sit Siras’ın bulunduğu yerden kaçması”

2- P 250 Erkek ve kız kardeşler

“ Sit Siras’ın kardeşi Mar Mikail’in hasretine dayanamayıp kendini nehre atması”

3- F 575. 1 Harikulade güzel kadın

“Sit Siras’ın çok güzel olması”

4- D 215 İnsanların balığa dönüşmesi

“ Sit Siras’ın yüzme bilmediği için Allah tarafından balık kız olması”

5-Kilisenin adının menşei

“Sit Siras adına yaptırılmış olması”

Efsane No:34 Kırklar Kilisesi

Motifler:

1- P 10 Din adamları

“ Papaz ve arkadaşları”

2- Z 71.12 Formülistik sayı:40

3-S 430-S 499 Zalim işkenceler

“Papaz ve 40 arkadaşının çırılçıplak nehre atılıp öldürülmesi”

4- P 310 Arkadaşlık

“ Papaz ve 40 arkadaşının kemiklerinin toplanıp bir yere yığılması”

5-Kilisenin adının menşei

“Mar Bühnen ve 40 arkadaşı adına yaptırılmış olması”

Efsane No:35 Marisya Kilisesi

Motifler:

1- S 31 Zalim üvey anne

“ Üvey annenin Marisya’ya zulmü”

2- W 100- W199 Karakterin çirkin özellikleri

“ Üvey annenin Marisya’ya iftira etmesi”

3- J 155 Kadından öğrenilen akıl

“ Marisya’nın babasını, kızını öldürmesi için ikna etmesi”

4- P 234 Baba ve kızları

“ Babasının Marisya’yı öldürememesi”

5- V 50 Dua

“ Dua ile Marisya’nın karnındaki yılanın çıkması”

6- V 200 Mukaddes yardımcıları

“Papazın Marisya’ya yardımları”

7- K 1900- K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“ Marisya'nın babası bir hayvanı öldürüp kanını Marisya'nın elbiselerine sürüp
karısına götürmesi”

8- (T) P 40 Din adamları

“ Tek başına kalan Marisya'yı bir papazın bulması”

9- Kilisenin adının menşei

“Marisya adına yaptırılmış olması”

Efsane No:36 Mar Cercis Kilisesi 1

Motifler:

1- B 1411 Vahşi hayvanlar

“Göldeki canavar”

2-F 565. 2 Fevkalade güçlü kahraman

“ Mar Cercis'in canavara saldırıp onu öldürmesi”

3- W 33 Kahramanlık

“ Mar Cercis'in kızı canavardan kurtarması”

4- J 100. 1 Zeki insan ve hareketleri

“Kralın kızının canavarın kanından alıp sırtına sürmesi”

5- Q 10 Mükafatlandırılmış iş

“Mar Cercis’in canavarı öldürmesi sonucu kralın ona kızını vermesi”

6- T 100 Evlilik

“ Mar Cercis ve kralın kızının evlenmeleri”

Efsane No:37 Mar Cercis Kilisesi 2

Motifler:

1- A 178 Allah’ın peygamberleri

“ Ölmüş olan peygamberlerin varlığı”

2- V 10 İbadet yeri

“ Mar Cercis ve peygamberlerin gece kilisenin içinde gezmesi”

3- B 1411 Vahşi hayvanlar

“ Mar Cercis’in öldürmek istediği canavar”

4- W 33 Kahramanlık

“ Mar Cercis’in canavarı öldürmesi”

5- F 565. 2 Fevkalade güçlü kahraman

“Mar Cercis’in canavarı öldürebilmesi”

6- Q 211 Öldürerek cezalandırma

“ Mar Cercis’in canavarı öldürerek cezalandırması”

Efsane No:38 Mor Gabriel Manastırı

Motifler:

1-Hekimlik

“ Halk hekimliği yapan adamın çocuğu iyileştirmeye çalışması”

2- V 10 İbadet yeri

“Çocuğun manastıra bırakılması ve iyileşmesi”

3- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Gece manastırda kalan kız bebeğin erkek bebek olarak manastırdan çıkması”

II-Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsane

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (31) efsane metnini a.cinler, perilerle ilgili efsaneler b. Hastalık ve ölüm getiren varlıklarla ilgili efsaneler c. Büyü ve büyücülükle ilgili efsaneler d.ölüm ve ölümlerle ilgili efsaneler e.nur inmesiyle ilgili efsaneler olmak üzere beş bölüme ayırdık. Cinler gözle görülmeyen yaratıklardır. Halk inanışına göre cinler dişi ve erkektir, dişilerine peri denilmektedir. Hamam, ahır, kuyu, bağ gibi ıssız yerlerde yaşayan cinler, insanlara birtakım zararlar verebildiği gibi yardımda da bulunabilmektedir. “Cine doğum yaptıran kadın” , “cinin doğumu” adlı efsanelerde cinlerin insanları mükafatlandırması, “cinlerin ermeni çiftçiye yardımı” adlı efsanede insana yardımcı olmaları,” mağaradaki cinler” adlı efsanede insanları iyileştirdikleri, “İsa’nın dedesinin cini” adlı efsanede ise esir alınan cinin eve bereket getirmesi söz konusuyken “adamı öldüren cinler”, “bağdaki peri” adlı efsanelerde cinlerin insanlardan intikam alarak onları öldürmeleri , “cinlerin çarpması”, “cinlerin düğünü” adlı efsanelerde yine insanlara yaptıkları kötülükler söz konusudur. “Pir Abok” ve “Hut” adlı efsanelerde cinlerin insanlarla evliliği söz konusudur. “Kara köpek kılığındaki cin”, “mezarlıktaki yavru köpekler” adlı efsanelerde cinlerin hayvan kılığına girmesi, “kadını çağırın cin”, “insan kılığındaki cin”, “şubat karısı” adlı efsanelerde ise insan kılığına girmesi söz konusudur. Cinler metal eşyalardan korkar. “Reşit Ağa’nın cini”, “cinlerle ilgili bir efsane2” adlı efsanelerde cinlerin iğneyle esir edilmeleri söz konusudur. “Düğünde elbiseyi giyen cin” adlı efsanede de yine iğneyle cinlere

karşı önlem alındığını görüyoruz. “Cinlerle ilgili efsane1” adlı efsanede ise muskayla alınan bir önlem söz konusudur. Halk arasında “albastı, al karısı, kepoz” diye anılan hastalık ve ölüm getiren varlıklar olarak bilinenler ise demir ve kırmızı renkten korkarlar. Loğusa kadınlara musallat olan bu varlıklar için çeşitli önlemler alınmalıdır. “Al karısı” adlı efsanede loğusanın yanında iğne, orak gibi eşyalar bulundurulduğunu görüyoruz.

“Cinlerin varlığı” adlı efsane metni başka bir bölüme dahil edilemediği ve en uygun yer olarak burası düşünüldüğünden bu bölüme alınmıştır. Büyü ve büyücülükle ilgili olan “Zinciriye medresesi ile Ulu cami arasındaki bir büyü 1 -2” efsanelerinde ise insanların bazı hayvanlara karşı önlem alması söz konusudur. “Büyücü derviş” adlı efsane de ise kötü amaçlı yapılan bir büyü söz konusudur. Bu bilgilerden sonra “Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçlerle ilgili efsaneler”in incelemesine geçebiliriz:

Efsane No:39 Cine Doğum Yaptıran Kadın

Motifler:

1- N 810 Tabiatüstü yardımcılar

“Cinin hamile kadına yardımı”

2- F 340 Perilerin hediyeleri

“Kadın kılığındaki perinin (cin) hamile kadına sarımsak kabukları vermesi”

Efsane No:40 Cinlerin Düğünü

Motifler:

1- P 43 Hoca

2- F 360 Kötülük yapan hain periler

“Çirkin cin kızlarının düğünleri çarşambaya denk gelen gelini çarpması”

3- W 181 Kıskançlık

“Çirkin perilerin güzel kızları kıskanması”

4- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Çarşamba günleri düğün yapılırsa cinlerin kötülüğüne uğranılması”

Efsane No:41 Reşit Ağa'nın Cini

Motifler:

1- D 1181 Sihirli iğne

“Reşit Ağa'nın kendisine musallat olan cinden korunmak için üstüne iğneler takması”

2- F 300 Perilerle evlenme veya ilişki kurma

“Cinin Reşit Ağa'ya sarılması”

3- D 765. 12 İğnenin çıkarılması ile bozulan sihir

“Cine batırılan iğnenin çıkarılmasıyla cinin serbest kalması”

Efsane No:42 Cinlerle İlgili Bir Efsane1

Motifler:

1- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“Cinlerin ahırda yaşaması”

2- P 40 Din adamları

“Adamın atıyla ilgili olan olayı din alimine sorması”

3-V 50 Dua

“ Hocanın ahıra cinlerin gelmemesi için muska yapması (dua yazması)”

Efsane No:43 Cinlerle ilgili Bir Efsane 2

Motifler:

1- F 220 Perilerin(cin) yaşadığı yer

“Cinlerin ahırda yaşaması”

2- D 1181 Sihirli iğne

“ İzzo Ahmo ailesinin cine iğne batırarak onu esir alması”

3- D 765. 12. İğnenin çıkarılmasıyla bozulan sihir

“ Birinin cine batırılan iğneyi çıkarmasıyla sihrin bozulması ve cinin kölelikten kurtulması”

4- F 361 Perilerin intikamı

“ Cinin ev halkına beddua etmesi”

5- M 411 Bedduanın yerine gelmesi

“ Cinin ev halkına ettiği bedduanın gerçekleşmesi”

6- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Cinin saçından kesip çocuğun koynuna konulmasıyla çocuğun iyileşeceği”

Efsane No:44 Kara Köpek Kılığındaki Cin

Motifler:

1-Z 71. 1 Formülistik sayı:3

“3- 4 yıl”

2- Z 71. 2 Formülistik sayı:4

“3- 4 yıl”

3- F 230 Perilerin (cin) görünüşü

“Cinlerin keçi ve köpek kılığına girmesi”

4- F 220 Perilerin yaşadığı yer

“ Köpek ve keçilerin evin altındaki kuyunun yanında olması”

5-Kaybolma

“ Köpeğin geceleri ortadan kaybolması”

Efsane No:45 İsa'nın Dedesinin Cini

Motifler:

1- D 1181 Sihirli iğne

“ Cinin elbisesine iğne batırılarak köle yapılması”

2- F 230 Perilerin görünüşü

“ İsa'nın dedesinin cininin gözlerinin çarpık olması, normal insanlar gibi yaşaması”

3- F 540 Perilerin hediyeleri

“Cinin evin bereketini artırması, aileyi varlıklı duruma getirmesi”

Efsane No:46 Düğünde Elbiseyi Giyen Cin

Motifler:

1-P 310 Arkadaşlık

2- T 136. 3 Düğün eğlencesi

“Komşuların toplanıp, düğüne gidip eğlenmeleri”

3-F 230 Perilerin görünüşü

“ Kadın kılığına giren cinin sandıktaki elbiseyi giyerek düğünde eğlenmesi”

4- (T) H 119. 3 Elbisenin arkasına parmak basıp işaret koyarak tanıma

“ Elbisenin arkasına kına sürülerek işaret konulması”

5- D 1181 Sihirli iğne

“ Kadının elbisesini cinlerden korumak için elbisesine iğne takması”

Efsane No:47 Cinlerin Ermeni Çiftçiye Yardımı

Motifler:

1- P 310 Arkadaşlık

“Ermeni ile müslümanın dost ve ortak olması”

2- P 223 Baba ve oğullar

3-W 35 Doğruluk

4- W 126 İtaatsizlik

5- K 2246 Hain akrabalar

“ Babaların oğullarına dürüst olmalarını söylemesi fakat onların babalarının sözünü dinlememesi”

6-K 300- K499 Çalınmış mallar ve aldatmalar

“Ermeni'nin oğullarının, ortaklarının ürünlerini çalıp onu aldatmak istemeleri”

7- V 540 İnanmayanlara gösterilen mucizeler

8- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Çalınan buğdayların yerinde duruyor olması”

“9- V 230 Melekler

“ Melekler(cinler)in çalınmış buğdayı tekrar eski haline getirmeleri, yerine koymaları”

Efsane No:48 Mezarlıktaki Yavru Köpekler

Motifler:

1-D 0-D699 Şekil değiştirmeleri

“ İki cinin köpek yavrusu şekline girerek adamın önüne çıkmaları”

“Gece köpek yavrusuyken gündüz insan cesedi şeklinde olmaları”

2- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“ Mezarlıkta yaşamaları”

Efsane No:49 Af Dileyen Cin

Motifler:

1- V 30 Namaz

2- F 230 Perilerin görünüşü

“ Kadın kılığında olan cinin iri yarı, dağınık saçlı, kocaman memeli bir görünümde olması”

3- F 360 Kötülük yapan hain periler

“Cinin genç geline saldırması ve gelinin dilinin tutulması”

4- F 380 Birisini perilerden temizleme

“ Cini yakalayan adamın onu bırakmasıyla cinin o çevredeki insanları çarpmaması”

Efsane No:50 Adamı Öldüren Cinler

Motifler:

1- B 0-B99 Mitolojik hayvanlar

“At”

2- F 1068 Realist rüya

“ Adamın önceden yaşadığı olayı rüyasında görmesi”

3- Z 71. 4 Formülistik sayı:7

“Olayın üstünden bir hafta (7 gün) geçmesi”

4- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“ İssız yerlerde yaşamaları”

5- F 360 Kötülük yapan hain periler

“ Cinlerin adamı banyoda dövmesi ve uykusunda öldürmeleri”

Efsane No:51 Cinlerin Varlığı

Motifler:

1- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“ Geceleri ıssız yerlerde düğün yapmaları”

2- D 0- D699 Şekil değiştirmeleri

“Cinlerin inek şekline girmesi”

3- V 540 İnanmayana gösterilen mucizeler

“ Cinlerin varlığına inanmayan adama cinlerin görünmesi”

Efsane No:52 Kadını Çağırın Cinler

Motifler:

1- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

2- D0-D 699 Şekil değişmeleri

“ Cinlerin kadının kardeşinin kılığına girmeleri”

3- K 1889 Hayal şeklindeki diğer aldatıcılar

“Cinlerin kadını kardeşinin sesiyle çağırması”

4- H 111.1 Başından geçeni hikaye etme

“ Kadının yaşadıklarını kardeşine anlatması”

Efsane No:53 İnsan Kılığındaki Cin

Motifler:

1- D 0- D 699 Şekil değiştirmeler

“ Cinlerin insan gibi davranması”

2-F 530 Olağanüstü olaylar

“ Cinin adamla konuşması, ona cin olduğunu anlatmaya çalışması

3- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“Gece, ıssız yerlerde bulunmaları”

4- H 111.1 Başından geçeni hikaye etme

“ Adamın gece başından geçenleri Abdurrahman’a anlatması”

Efsane No:54 Cinlerin Düğünü 2

Motifler:

1- F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“ Cinlerin mezarlıkta düğün yapması”

2- V 50 Dua

“Adamın korkması sonucu dua etmesi ve ferahlaması”

Efsane No:55 Mağaradaki Cinler

Motifler:

1- F 230 Perilerin görünüşü

“Cinlerin kambur ve cüce olması”

2- (T) V 304 Çeşitli dini inanış

“ Akıl hastalarının bu mağarada cinler tarafından iyileştirilmeleri”

3- (T) V 301 Dini inanış (Adak Adama)

“Sağlığına kavuşan hastanın adak adaması, adağını yerine getirmesi”

Efsane No:56 Cinlerin Çarpması

Motifler:

1-F 220 Perilerin yaşadığı yerler

“ Issız, dağlık alanlarda yaşamaları”

2- D0- D699 Şekil değiştirme

“Cinin köpek şeklinde adamın karşısına çıkması”

3- F 360 Kötülük yapan hain periler

“Cinlerin adamı çok korkutması ve adamın hastalanması”

4-Z 71. 1 Formülistik sayı:3

“Adamın 3 ay kendine gelememesi”

5- H 111. 1 Başından geçenleri hikaye etme

“Adamın yaşadıklarını köylülere anlatması”

6- C 751 Belirli zaman bazı şeyleri yapma yasağı

“ İnsanların dağlık ve ıssız yerlerden geçmemeye çalışması”

Efsane No:57 Bir Cinin Doğumu

Motifler:

1- D 0- D 699 Şekil değiştirmeleri

“Cinlerin insan kılığına girmeleri sonra tekrar eski hallerine dönmeleri”

2- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“ Cinlerin miri olan Mir Osman’ın karısının doğum yapamaması sonucu bir

insandan yardım alması”

3- F 320 Perilerin insanları ülkelerine götürmeleri

“ Fatma’yı cinin miri Osman’ın karısına doğum yaptırması için götürmeleri”

4- C 400 Konuşma yasağı

“ Cinlerin Fatma’yı fazla konuşmaması konusunda uyarmaları”

5- F 540 Perilerin hediyeleri

“ Fatma'nın doğum yaptırtması sonucu cinin ona soğan kabukları(altın) vermesi”

6- D 789 Sihrin diğer bozulma anlamları

“ Cinlerin sabah ezanıyla ortadan kaybolması”

7- H 111. 1 Başından geçeni hikaye etme

“ Fatma'nın olan biteni kocasına anlatması”

Efsane No:58 Bağdaki Peri

Motifler:

1-F 220 Perilerin yaşadıkları yer

“ Bağda bir peri ailesinin yaşaması”

2- F 230 Perilerin görünüşü

“Bağdaki perilerin gölge şeklinde olması”

3- F 361 Perilerin intikamı

“ Ninenin görmeden perinin çocuğunu ezerek öldürmesi sonucu perinin de

nineyi boğarak öldürmesi”

Efsane No:59 Pir Abok (Hul- Hule)

1.varyant

Motifler:

1- F 230 Perilerin görünüşü

“Perilerin saçı bellerine kadar uzamış, dişleri uzun ve eğri, yüzü benekli,
gözbebeği korkunç, çirkin ve vahşi bir yaratık şeklinde olması”

2- F 220 Perilerin yaşadıkları yerler

“İssız yerlerde, mağarada yaşaması”

3- F 360 Kötülük yapan hain periler

“ Kimseye görünmeden taş atarak insanları korkutması”

4-D 1181 Sihirli iğne

“ Adamın periye iğne batırarak onu esir alması”

5- D 0- D 699 Şekil değiştirmeleri

“ Çirkin görünümlü bir yaratık olan perinin on beş yaşında bir kız olması”

6- F 300 Perilerle evlenme veya ilişki kurma

“ Adamın on beş yaşında bir kız haline gelen Pir Abok ile evlenmesi”

7- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“ Pir Abok’un bir kız çocuğu doğurması”

8- D 765.1.2. İğnenin çıkarılmasıyla bozulan sihir

“ Pir Abok’un karnındaki iğne çıkarılınca ortadan kaybolması”

9- H 111.1 Başından geçeni hikaye etme

“ Hamamda Pir Abok’un vücudundaki iğneyi çıkaran kadının olayı oradakilere

anlatması”

2. Varyant

Motifler:

1- D 0- D 699 Şekil değiştirmeleri

“ Pir Abok’un her şekle girebilmesi”

2- F 360 Kötülük yapan hain periler

“ Pir Abok’un insanları delirtebilmesi”

Efsane No:60 Hut

Motifler:

1- F 230 Perilerin görünüşü

“ Hut’un tüylü, ayı ile insan arası, çok yiyen dev bir yaratık olması”

2- F 320 Perilerin insanları ülkelerine götürmeleri

“ Hut’un güzel kızını yaşadığı mağaraya götürmesi”

3- F 300 Perilerle evlenme veya ilişki kurma

“ Kızın Hut ile evlenmesi, 7 çocuğunun olması”

4- (T) R 11. 4 Perilere esir olma

“ Güzel kızın 7 yıl boyunca Hut’a esir olması”

5- Z 71. 4 Formülistik sayı: 7

“Aradan 7 yılın geçmesi, 7 çocuğun olması, 7 köyün iplerini eklemeleri, 7 gün, 7 gece düğün yapılması”

Efsane No:61 Al Karısı

Motifler:

1- F 230 Perilerin görünüşü

“Loğusanın odasına giren Al Karısının dağınık, siyah saçlı ve koca memeli olması”

2-F 360 Kötülük yapan hain periler

“Al Karısının loğusanın boğazına sarılmaya çalışması”

3- F 380 Birisini perilerden temizleme

“ Kötülük için gelen Al Karısının sopayla kovularak etkisiz hale getirilmesi”

4- T 589 Çocuğun doğumuyla ilgili çeşitli motifler

“ Yeni doğum yapmış olan kadının başına iğne ve orak konulması”

Efsane No:62 Şubat Karısı (cin)

Motifler:

1-F 220 Perilerin (cin) yaşadığı yer

“ Cinlerin kuyunun içinde yaşaması

2- K 1889 Hayal şeklindeki diğer aldatıcılar

“ Cinlerin çocukları kandırmak için onlara bir tanıdığıının sesiyle seslenmesi”

3-F 360 Kötülük yapan hain periler

“ Cinlerin çocukları kandırarak ya da kaçıırarak suda ya da kuyuda boğması”

Efsane No:63 Zinciriye Medresesi İle Ulu Cami Arasındaki Büyü 1

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Yapılan büyü sonucu insanları yılan ve akrebin sokmaması”

2- D 700- D 799 Sihrin(büyü) bozulması

“Akrebe karşı yapılan büyüünün bozulması”

Efsane No:64 Zinciriye Medresesi İle Ulu Cami Arasındaki Büyü 2

Motifler:

1-(T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Yılan ve akrep sokmasına karşı yapılan büyülerin insanı koruması”

2- D 789 Sihrin diğer bozulma şekilleri

“Akrebe karşı yapılan büyüünün çalınması”

Efsane No:65 Büyücü Derviş

Motifler:

1-W 100- W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“Dervişin kendisine yiyecek veren kıza büyü yaparak onu kendisine bağlamaya çalışması”

2- K 500- K 649 Aldatma yoluyla kurtulma

“ Kızın dervişe kendi saçını yerine pöstekinin kılından vererek büyüden kurtulması”

3- E 64 Sihirli obje ile dirilme

“ Dervişin büyüyle pöstekinin canlanması”

4- F 530 Olağanüstü durumlar

“Pöstekinin canlanması”

5- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Kıza büyü yapmaya çalışan dervişin iyice dövülmesi”

Efsane No:66 Günahkar Kadın

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar

“Mezardan seslerin gelmesi”

2- Q 200 Cezalandırılmış işler

“Çok günahlı olan kadının yanarak cezalandırılması”

Efsane No:67 Mezardan Çıkan Bebek

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar

“ Mezardan seslerin gelmesi”

“Mezardaki bebeğin süt emmesi”

Efsane No:68 Işık Efsanesi

Motifler:

1- F 562. 2 Olağanüstü insan-kahraman

“Ak sakallı adamın aile fertlerinin dileklerini yerine getirmesi”

2- F 575. 1 Harikulade güzel kadın

“Kadının dileği sonucu çok güzel bir kadın olması”

3- P 431 Tüccar (kervancı)

4- P 150 Zengin adam

“Kervancının çok zengin olması”

5- T 10 Aşık olma

“ Kervancının güzel kadına aşık olması”

6- P 225 Aşığı ile kaçmak

“ Kadının kocasını bırakıp aşığı ile kaçması”

7- T 92 Aşkta rakip

“ Kervancının kadının kocasına rakip olması”

8- M 411 Bedduanın yerine getirilmesi

“ Kadının, kocasının duası sonucu köpek olması”

9- D 100- D199 İnsanın hayvan şekline dönmesi

“ Kadının köpek haline dönüşmesi”

10- P 231. 3 Anne sevgisi

“ Köpek kılığında olan kadının kızlarının dileği sonucu tekrar eski haline dönmesi”

Efsane No:69 Sit Siras Nuru

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Nur topunun yükselmesiyle Mar Mikail Kilisesine gitmesi ve Sit Siras’ın ağabeyiyle hasret gidermesi”

III- Hayvanlarla İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (20) efsane metnini a. Şekil değiştirmeye ilgili efsaneler b. Açıklayıcı efsaneler şeklinde iki bölüme ayırdık.

Şekil değiştirme ile ilgili olan efsane metinlerinde ana motif “şekil değişikliği” motifidir. Şekil değişikliğinde “cezalandırma, zor durumdan kurtulma, utanma” gibi sebepler söz konusudur. “Kaplumbağa(tosbağa)1- 2- 3”, “leylek 1 -2- 3”, “köstebek 1- 2- 3”, adlı efsanelerde ceza sonucu Allah tarafından şekil değişikliği söz konusu iken “baykuş (künd)” adlı efsanede ise kendi isteği sonucu şekil değiştirme söz konusudur. Açıklayıcı efsanelerde ise hayvanların değişik yönleriyle ilgili özellikler bulunmaktadır. Bu bilgilerden sonra “Hayvanlarla ilgili efsaneler”in incelemesine geçebiliriz:

Efsane No:70 Kaplumbağa (Tosbağa) 1

Motifler:

1- D 100- D 199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“Kadının kaplumbağaya dönüşmesi”

2- D 661 Ceza olarak değişme

“ Kadının çocuğun altını hamurlu elleriyle temizlemesi sonucu kaplumbağa olması”

Efsane No:71 Kaplumbağa (Tosbağa) 2

Motifler:

1-D 100- D 199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“Adamın kaplumbağaya dönüşmesi”

2- P 431 Tüccar

3- D 661 Ceza olarak değişme

“Tüccar olan adamın hile yapması sonucu kaplumbağa olması”

Efsane No:72 Kaplumbağa (Tosbağa) 3

Motifler:

1- D 100- D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“ Adamın kaplumbağaya dönüşmesi”

2- P431 Tüccar

3- D 661Ceza olarak değişme

“Tüccar olan adamın hile yapması sonucu kaplumbağa olması”

Efsane No:73 Kaplumbağa 4

Motifler:

1-Z 71. 4 Formülistik sayı:7

“ 7 genç kızla eğlenme”

2- D 100-D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“ Adamın cezalandırılması sonucu kaplumbağaya dönüşmesi”

3- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Adamın çapkınlığının cezalandırılması”

Efsane No:74 Leylek 1

Motifler:

1-D 100- D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“ Adamın leylek olması”

2- Q 395 Saygısızlık cezalandırılır.

“ Tüccarın kadının çıplak olarak ağaca çıkmasını istemesi ve ona gülmesi

sonucu leylek olması”

3- W 100- W199 Karakterin çirkin özellikleri

“ Adamın kadını aşağılaması, ondan çıplak bir şekilde ağaca çıkmasını istemesi”

Efsane No:75 Leylek 2

Motifler:

1- D 100- D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“Adamın cimriliğinden dolayı Allah tarafından leyleğe dönüşmesi”

2- W 100- W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“Cimrilik”

Efsane No:76 Leylek 3

Motifler:

1- K 1900- K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“ Adamın hile ile insanlara erzak vermesi”

2- D 150 İnsanın kuşa dönüşmesi

“ Adamın ceza sonucu leylek olması”

Efsane No:77 Baykuş (Künd)

Motifler:

1- P 251 İki kardeş

2- Q 211 Öldürerek cezalandırma

“Erkek kardeşin kız kardeşi kengerleri (diken) yedi diye karnını yarması”

3- D 640 İsteyerek değişme sebepleri

“ Çocuğun kız kardeşine yaptığından pişmanlık duyması sonucu kuş olma isteği”

4- D 150 İnsanın kuşa dönüşmesi

“Çocuğun kendi isteği ile pepuk kuşuna (baykuş) dönüşmesi”

Efsane No:78 Köstebek 1

Motifler:

1- (T) V 207 Yardımcı derviş

“Misafir kılıklı adamın aileye yardım etmesi”

2- H 1109 Mucizevi sürat gerektiren işler

“Misafir kılıklı adamın ev sahibinin kızını kurban edeceğini anlayıp hemen engel olması”

3- F 900 Keramet

“Misafirin kerametleri”

4- Q 1200 Mükafatlandırılan işler

“Yoksul ailenin misafirperverliğinin bereketle mükafatlandırılması”

5-Bereket

“Yoksul ailenin evine bereket gelmesi”

6- K 100- K299 Hileli anlaşmalar

“Karı kocanın misafire köpek ikram etmekte anlaşmaları”

7- E 63 Dua ile tekrar dirilme

“Yemeğin üstündeki köpeğin dirilmesi”

8- Q 200- Q 399 Cezalandırılmış işler

“ Karı kocanın yaptıklarını Allah’ın cezalandırması”

9-D 100- D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“ Karı kocanın köstebek haline dönüşmesi”

Efsane No:79 Köstebek 2

Motifler:

1- K1900-K 1999 Hileler-sahtekarlıklar

“ Yün tüccarının kuru aldığı yünleri ıslatarak satması”

2- M 411 Bedduanın yerine getirilmesi

“ Hileyi anlayan halkın tüccara beddua etmesi ve gerçekleşmesi”

3- D100-D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“Tüccarın ceza olarak köstebeğe dönüşmesi”

Efsane No:80 Köstebek 3

Motifler:

1- K1900- K1999 Hileler- sahtekarlıklar

“ Yün tüccarının yünlere kaplumbağaları sarması”

2- M 411 Bedduanın yerine getirilmesi

“ Hileyi anlayan halkın tüccara beddua etmesi ve gerçekleşmesi”

3- D100-D199 İnsanın hayvan şekline dönüşmesi

“Tüccarın ceza olarak köstebeğe dönüşmesi”

Efsane No:81 Akrebin Gözleri Neden Kör?

Motifler:

1- B.211 İnsan gibi konuşan hayvanlar

“Yılanın ve akrebin Allah-ü Teala ile konuşması”

2- Q 200 Cezalandırılmış işler

“Akrebin cezalandırılması sonucu gözlerinin doğuştan kör olması”

Efsane No:82 Akrebin Zehri

Motifler:

1- F 980 Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar

“Çok uzun yıllar yaşayan, saçları olan akrepler”

Efsane No:83 Selah Köyündeki Baykuşlar

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Baykuşlar ulumazsa hasta iyileşir, ulursa iyileşemez, ölür.”

“Uluyan baykuşlarının uğursuzluğu”

Efsane No:84 Pire

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar

“Yılanın gemideki deliği kapatması ve gemiyi batmaktan kurtarması”

2- F 980 Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar

“Yılanın gemiyi batmaktan kurtarması”

3- V 50 Dua

“ Nuh Nevi'nin Allah'a dua etmesi”

4- Pirenin menşei

“ Yılanın kemiğinden ve külünden oluşması

Efsane No:85 Baykuşun Olaya Tanıklığı

Motifler:

1- Z 71.4 Formülistik sayı:7

“ 7 yıl”

2- Z 71. 12. Formülistik sayı:40

“40 kişinin cenazesi”

3- H 1150- 1599 Karakter imtihanları

“ Verilen sözde durmaya karşı imtihan”

Efsane No:86 Ayaklı Yılanlar

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar

“Yılanların lanetlenmesi ve ayaklarının çıkması”

2- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Yılanların kimsenin olmadığı dağlara atılması”

Efsane No:87 Şeyhe Aşık Yılan

Motifler:

1- Z 71. 4 Formülistik sayı:

“ 7 kadınla evlenme”

2- T 145. 01 Birden fazla kadınla evlenme

“Şeyh Abdullah’ın 7 kadınla evlenmesi”

3- W 181 Kıskançlık

“Şeyh Abdullah’a aşık olan yılanın onu eşlerinden kıskanması ve çocuğunun

olmasını engellemesi”

4- D 789 Sihrin diğer bozulma şekilleri

“Yılanın ölümüyle sihrin bozulması ve şeyhin çocuklarının olması”

5- B 211.6.1. Konuşan yılan

“Yılanın şeyhe olan aşkını hareketleriyle anlatması”

Efsane No:88 Kaplumbağa ve Bilge Adam

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Kaplumbağanın davranışları”

2-B300- B 599 Dost hayvanlar

“Kaplumbağanın felaketin habercisi olması”

3- M 36 Geleceğin tayini-kehanetler

“Kaplumbağanın hareketleri”

4- N 825. 2 Yardımcı yaşlı adam

“Yaşlı adamın felakete karşı insanları uyarması”

5- Q 200 Cezalandırılmış işler

“Yaşlı adamı dinlemeyenlerin sele kapılıp gitmesi”

Efsane No:89 İyi Dev

Motifler:

1- Z 71. 4 Formülistik sayı:7

“7 başlı devlerin olması”

2- B0-B99 Mitolojik hayvanlar

“Devlerin olması”

3- H 1550 İmtihanların karakteri

“İyilik – kötülük”

4- H 1150- 1599 Karakter imtihanları

“Çeme Şkestune’de insanların iyi ya da kötü oluşlarına göre sınanması”

IV-Taş Kesilmeyle İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (8) efsane metni taş kesilmeyle ilgilidir.

Sakaoğlu, Anadolu Türk Efsanelerinde taş kesilme motifini incelemiş, bu efsanelerin tip katoloğunu hazırlamış ve taş kesilmenin sebeplerini yedi gruba ayırmıştır. Bunlar “aşk, zor durumdan kurtulma, saygısızlık, kötü huylar, Hızır ve insanlar, değişik taş kesilmeler ve eksik anlatılanlar”dır (Sakaoğlu, 1980: 110- 111).

“Taş kesilme” motifi efsanelerde sıkça rastlanan bir motiftir; fakat Mardin ilinde anlatılan efsaneler arasında taş kesilme ile ilgili anlatılan efsane sayısı azdır. Bu bölümde “taş kesilen çoban1”, “kral kızı kayası1- 2” “taş kesilen çoban ve kuzusu”nun 3.varyantı saygısızlık sonucu taş kesilme ile “taş kesilen çoban 2” “taş kesilen çoban 3”, “taş kesilen çoban ve kuzusu”nun 1.varyantı zor durumdan kurtulma , “gelin damat taşı” aşk sonucu “kral kızı kayası 2” ve “taş kesilen otlar” diğerleriyle ilgili olan taş kesilmelerdir. Bu bilgilerden sonra “Taş kesilmeyle ilgili efsaneler” in incelenmesine geçebiliriz:

Efsane No:90 Taş Kesilen Çoban 1

Motifler:

1-Q 551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma

“Çobanın annesine isyan etmesi sonucu koyunlarıyla taş kesilmesi”

2- W 100- W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“Çobanın annesine isyanı”

3- P 412 Çoban

4-Q 395 Saygısızlık cezalandırılır.

“Çobanın annesine isyanı”

5- D 231 İnsan taş kesilir.

“Çobanın taş kesilmesi”

Efsane No:91 Taş Kesilen Çoban 2

Motifler:

1- V 200 Mukaddes yardımcılar

“Evliyanın çobanın dileklerinin gerçekleşmesinde ona yardımcı olması”

2- P 412 Çoban

3- V 50 Dua

“Çobanın ve evliyanın dua etmesi”

4- F 900

“Evliyanın kerametleri”

5- E. 151 Tekrar dirilme

“Evliyanın Allah’ın izniyle “kalk ey hayvan” demesiyle köpeğin dirilmesi”

6- W 100-W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“Çobanın cimriliği, insanlara karşı acımasızlığı, yalancılığı”

7-D 231 İnsan taş kesilir

“Çobanın taş kesilmesi”

8- Q 551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma

“Çobanın hayvanlarıyla beraber taş kesilmesi”

9- K 1900- K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“Çobanın misafirlere kuzu diye köpek ikram etmesi”

Efsane No:92 Taş Kesilen Çoban 3

Motifler:

1-P 412 Çoban

2- V 50 Dua

“Çobanın su için dua etmesi”

3-M 100-M 199 Adak

“Çobanın koyun adaması”

4- H 200- H 299 Doğruluk imtihanları

“Çobanın verdiği sözde durmaması”

5-K 1900-K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“Çobanın adağını yerine getirmemesi”

6-Q 200 Cezalandırılmış işler

“Çobanın dürüst davranmamasıyla Allah tarafından koyunlarıyla taş kesilmesi”

7- Q 551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma

“Çobanın Allah tarafından koyunlarıyla birlikte taş olması”

8- D 231 İnsan taş kesilir.

“Çobanın taş kesilmesi”

Efsane No:93 Taş Kesilen Çoban ve Kuzusu

1. Varyant

Motifler:

1- P 412 Çoban

2- V 50 Dua

“Çobanın kuzusunu kurtarmak için dua etmesi”

3- M 100- M 199 Adak

“Çobanın kuzu adaması”

4- K 1900- K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“Çobanın adağını yerine getirmemesi”

5- H 200- H 299 Doğruluk imtihanları

“Çobanın verdiği sözde durmaması”

6- Q 200 Cezalandırılmış işler

“Çobanın dürüst davranmaması sonucu kuzusuyla taş kesilmesi”

7- Q 551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma

“Çobanın sevdiği kuzusuyla taş kesilmesi”

2. Varyant

Motifler:

1- P 412 Çoban

2- Q 200- Q 399 Cezalandırılmış işler

“Çobanın güneşle yaptığı yarışı kaybetmesi sonucu cezalandırılması”

3- D 231 İnsan taş kesilir.

“Çobanın kuzusuyla taş kesilmesi”

Efsane No:94 Kral Kızı Kayası 1

Motifler:

1- P 234 Baba ve kızları

2- D 231 İnsan taş kesilir

“Kralın kızının taş kesilmesi”

Efsane No:95 Kral Kızı Kayası 2

Motifler:

1- P 234 Baba ve kızları

2- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Kralın kızının saçlarının bir kayaya bağlanması”

3- D 231 İnsan taş kesilir

“ Kralın kızının taş kesilmesi”

Efsane No:96 Gelin Damat Taşı

Motifler:

1- T 71. 3 Ümitsiz aşk

2-P 225 Aşığı ile kaçmak

“ İki aşığın ailelerinden gizlice kaçması”

3- D 640 İsteyerek değişme sebepleri

“ Aşıkların taş olma isteği”

4- D 231 İnsan taş kesilir

“ Aşıkların duaları sonucu taş kesilmeleri”

Efsane No:97 Taş Kesilen Otlar

Motifler:

1- D 470 Nesnelerin taş kesilmesi

“ Otların taş haline gelmesi”

2- M 411 Bedduanın yerine getirilmesi

“ Kızın adamın ot yığınlarının taş olması için beddua etmesi”

3- Q 551.3.4 Taşa çevirerek cezalandırma

“Adamın yaptığı kötülüğün otlarının taşa çevrilerek cezalandırılması”

4- H 111. 1 Başından geçeni hikaye etme

“ Çiftçinin durumu kızına anlatması”

V-Tabiatla İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (15) efsane metnini a. Dağlar, tepeler, kayalarla ilgili efsaneler, b. Çeşmelerle(pınarlar)ilgili efsaneler, c.Ağaçlarla ilgili efsaneler şeklinde üç bölüme ayırdık. Bu bölümde inceleyeceğimiz efsaneler tabiatla ilgili olan bu yerlerin çeşitli özelliklerini açıklayıcı niteliktedir. “Kral kızı tahtı ile Turca dağı” adlı efsanede bu dağlar arasından insanların birbirleriyle yardımlaşmaları “Melmetun kızın efsanesi”nde Melmetun çeşmesinin nasıl olduğu anlatılmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra “Tabiatla ilgili efsaneler”in incelenmesine geçebiliriz:

Efsane No:98 Kral Kızı Tahtı İle Turca Dağı

Motifler:

1- P 310 Arkadaşlık

“ İnsanların iki dağ arasında kaşıkla birbirlerine yemek göndermesi”

Efsane No:99 Tur Tepesi

Motifler:

1- P 551Askerler

Efsane No:100 Kral Kızı Kayası 3

Motifler:

1- P 234 Baba ve kızları

2- İz

“Kayadaki çukurda kral kızının kafasının izinin bulunduğu”

Efsane No:101 Ahı Bisa Tepesi

Motifler:

1- F 900 Keramet

2- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“O gece ziyarette unutilan çocuğun üstüne hiç yağmur yağmaması, çocuğun korunması”

3- B 300-B 599 Dost hayvanlar

“Çocuğun yanında iki yılanın bulunması”

Efsane No:102 Üç Tepe

Motifler:

1- Z 71. 1 Formülistik sayı:3

“ 3 tepe, 3 zatın şehit olması”

2- V 463 Şehit olma

“ 3 zatın savaşta şehit olması”

3- P 250 Erkek ve kız kardeşler

“ 3 erkek 2 kız kardeşin olması”

4- E 151 Tekrar dirilme

“ Kız kardeşlerin senede iki kez kalkıp şenlik yapmaları”

5-Tepenin menşei

“Bu tepede üç ayrı yatırın olması”

Efsane No:103 Aslanlar Tepesi

Motifler:

1- V 10 İbadet yeri

“ Tepede ibadet yerinin olması”

2- Z 71.12 Formülistik sayı:40

“ Dağda 40 gün kalma, 40 gün ibadet etme”

3- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Dağda 40 gün kalıp ibadet edildiğinde şeyh olunması”

Efsane No:104 Tuzlu Çeşme

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Çeşmenin başındaki bebeğin birdenbire ortadan kaybolması”

“Çeşmeden su içen keçinin birdenbire ortadan kaybolması”

Efsane No:105 Kırk Çeşmeler 1

Motifler:

1- Z 71.12 Formülistik sayı: 40

“40 çeşme”

2- H 1544 Susuzlukla mücadele

“ Halkın susuzluktan abdestini alamaması”

3- F 562. 2 Olağanüstü insan- kahraman

“Sultan Şeyhmus silsilesinden gelen bir zat olması”

4-D 1254 Sihirli asa

“ Asa ile yerde çukurların açılması ve oradan suların fişkırması”

5-F 900 Keramet

“Değerli zatın asasıyla çukur açması ve buradan suların fişkırması”

Efsane No:106 Kırk Çeşme (Çelkani) 2

Motifler:

1- Z 71.12 Formülistik sayı:40

“ 40 kişi, 40 delik”

2-Q 1254 Sihirli asa

“ Asanın vurulduğu yerlerden suların fışkırması”

3-H 1554 Susuzlukla m¼cadele

“Sefer sırasında askerlerin çok susması”

4- V 50 Dua

“ Askerin duası”

5-Çeşmenin menşei

“Asanın vurulmasıyla 40 deliğin oluşması”

Efsane No:107 elkaniler (Kırk eşmeler)

Motifler:

1-Z 71.12 Form¼listik sayı:40

“ 40 ibrik, 40 yer”

2- Z 71. 1 Form¼listik sayı:3

“ 3 arşamba g¼n¼”

3-V 36 Namaz

“ Abdulkadir Geylani Hazretleri’nin m¼ritlerinin namaz kılması”

4-D 1254 Sihirli asa

“ Asanın vurulduğu yerden su fışkırması”

5-P 310 Arkadaşlık

“ Abdulkadir Geylani Hazretleri ve müritleriyle Sultan Şeyhmus’un dostluğu”

6-(T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Burada yıkanan kadınların çocuğunun olduğu”

Efsane No:108 Melmetun Kızın Efsanesi

Motifler:

1- P40 Din adamları

“ (Haferi) Yurderi köyünde zengin rahip ve papazların yaşaması”

2- T 0-T 99 Aşk

“Melmetun’un dervişe aşık olması”

3- P 40 Din

“ Melmetun’un Müslüman olması”

4- P 234 Baba ve kızları

“ Nemrut papazın kızına kızması”

5- Q 231 Öldürerek cezalandırma

“ Nemrut papazın kızını öldürmesi”

6- D 1242.1 Sihirli su

“ Melmetun’un parçalandığı yerden suların akmaya başlaması”

7-İz motifi

“ Melmetun çeşmesinde çakıl taşlarında kan izinin görülmesi”

Efsane No:109 Been (Sur)daki Ağaç

Motifler:

1-F 811 Olağanüstü ağaçlar

2- T 0- T 99 Aşk

“ Matia ile nişanlısının aşkı”

3- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bu ağaca bez bağlama sonucu sevdiğine kavuşulması”

Efsane No:110 Ağaçların Kutsallığı

Motifler:

1-F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“ Adam, kestiği odunları kamyondan indirince kamyonun çalışması”

2-(T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bu bölgede ağaç kesenin başına kötü olaylar geleceği”

3- M 100- M199 Adak

“ Adamın korkudan kurtulmak için büyükbaş hayvan kesmesi”

4- C 510 Ağaca ve bitkiye dokunma yasağı

“Bu bölgedeki ağaçlar kutsal olduğundan kesilmesinin yasak oluşu”

Efsane No:111 Doğdoğan Ağacı

Motifler:

1- F 811 Olağanüstü ağaçlar

“ Doğdoğan ağacının kutsal kabul edilmesi”

2-(T) V 304 Çeşitli dini inanış

“ İnsanların çaput bağlayarak dilek tutmaları”

Efsane No:112 Kutsal Ağaçların Gazabına Uğrayan Adam

Motifler:

1- V 540 İnanmayana gösterilen mucizeler

“ Adamın ağaç kesmesi sonucu başına türlü olayların gelmesi”

VI-Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (8) efsane metni yer adlarıyla ilgilidir. İnsanların buldukları yerlere, hangi adın niye verildiğiyle ilgili olan bu efsane metinlerinde “yer adlarının menşei” ana motiftir. “Yağmur köyünün adı” adlı efsanede o köyde bulunan mağaradan sürekli su akması, “Kılavuz köyünün diğer adı: Halila” adlı efsanede Halil adlı birinin kız kardeşini kurtarmak için gösterdiği kahramanlıktan dolayı, “Deliler Tepesi” adı verilen yerde asırlar önce akıl hastanesinin var olması,”Beddualı köy” diye anılan köyde ise bir erenin köy halkına ettiği bedduadan dolayı bu adı alması, “Mardin ilinin adı ile ilgili olarak anlatılan efsaneler”de ise tarihte çeşitli hükümdarların bölgeye hakim olması durumları söz konusu olduğundan değişik adlar verilmiştir. Bu bilgilerden sonra yer adlarıyla ilgili efsanelerin incelenmesine geçebiliriz:

Efsane No:113 Yağmur Köyünün Adı

Motifler:

1-Yerin menşei

“ Mağaradaki çeşmeden sürekli suların akması bu köyün adının menşeinin olması”

Efsane No:114 Kılavuz Köyünün Diğer Adı: Halila

Motifler:

1-Z 71. 4 Formülistik sayı:7

“ Ailenin 7 çocuğunun olması”

2- P 250 Erkek ve kız kardeşler

3- S 18 Zalim padişah

“Hükümdarın her gece bir kızla eğlenmesi”

4- W100-W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“ Hükümdarın her gece bir kızla gönül eğlendirmesi”

5- D0- D 699 Şekil değiştirme

“ Erkek kardeşin kız kardeşinin kılığına girmesi”

6-İşaret

“ Halil’in hükümdarı öldürdüğüne dair meşale yakması”

7-W 33 Kahramanlık

“Halil’in zalim hükümdarı öldürmesi”

8-Yerin menşei

“Halil adlı bu kardeşten dolayı köyün adının Halila olması”

Efsane No:115 Deliler Tepesi

Motifler:

1-Tepenin adının menşei

“ Asırlar önce burada akıl hastanesinin bulunmasından tepenin bu adı alması”

Efsane No:116 Beddualı Köy

Motifler:

1- B 300- B 599 Dost hayvanlar

“ Geyiklerin ereni beslemesi”

2- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“ Geyiklerin ereni beslemesi”

3- H 1150- 1599 Karakter imtihanları

“ Köy halkının erene iftira etmesi”

4- C 423 Harikuladeliklerin ifşa etmesi

(sırrın ortaya çıkması)

“ Erenin geyiklerin onu beslediğini söylemesi”

5- C 422. 3 Sırrın başkasına söylenmesi

“ Erenin sırrını açıklamak zorunda kalması, sırrını açıkladığı için ölecek olması”

6- M 411 Bedduanın gerçekleşmesi

“Erenin köyün halkına ettiği bedduanın tutması”

Efsane No:117 Mardin’in Adı 1

Motifler:

1- P 10 Krallar

“ İnan hükümdarı”

2- W 33 Kahramanlık

“ Mardlar’ın yörede kent kurması”

3-Kentin adının menşei

“ İnan hükümdarının Mardlar boyundan gelmesi sonucu Mardlar kenti anlamına gelen Mardiyon sözünün zamanla Mardin’e dönüşmesi”

Efsane No:118 Mardin’in Adı 2

Motifler:

1-W 33 Kahramanlık

“ Rahibin kızı Marta için kenti kurdurması”

2-Kentin adının menşei

“ Marta’nın kenti anlamında Martaion denmesi zamanla Mardin olarak söylenmesi”

Efsane No:119 Mardin'in Adı 3

Motifler:

1- P 10 Krallar

2- P 223 Baba ve oğul

“ Mardin'in, kralın oğlu olması”

3- Q 112 Krallık vererek ödüllendirme

“Kralın, oğlunun iyileşmesini sağlayan yerde bir kent kurması”

Efsane No:120 Mardin'in Adı 4

Motifler:

1- B 11 Ejderha

2- M 301 Peygamberler

“ Yunus peygamber”

3- F 562. 2 Olağanüstü kahramanlar

“Yunus peygamberin ejderi öldürmesi”

4-Kentin adının menşei

“ Burada kurulan kasabaya Mardin denmesi”

VII- Diğer Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (20) efsane metni çeşitli konularla ilgili ve birbirinden farklı motifler içermektedir. “40 yıllık insan ömrü” adlı efsanede insanın ömrünün nasıl uzadığı, “fesat

topraklar” adlı efsanede insanların Mardin topraklarında nasıl fesat olunduğu, “Mardin havadan Diyarbakır sudan “adlı efsanede bu illerin nasıl yok olacağı, “Eb’u Abid’in meşalesi” adlı efsanede Ebu Abid’in insanlarla dostluk kurma gayreti, “yorgancı teyze “ adlı efsanede kadının doğumla ilgili tahminleri, “Allah’ın rızkı” adlı efsanede rızkın nasıl Allah’tan geldiği, “maşallah” adlı efsanede nazardan, “beyaz yaşmak” adlı efsanede gelinlerin ve genç kızların bölgede karıştırılmaması için bulunan çözüm, “dua ile gelen yemek” adlı efsanede taşların nasıl yemek olduğu, “çiğ köfte” adlı efsanede çiğ köftenin nasıl bulunduğu, “caminin taşları” adlı efsanede adamın camiden çaldığı taşları nasıl geri götürdüğü anlatılmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra “diğer efsaneler”in incelenmesine geçebiliriz:

Efsane No:121 40 Yıllık İnsan Ömrü

Motifler:

1- Z 71.1 Formülistik Sayı: 3

“3 hayvan ömrü”

2- Z 71.12 Formülistik Sayı: 40

“İnsan ömrünün 40 yıl olması”

3- A 1320 Ömrün belirlenmesi

“İnsan ömrünün 70 yıl olması”

Efsane No:122 Fesat Topraklar

Motifler:

1- P 223 Baba ve oğul

2- P 251 Erkek kardeşler

3- H 1150- 1599 Karakter imtihanları

“Oğulların babasını öldürme girişimi”

4- W100- 199 Karakterin çirkin özellikleri

“Oğulların babası için düşündükleri fesatlık”

5- P 551 Askerler

Efsane No:123 Mardin Havadan Diyarbakır Sudan

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Mardin’in hava akımıyla, Diyarbakır’ın sel sularıyla yok olacağı”

Efsane No:124 Eb’u Abid’in Meşalesi

Motifler:

1-P 310 Dostluk, arkadaşlık

“Gayrimüslim bir çocuk olan Ebu Abid’in Müslüman çocuklarla kurduğu dostluk”

2- J 100.1 1249 Zeki insanlar ve hareketleri

“Ebu Abid’in davranışları”

3-Meşalenin adının menşei

“Oyunu Ebu Abidin’in bulmasından bu adın verilmesi”

Efsane No:125 Yorgancı Teyze

Motifler:

1- H 1563 Hüner imtihanı

“Yorgancı teyzenin hüneri”

2- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Kız çocuk isteyenlerin evinde makas, erkek isteyenlerin ise bıçak bulundurmaması”

Efsane No:126 Sin’i Ernin’in (Sinan) Koyunları

Motifler:

1- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Sini Ernin’in koyunlarının sayısının iki kat artması”

2-Bereket

“ Sini Ernin’in koyunlarının sayısının iki kat artması”

3- Q 10 Mükafatlandırılmış iş

“ Sini Ernin’in iyi kalpliliğinin mükafatlandırılması”

Efsane No:127 Allah’ın Rızkı

Motifler:

1- V 540 İnanmayanlara gösterilen mucizeler

“ Rızkın Allah’tan olduğuna inanmayan birinin başına gelenlerden sonra

inanması”

Efsane No:128 Maşallah

Motifler:

1- H 1544 Susuzlukla mücadele

“ Köy halkının kuraklık sonucu susuzluk çekmesi”

2- V 52 Duanın esrarengiz gücü

“ Raziye'nin duasıyla evin içinden bir su kaynağının çıkması”

3-(T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bir şeyi överken nazardan korunması için maşallah denmesi”

“Bu suyun şifalı olması”

Efsane No:129 Kralın Pişmanlığı

Motifler:

1- P 223 Baba ve oğul

“Kral ve oğlu”

2- Q 231 Öldürerek cezalandırma

“ Kralın kendisine karşı gelen oğlunu öldürtmesi”

Efsane No:130 70 Yıllık Uyku

Motifler

1- Z 71.1 Formülistik sayı:3

“ 3 arkadaş”

2- Z 71 Formülistik sayı:70

“ 70 yıllık uyku”

3-B 421 Yardımcı köpek

“ Köpeğin nöbet tutması”

4- Olağanüstü olaylar-durumlar

“ 3 arkadaşın 70 yıl uyması ve uyanması”

5-H 111. 1 Baştan geçenleri hikaye etme

“ 3 arkadaşın fırıncının babasına olayı anlatmaları”

Efsane No:131 Mümineye Şeyh Mümine Denilmesi

Motifler:

1- S 31 Zalim üvey anne

“ Üvey annenin genç kıza iftira etmesi”

2- W 117 Öğünme

“Babanın kızının masum olduğunu görünce onun evliya olduğunu söylemesi”

3-Evliya olarak anılmasının menşei

“ Babasının masumiyeti sonucu Mümine'nin evliya olduğunu söylemesi

4-Adın menşei

“Mümineye Şeyh Mümine denilmesi”

Efsane No:132 Beyaz Yaşmak

Motifler:

1-İz

“Evli kadınlarla bekar kızların karıştırılmaması için evli bayanların dışarıda beyaz yaşmak takmaları”

Efsane No:133 Dua ile Gelen Yemek

Motifler:

1- M 301 Peygamberler

“Hz. Hasan ve Hüseyin”

2- V 50 Dua

3- V 52 Duanın esrarengiz gücü

“Dua sonucu yağmur yağması”

4- F 530 Olağanüstü olaylar-durumlar

“ Taşların nohut ve pilav olması”

5- D 931 Sihirli taş

“ Taşların nohut ve pilav olması”

6-Nesnelerin şekil değiştirmesi

“Taşların nohut ve pilav olması”

Efsane No:134 Zalim Ağa

Motifler:

1- S 18 Zalim padişah

“Zalim bir ağanın olması”

2- S 400- S499 Zalim işkenceler

“ Zalim ağanın adamı çıplak bir şekilde ağca bağlaması ve üstüne pekmez dökmesi”

3- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Ağanın elinin, ayağının tutulması, konuşamaz hale gelmesi”

Efsane No:135 Cimriliğin Akıbeti

Motifler:

1-Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Kadının cimriliğinin altınlarının yanmasıyla cezalandırılması”

Efsane No:136 Ortaklar

Motifler:

1- P 310 Arkadaşlık

2- 5440 Esnaflar

3- W 35 Doğruluk

“Ortak olan arkadaşların birbirlerine çok güvenmeleri”

4- H 200- H 299 Doğruluk sınavları

“ Adamın ortağının hile yapması”

Efsane No:137 Hırsıza Verilen Ders

Motifler:

1- W 100-W199 Karakterin çirkin özellikleri

“ Adamın hırsızlık için eve girmesi”

2- H 200- H 299 Doğruluk imtihanları

3- J 155 Adamın nasihati

“Ev Sahibinin hırsıza öğüt vermesi”

Efsane No:138 Çiğ Köfte

Motifler:

1-Yemeğin menşei

“Çiğ köftenin nasıl ortaya çıktığı”

2-S 18 Zalim ağa

“ Ağanın köylülere zulmü”

3-S 400- S 499 Zalim işkenceler

“Ağanın köylülere ateş yakmayı yasaklaması, köylülerin aç kalması”

Efsane No:139 Caminin Taşları

Motifler:

1-J 157 Rüyada nasihat

“ Köylünün söktüğü taşları yerine götürmesi gerektiği”

2- W 100- W 199 Karakterin çirkin özellikleri

“ Adamin caminin bazı taşlarını çalması”

3- Q 200 Cezalandırılmış işler

“ Adamin yaptığı hırsızlığının rüyasında korkutularak cezalandırılması”

4- V 10 İbadet yeri

“Cami”

Efsane No:140 Kör Çocuğun Hissiyatı

Motifler:

1- Z 71. 4 Formülistik sayı: 7

“ Evliliğinin 7. günü adamin ölmesi”

2- F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Kendilerini düşmanlarının ortasında bulmaları”

3-H 1550 İmtihanların karakteri

“Kör olan kız çocuğunun hislerinin kuvvetliliği”

VIII- Tarihi Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz (8) efsane metni vardır. Bu metinler kale ve hamamlar üzerine anlatılmıştır. “Mardin kalesi” adlı efsanede Mardin kalesinin korunması, “Kız kalesi” adlı efsanede kız kalesinin kralın kızının evlenmesini istemediği için yaptırması, “Emir hamamı” adlı efsanede hamamın nasıl ısındığı, “Savur hamamı” adlı efsanede çarşamba günleri hamamın açılmadığı “Kalat mara (kadın kalesi)” adlı efsanede ise kalenin nasıl alındığı anlatılmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra “Tarihi efsaneler”in incelenmesine geçebiliriz:

Efsane No:141 Mardin Kalesi 1

Motifler:

1- D 0- D 699 Şekil değiştirme

“Hıdır’ın yılan şekline girmesi”

2- V. 200 Mukaddes yardımcıları

“Hıdır’ın Mardin kalesini koruması

Efsane No:142 Mardin Kalesi 2

Motifler:

1- F 565.2 Fevkalade güçlü kahraman

“Hıdır’ın Mardin kalesini kaleye kılıcını saplayarak koruması”

2-F 900 Keramet

Hıdır’ın kaleye kılıcını saplayarak kaleyi koruması”

Efsane No:143 Kız Kalesi

Motifler:

1- P 234 Baba ve kızları

“ Hükümdar ve kızı”

2-T 97 Baba kızının evliliğine muhalefet eder

“ Hükümdarın kızının evlenmesini istemediği için kale yaptırması”

3- V 50 Dua

“İnsanların evlilik için dua etmesi”

Efsane No:144 Emir Hamamı 1

Motifler:

1-F 530 Olağanüstü olaylar- durumlar

“Hamamın ateş yanmadan bir mumla ısınması”

2- C 423 Harikuladeliklerin ifşa edilmesi

“Hamamın bir mumla ısınma sırrının ortaya çıkması”

3- C 422. 3 Sırrın başkasına söylenmesi yasaktır

“Sırrın ortaya çıkmasıyla hamamın bir mumla ısınmaz olması”

Efsane No:145 Emir Hamamı 2

Motifler:

1- F 220 Perilerin yaşadığı yer

“ Cinlerin hamamda eğlence yapmaları”

2- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Bu hamamın çarşamba günleri açılmaması”

Efsane No:146 Savur Hamamı

Motifler:

1- F 980 Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar

“ Hamamda ineğin görülmesi”

2- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Hamamda ziyaret yerinin olduğu”

Efsane No:147 Maristan (Emineddin) Hamamı

Motifler:

1- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“Hamamdan bir çivi çekilirse hamamın yok olacağı”

Efsane No:148 Kalat Mara İle İlgili Efsaneler

Motifler

1- P 10 Krallar

2- T 10 Aşık olma

“Marya ve rahibin birbirlerine aşık olması”

3- K 1900-K 1999 Hileler- sahtekarlıklar

“ Marya’nın gebeliğini hileyle saklaması”

4- P 414 Avcı

“ Avcıların Marya’nın bebeğini bulması”

5-P 223 Baba ve oğul

“ Kralın oğlunun tutsak düşmesi”

6- C 423 Harikuladeliklerin ifşa edilmesi (Sırrın ortaya çıkması)

“Marya ve rahibin sırrını halife Ömer’in bilmesi”

7-İz

“ Marya’nın oğlunun sırtında ben bulunması”

8- Z 71.12 Formülistik sayı: 40

“ 40 sandık”

9- P 40 Din

“Marya’nın Müslüman olması”

IX-Aşkla İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz 1 efsane metnimiz bulunmaktadır.

Aşk üzerine anlatılan efsanelerin ana motifi “aşk”tır.

“Hilmi ile Muazzez “ adlı efsanede Hilmi ve Muzzez’in aşkı anlatılmaktadır.

Efsane No:149 Hilmi İle Muazzez

Motifler:

1- Z 71. 1 Formülistik sayı:3

“ 3 yıllık gurbete çıkma”

2- T Q- T 99 Aşk

“ Hilmi ile Muazzez’in aşkı”

3-Düşmanlar

“Muazzez’e göz koyanların Hilmi’yi vurması”

X-Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz 1 efsane metni bulunmaktadır. Bu efsane metni ise “yıldızlar”la ilgilidir.

“ Leyl ü Mecnun Yıldızları” adlı efsanenin konusu aşktır. Fakat bu aşkların yıldıza

dönüşmeleri söz konusudur. Efsanenin ana motifi “yıldıza dönüşme”dir.

Efsane No:150 Leyl ü Mecnun Yıldızları

Motifler:

1-Yıldızların menşei

“ Aslında bu yıldızların önceden birbirini çok seven iki genç olması”

2- T 71. 3 Ümitsiz aşk

“ İki gencin yeryüzünde birbirlerine kavuşamaması”

3- 1001- 1050 Yıldız dönme

“ Aşık gençlerin yıldız olup buluşmaları”

4- (T) V 304 Çeşitli dini inanışlar

“ Bu yıldızları gören insanların dileklerinin gerçekleşeceği”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mardin Efsaneleri adını taşıyan çalışmamız sözlü kaynaklardan derlemiş olduğumuz 134 efsane metni ve yazılı kaynaklardan derlediğimiz 16 efsane metni olmak üzere 150 efsane metninden oluşmaktadır.

Milletlerarası efsane tasnifiyle, Türkiye’de yapılmış olan çeşitli efsane tasniflerinden hareketle Mardin efsaneleri adlı çalışmamız 10 ana gruba ayrılarak tasnif edilmiştir. Çalışmamızda Stith Thompsen’in “Motif Index Of Folk Literature” adlı eserinde yer alan halk anlatmalarındaki uluslararası motiflerin numaraları, derlediğimiz efsanelerde geçen motifler ile karşılaştırılmıştır.

Çalışmamızda yer alan Mardin ili sınırları içinde derlediğimiz efsane metnlerinin büyük bir kısmının dini nitelikli olduğu görülmektedir. Velilerin kerametleriyle ilgili olan bu metinlerde halk keramet sahibi velilerin öldükten sonra da bu özelliğini sürdürdüğünü düşünmektedir. Halkın çeşitli sebeplerle ziyaret ettiği velilerin kabrinde gördüğümüz ağaçlara, türbelere bağlamış olduğu bez paçaları vs. bunun bir kanıtıdır. Ayrıca bunlar Şamanizm’in izleridir. Bu zatların kabirlerinin dağ, tepe gibi yüksek yerlerde oluşu ise eski Türk inanç sistemi içinde yer alan “dağ, tepe kültlerinin” izlerini ortaya koymaktadır. Bu metinler kutsallık kavramı etrafında şekillenmiş efsanelerdir. Çoğu yüzyıllar önce yaşamış olan insanlara ait olan bu efsanelerin yaşarlılığını koruması efsanelerin toplum üzerinde ne denli etkisi olduğunun en önemli göstergesidir.

Bu bölümde efsane oluşumunu sağlayan en önemli motif “keramet”tir. Dini kişilerin gösterdikleri olağanüstü olaylar olarak nitelenen keramet bazen zor durumda olanlara yardım bazen de inanmayanlara karşı gösterilmek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca bu bölümdeki metinlerde “çeşitli dini inanışlar” motifi de yaygın olarak bulunmaktadır.

Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine derlediğimiz efsane metinlerinde ise olağanüstülük önemli bir husustur. Birtakım varlıklar(cin vs.), yerler(mezarlık vs.)ve olaylar(nur inmesi)la ilgili olan efsaneler bu şekildedir. Ayrıca bu metinlerde insanların birtakım kötülük getiren varlıklara ve bazı tehlikeli görünen hayvanlara karşı çeşitli şekillerle önlem almaları önemli bir husustur.

Bu bölümde önemli olan motif “olağanüstü olaylar- durumlar”dır. Tabiatüstü varlıkların insan kılığına girmesini “şekil değiştirme” motifi olarak değerlendirebiliriz. “Perilerin yaşadıkları yerler”, “sihir” motifleri de metinlerde yaygın olarak bulunmaktadır.

Bu bölümde yer alan nur inmesiyle ilgili olan Işık efsanesi (efsane no:68)nde istisna bir durum söz konusudur. Bilindiği gibi efsanede şekil değiştiren varlık tekrar eski haline dönmez. Fakat bu efsanede köpek halinde olan kadının tekrar eski haline döndüğünü görmekteyiz.

Çalışmamızda yer alan efsanelerin bir kısmı ise hayvanlarla ilgilidir. Bu metinlerde ana tip hayvandır. Bölgenin iklimiyle alakalı olarak sıcak yerlerde bulunan yılan, akrep gibi hayvanlara ait efsaneler anlatıldığı görülmektedir.

Hayvanlarla ilgili olan metinlerde “şekil değiştirme” motifinin yaygın bir şekilde bulunduğunu görmekteyiz. Burada şekil değiştirme kendi isteği ya da ceza sonucu gerçekleşmiştir. Metinlerde ağırlıklı olarak ceza sonucu şekil değişikliği söz konusudur. Bu nedenle “cezalandırılmış işler” motifinin de bulunduğu görülmektedir.

Taş kesilme ile ilgili efsane metinlerinde ise bölgenin tabiat şartları neticesinde hayvancılığa bağlı olarak özellikle çobanlarla ilgili anlatılan efsane metinleri bulunmaktadır.

Bu bölümde yer alan metinlerde ana motif “şekil değiştirme” motifinin bir türü olan “taş kesilme” motifidir. Hayvanlarla ilgili olan metinlerdeki gibi ceza sonucu şekil değişikliği yaygındır.

Tabiatla iç içe olmanın ve eski Türk toplumunun yaşamında dağ, tepe, ağaç ve çeşmelerin önemli yer tutması sebebiyle tabiatla ilgili efsanelerin anlatılmış olduğunu görüyoruz.

Bu efsane metinlerinde yine yüksek olan dağ, tepe, ağaçların kutsallığı ve su ile ilgili kerametler söz konusudur. Bunun sonucu olarak “çeşitli dini inanışlar” ve “olağanüstü olaylar” motifleri bulunmaktadır.

Yer adlarıyla ilgili anlatılan metinlerde ise yerin adını almasının bir sebebi vardır: Tarih, kahramanlık, dua vb. Bu efsanelerde olağanüstülük diğer metinlere göre daha azdır. Motifler diğer bölümdeki metinlere göre daha zayıftır.

Diğer efsaneler ise konu bakımından birbirlerinden farklıdır. Birçok konuyla ilgili olarak anlatılan efsaneleri bu bölüme almayı uygun bulduk.

Tarihi, aşk ve gök cisimleriyle ilgili anlatılan efsane metinleri ise sayıca azdır.

Tarihi efsanelerle ilgili metinlerde “çeşitli dini inanışlar” ve “olağanüstü olaylar-durumlar” motifleri vardır.

Aşk ile ilgili olan metinde ana motif “aşk” tır.

Gök cisimleriyle ilgili olan metinde ise “yıldızların menşei” motifi vardır.

Görüldüğü gibi inceleme konusu olan metinlerde en çok “dini” motifler ve “şekil değişikliği” motifleri dikkat çekmektedir. Çeşitli motiflerden olan “formülistik sayı 3, 7, 40” motiflerinin birçok metinde bulunduğu da görülmektedir.

Mizah(X), tufandan kaçma (A) motiflerine rastlanmamıştır.

Mardin ili sınırlarında derlemiş olduğumuz bu efsane metinlerinin bölgede anlatılan efsanelerin tamamı olduğunu düşünmüyoruz. Bizim ulaşamadığımız birçok köy ve kasabada mutlaka efsaneler vardır. Bunlar da derlenip yazıya geçirilmelidir.

Bunun dışında bu efsanelerin Anadolu'nun diğer bölgelerinde anlatılan efsanelerle mukayesesi yapılmalı, Türk efsaneleriyle olan benzerlik ve farklılıkları ortaya konularak Mardin Efsanelerinin bunlar içindeki yeri tespit edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Sami (1984) *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1993) *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya.
- ALPTEKİN, Ali Berat, (1988), “Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri”, *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler*, Malatya
- ALPTEKİN, Ali Berat, (1987), “Mersin Efsaneleri”, *İçel Kültürü*, Mersin Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayın Organı, 1 Ocak, İstanbul.
- AYVA, Aziz, (2001), *Anadolu Göl Efsaneleri(inceleme-metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOATRİĞHT, Mody (1976), “Efsanelerin Doğası Üzerine”, *Halk Bilimi*, 12. sayı, Ocak, çeviren: Ayşegül Neftçi.
- BORATAV, Pertev Naili, (2000) , *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 10.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili,(1957) “Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri (Legendes Vivantes d’Anatolie)” *Oriens*, X.
- BORATAV, Pertev Naili,(1974), “Türk Efsaneleri”, *Folkloru Doğru*, Sayı 35.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (1986), c.7,İstanbul.
- ÇELİK, Ali, (1996), *Trabzon –Şalpaazarı Çepni Kültürü (metin-inceleme)*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇIBLAK, Nilgün, (1995), *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOLAPÖNÜ, Hanna (1972) *Tarihte Mardin*, İstanbul, çeviren: P.Cebrail Aydın.
- DUYMAZ, Ali, (1989), *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ELÇİN, Şükrü(2001), *Halk Edebiyatına Giriş*, 7.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

- EMİROĞLU, Seyit, (1993), *Konya Efsaneleri(İnceleme-Metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERGUN, Metin (1997) *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, 1.cilt , Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÖDE, Halil Altay, (2002), *Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKŞEN, Cengiz, (1999), *Giresun Efsaneleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖRKEM, İsmail, (1987), *Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırma*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1991) *XVI. Yüzyıl'da Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara.
- GRİMAL, Pierre (1963), “İnsan ve Efsane”, *Varlık*, Sayı 602, 15 Temmuz.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1992), “Tunceli Efsanelerinin Tip ve Motif Yapısı İle Munzur Efsanelerinin Anadolu Varyantları”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Halk Edebiyatı*, Ankara.
- GÜLER, Abdulkadir, (1998), *Mardin Folkloru*, Yorum Basın Yayın, Ankara.
- GÜMÜŞ, Mehmet, (2002), *Mardin Kent Çalışması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNDÜZ, Şinasi (1998) *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Konya.
- GÜNEY, Eflatun Cem (1987), “Mitler ve Halk Efsanesi”, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, 1.Baskı, Ocak, Gökyüzü Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1984) *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1975) *İnanç Sözlüğü*, 1.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine (1993), *Diyarbakır Efsaneleri*, 2.Baskı, Ocak, Doruk Yayınları, Ankara.
- İslam Ansiklopedisi* (1978), cilt 7, İstanbul.
- KARA, Ruhi, (1993), *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- KARADAVUT, Zekeriya, (1992), *Yozgat Efsaneleri (inceleme-metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, (1991), cilt 1, Ankara.
- KILIÇ, Mustafa (1953), “Misiste Denizle İlgili Bir Efsane ve Tarihte Çukurova Meşhur İlim Adamları”, *Çukurova I. Uluslar arası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana Valiliği, Bildiriler*, Adana.
- Meydan Larousse*, (1981), Meydan Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1989), *Türk Mitolojisi*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÖNAL, Mehmet Naci, (2003), “Muğla Efsaneleri” VII-XV, *Anadolu’da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler*.
- ÖNDER, Mehmet, (1985), “Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 1.Baskı Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1954) *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Uğur, (1997), *XX. Yüzyılda Mardin Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1992), “Masal ve Efsane Üstüne”, *Milli Folklor*, 13.sayı.
- PALA, İskender (1990) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2000) *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2004) *101 Türk Efsanesi*, “Taş Kesilen Çoban ve Kuzusu”, Akçağ Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (1992) , “Efsane Üzerine Düşünceler”, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (1990), “Tokat’ta Derlenen Bazı Efsaneler Üzerine” ,*2.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Uluslararası 1)*,Samsun.
- SAKAOĞLU, Saim ,(1988), “Erzincan Efsanelerinin Edebiyattaki Yeri”, *Erciyes Dergisi*, Ocak, sayı 2.
- SAKAOĞLU, Saim, (1987), “Efsane”, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, 1.Baskı, Ocak, Gökyüzü Yayınları, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim, (1985), “İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, 1.cilt , Ankara.

- SAKAOĞLU, Saim (1980) *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- SAMİ, Şemsettin (1989) *Kamus-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- SAYGI, Osman (1958), “Genç Osman ve Şeyh Murtaza Efsanesi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 108.sayı, Temmuz.
- SEVİNDİK, Hüseyin (1995) “Ürgüp Yeşilöz Köyü Efsanelerinin Halkbilimsel Açından Tetkiki ve Efsane Metinleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, s.265, Ankara.
- SEYİDOĞLU, Bilge, (1997), *Erzurum Efsaneleri*, 2.Baskı, Nisan, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- SÖNMEZ, Bayram, (1994), *Niğde Efsaneleri (tahlil-metinler)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tarihin Tanığı Nusaybin*, Nusaybin Belediyesi, Mayıs, 2001.
- The American Heritage Dictionary Of The English Language U.S.A*, (1973).
- THOMPSON, Stith, *Motif Index Of Folk Literature*, London, 1966.
- TURGAY, Çiğdem-Atilla (1973), “Anadolu Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Çalışma”, *VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, İzmir.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (1979), cilt 3, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (1988), cilt 1, TDK Yayınları, Ankara.
- UYGUNER, Muzaffer ,(1971), “Çocukları Emziren Ana Geyik Efsanesi Üzerine”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Ekim, sayı 267
- UYGUNER, Muzaffer (1956), “Anadolu ve Efsaneleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 84.sayı, Temmuz.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1969), *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN, Osman, (1984), *Mardin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi*, Öz yürek Yayınları, İstanbul.
- Yaşayan Tarih Mardin*, (2000), Mardin Valiliği, İstanbul.
- Yeni Türk Ansiklopedisi*, (1985), cilt 2, İstanbul.
- YILDIRIM (YAĞBASAN) Kudret, (1991), *Malatya Efsaneleri (metinler ve inceleme)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurt Ansiklopedisi, (1982- 1983) “Söylenceler” , Anadolu Yayınları, 8.cilt.

Yurt Ansiklopedisi,(1982- 1983) “İlin Özet Tarihi”, Anadolu Yayınları,8.cilt.

YÜCEL Müslüm, *Kürt Coğrafyasında Göl ve Irmak Efsaneleri*, “İyi Dev”, Evrensel Basım- Yayın, Nisan 2003, İstanbul.

EKLER

Ek 1:KAYNAK KİŞİLERİN LİSTESİ

Mardin ili sınırlarında derlediğimiz efsanelerin kaynak kişilerin listesini soyadlarına göre alfabetik olarak vereceğiz. Listede kaynak kişilere ait kimlik bilgileri aşağıdaki sıraya göre verilecektir. Derleme yaparken kaynak kişilere sorduğumuz sorular şunlardır:

- a. Adı Soyadı :
- b.Yaşı- Mesleği :
- c. Eğitim Durumu :
- d. Efsaneyi Kimden Dinlediği :
- e. Anlattığı Efsaneler :

Kaynak kişilere ait bilgiler yukarıdaki soruların sırasına göre dizilmiştir. Bunun için her kaynak kişide soruları yazmanın gereksiz olduğunu düşündüğümüzden sadece maddeleri vereceğiz.

- a. Ahmet AKÇAY
- b. 26- Garson
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Keşişin Duası (7), Sultan Şeyhmus (13)

- a. Şeyhmus AKGÜL
- b. 70- Tüccar
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden

e. Cinlerin Ermeni iftiye Yardımı (47), Mezarlıktaki Yavru Köpekler (48)

a. Mehmet afak AKGÜN

b. 19- Çiftçi

c. Ortaokul

d. Byklerden

e. Sultan eyhmus'un Kerameti 1 (10)

a. Rıfat AKTAŞ

b. 63- Çiftçi

c. Okuryazar

d. Babasından

e. Kutsal Aaların Gazabına Urayan Adam (112)

a. Abidin AKYÜZ

b. 67- oban

c. Okuryazar

d. Byklerden

e. eyhe Aşık Yılan (87)

a. Halit ALKIN

b. 40- Çiftçi

c. İlkokul

d. Babasından

e. Şeyh Süleyman'ın Kerameti (14), Sultan Şeyhmus'un Kerameti 2 (18)

a. Sabri ALPTEKİN

b. 22- Fırıncı

c. Lise

d. Babasından

e. Şeyh Mümine Türbesi (27), Mümineye Şeyh Mümine Denilmesi (131)

a. Adnan ASLAN

b. 42- Memur

c. Yüksekokul

d. Büyüklerden

e. Şeyh Abdurrahman 1 (8)

a. Kamile ATABEY

b. 60- Ev Hanımı

c. Okuryazar

d. Annesinden

e. Cinlerin Çarpması (56)

a. Hacı Faraç ATSIZ

b. 95- Serbest

c. Okuryazar değil

d. Byklerden

e. Kstebek 1 (78)

a. Emine ATSIZEOğLU

b. 55- Ev Hanımı

c. Okuryazar değil

d. Komşulardan

e. Af Dileyen Cin (49)

a. Hacı Arif AYAğ

b. 63- Çiftçi

c. İlkokul

d. Byklerden

e. İsa'nın Dedesinin Cini (45)

a. Abdurrahman BAğ

b. 62- Çiftçi

c. Okuryazar

d. Dedesinden

e. Aslanlar Tepesi (103)

a. Davut BAğI

- b. 23- Fırıncı
- c. Okuryazar
- d. Babasından
- e. Baykuş (künd) (77)

- a. Mustafa BAKİ
- b. 39- Ormancı
- c. Lise
- d. Dedesinden
- e. Leylek 1 (77), Tur Tepesi (99)

- a. Ecevit BALI
- b. 18- Garson
- c. Lise
- d. Dedesinden
- e. Cine Doğum Yaptıran Kadın (39), Akrebin Zehri (82)

- a. Ali BAŞGÖZ
- b. 57- Çiftçi
- c. Okuryazar değil
- d. Büyüklerden
- e. Taş Kesilen Çoban 2 (91)

- a. Mehmet BELER
- b. 28- Garson
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami Arasındaki Büyü 1 (63), 40 Yıllık İnsan Ömrü (121), Fesat Topraklar (122)

- a. Beşir BİLEN
- b. 55- Öğretmen
- c. Üniversite
- d. Büyüklerden
- e. Kralın Pişmanlığı (129)

- a. Münir BİRGÜL
- b. 42- Manav
- c. Lise
- d. Büyüklerden
- e. Erge Baba (23)

- a. Emine CANGİ
- b. 77- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Babasından

e. Hızır (a.s.) (4)

a. Meryem ÇAĞLAR

b. 60- Emekli lokantacı

c. Okuryazar değil

d. Büyüklerden

e. Hıdırla İlgili Bir Efsane 1 (1), 40'lar Dağı Ziyareti (20), Emir Hamamı 2 (145)

a. Emine ÇALIK

b. 45- Ev Hanımı

c. Okuryazar

d. Büyüklerden

e. Kaplumbağa (tosbağa) 4 (73)

a. Necati ÇALKA

b. 49- Şoför

c. İlkokul

d. Büyüklerden

e. Kasım Duman'ın Kerameti (9), Kara Köpek Kılığındaki Cin (44)

a. İzzettin ÇAYIROĞLU

b. 70- Emekli çiftçi

c. Okuryazar değil

d. Dedesinden

e. Cinlerle İlgili Bir Efsane 1 (42),Kaplumbağa(tosbağa) 2 (71), Leylek 2 (75)

a. Sultan ÇAYIROĞLU

b. 68- Ev Hanımı

c. Okuryazar değil

d. Dedesinden

e. Cinlerle İlgili Bir Efsane 2 (43),Taş Kesilen Çoban 1 (90)

a. Mehmet ÇELİK

b. 48- Tüccar

c. İlkokul

d. Büyüklerden

e. Leyl ü Mecnun Yıldız (150)

a. Sümeyye ÇOBAN

b. 38- Terzi

c. İlkokul

d. Tanıdıklardan

e. İnsan Kılığındaki Cin (53), Cinlerin Düğünü 2 (54)

a. Medine DEMİR

b. 55- Çiftçi

c. Okuryazar değil

d. Byklerden

e. Şimane Ziyareti (25)

a. Nasır DEMİR

b. 38-Çiftçi

c. Okuryazar değil

d. Babasından

e. Kral Kızı Kayası 1-2-3 (94-95-100)

a. Halime DEMİR

b. 61- Ev Hanımı

c. Okuryazar değil

d. Babasından

e. Gelin Damat Taşı (96)

a. Kadir DEMİR

b. 48- Esnaf

c. İlkokul

d. Byklerden

e. Taş Kesilen Otlar (97)

a. Kevurk DEMİRCİ

- b. 57- Demirci
- c. İlkokul
- d. Komşulardan
- e. Surp Kevork Kilisesi (6)

- a. Emine DİKMEN
- b. 48- Ev Hanımı
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Kadını Çarpan Cinler (52), Al Karısı (61)

- a. Abdullah DİNÇ
- b. 38- Serbest
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Kral Kızı Tahtı İle Turca Dağı (98)

- a. Suphiye DİRİM
- b. 70- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Büyüklerden
- e. Şeyh Şaran Ziyareti (22), Selah Köyündeki Baykuşlar (83), Ebu Abid'in Meşalesi (124)

- a. Zir DİRİM
- b. 43- Tüccar
- c.Lise
- d.Büyüklerden
- e. Ermiş Zatin Kerameti (3), Şeyh Ramazan Eydo'nun Kerameti (5), Mardin Havadan
Diyarbakır Sudan (123), Kız Kalesi (143)

- a. Hıdır DİRİM
- b. 60- Din Görevlisi
- c. Lise
- d. Babasından
- e. Kırk Çeşmeler 1 (105)

- a. Hüseyin ELİK
- b. 46- Çoban
- c. Okuryazar
- d. Akrabalardan
- e. Mağaradaki Cinler (55)

- a. Kemal ELKATMIŞ
- b. 71- Nalbant
- c. Okuryazar değil

d. Büyüklerden

e. Emir Hamamı 1 (144), Savur Hamamı (146), Maristan (Emineddin) Hamamı (147)

a. Mehmet EROL

b. 70- Çoban

c. Okuryazar değil

d. Dedelerinden

e. Pire (84), Yağmur Köyünün Adı (113)

a. Momi EROL

b. 54- Çoban

c. Okuryazar değil

d. Babasından

e. Şeyh Sılum (26)

a. Erkan ERTAŞ

b. 30- İşçi

c. Ortaokul

d. Akrabalardan

e. Mar Cercis Kilisesi 2 (37)

a. Atiye ERYILMAZ

b. 52- Ev Hanımı

- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Şubat Karısı (62)

- a. Hatice GÜNDÜZ
- b. 55- Çoban
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Işık Efsanesi (68), Been (Sur)daki Ağaç (109)

- a. Medine GÜNDÜZ
- b. 56- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Dedesinden
- e. Kırk Çeşme (Çelkani) 2 (106)

- a. Emine GÜNEŞ
- b. 42- Ev Hanımı
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Hilmi İle Muazzez (149)

- a. Mahsun GÖZCÜ

- b. 64- Tüccar
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Kadına Görünen Ermiş (31)

- a. Rıdvan İÇİN
- b. 68- Emekli
- c. Okuryazar değil
- d. Büyüklerden
- e. Yorgancı Teyze (125), Cinlerin Düğünü 1 (40)

- a. Ahmet İKİZ
- b. 57- Emekli
- c. Okuryazar değil
- d. Akrabalardan
- e. 70 Yıllık Uyku (130)

- a. Muhammed KAR
- b. 43- Serbest
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Köstebek 3 (80)

- a. Fikri KARAGÖZ
- b. 17-Öğrenci
- c. Ortaokul
- d. Büyüklerden
- e. Mezardan Çıkan Bebek (67)

- a. Hikmet KARAKAŞ
- b. 73- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Büyüklerden
- e. Abdil Lissis (Kara Ziyaret- Mağara) (19), Kaplumbağa 1 (70), Mardin Kalesi 2 (142)

- a. Mahsun KARAKAŞ
- b. 51- Çiftçi
- c. İlkokul
- d. Komşulardan
- e. Caminin Taşları (139)

- a. Oktay KARATAY
- b. 50- Emekli
- c. Yüksekokul
- d. Babasından
- e. Şeyh Abdurrahman 2 (11), Baykuşun Olaya Tanıklığı (85)

- a. Amire KAYA
- b. 32- Ev Hanımı
- c. Ortaokul
- d. Komşulardan
- e. Ayn Kamer Ziyareti (28), Ağaçların Kutsallığı (110)

- a. Ali KAYA
- b. 57- Çiftçi
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Günahkar Kadın (66), Allah'ın Rızkı (127)

- a. Hasan KILIÇ
- b. 45- Çiftçi
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Büyücü Derviş (65)

- a. Ömer KÖSE
- b. 35- Garson
- c. Ortaokul
- d. Dedesinden

e. Taş Kesilen Çoban 3 (92), Ortaklar (136)

a. İnayet KULOĞLU

b. 69- Ev Hanımı

c. Okuryazar değil

d. Büyüklerden

e. Hırsıza Verilen Ders (137)

a. Metin OKTAY

b. 45- Memur

c. Lise

d. Dedesinden

e. Zinciriye Medresesi İle Ulu Cami Arasındaki Büyü 2 (64)

a. Anter ONAN

b. 42- Kuyumcu

c. Lise

d. Büyüklerden

e. Papaz Barsaum'un Evi (15)

a. Mahmut ÖNDER

b. 67- Emekli

c. Okuryazar

d. Dedesinden

e. Şeyh Muhittin (29)

a. Mehmet Selim ÖNER

b. 78- Çiftçi

c. İlkokul

d. Büyüklerden

e. Seyit Bilal'in Yardımı (16)

a. İlhan Öz

b. 68- Emekli

c. Okuryazar

d. Büyüklerden

e. Eğik Türbe (Türbetü Avuca) (21)

a. Recep ÖZÇELİK

b. 25- Öğretmen

c. Üniversite

d. Büyüklerden

e. Baba Ömer (24)

a. Abdullah ÖZER

b. 19- İnşaatçı

c. İlkokul

d.Köydekilerden

e. Sin'i Ernin'in Koyunları (126)

a. Gevriye SAYILIK

b. 77- Kuyumcu

c. İlkokul

d. Babasından

e. Mor Gabriel Manastırı (38)

a. Veysi ŞİMDİ

b. 41- Tüccar

c. Ortaokul

d. Babasından

e. Hıdır (a.s.) İle İlgili Bir Efsane 2 (2), Tuzlu Çeşme (104), Mardin Kalesi 1 (141)

a. Nasra ŞİMMESHİNDİ

b. 85- Tüccar (el sanatları)

c. Okuryazar değil

d. Büyüklerden

e. Mar Mikail Kilisesi (32), Sit Siras Kilisesi (33), Kırklar Kilisesi (34), Marisya

Kilisesi (35), Mar Cercis Kilisesi (36), Sit Siras Nuru (69)

- a. Tahsin SU
- b. 55- Çiftçi
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Zalim Ağa (134)

- a. Hayrullah SÜRÜCÜ
- b. 36- Esnaf
- c. Ortaokul
- d. Akrabalardan
- e. Kör Çocuğun Hissiyatı (140)

- a. Selim TEKİN
- b. 49- Çiftçi
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Hacı Arif Efendi (17)

- a. Halim TEPEBAŞI
- b. 33- Tütüncü
- c. Ortaokul

d. Dedesinden

e. Dua İle Gelen Yemek (133)

a. Ahmet TERZİ

b. 28- Çiftçi

c. Ortaokul

d. Büyüklerden

e. Cimriliğin Akıbeti (135)

a. Hadi TİDİM

b. 68- Emekli

c. İlkokul

d. Büyüklerden

e. Reşit Ağa'nın Cini (41), Maşallah (128)

a. Muhittin TOK

b. 25- Tuhafiyeci

c. İlkokul

d. Büyüklerden

e. Beyaz Yaşmak (132)

a. Fırat Ulaş TUR

b. 29- Arkeolog

- c. Üniversite
- d. Büyüklerden
- e. Doğdoğan Ağacı (111), Deliler Tepesi (Gihare Dina) (115)

- a. Murat TÜRK
- b. 30- Çaycı
- c. Lise
- d. Büyüklerden
- e. Ayaklı Yılanlar (86)

- a. Mustafa ULAŞ
- b. 51- Berber
- c. Lise
- d. Akrabalardan
- e. Korkan Adamın Duası (12)

- a. Şeyhmus UZUN
- b. 68- Çoban
- c. Okuryazar değil
- d. Dedesinden
- e. Köstebek 2 (79)

- a. Halime YAĞCI

- b. 59- Ev Hanımı
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Beddualı Köy (116)

a. Mehmet Nezir YAVUZ

- b. 73- Çiftçi
- c. Ortaokul
- d. Büyüklerden
- e. Leylek 3 (76), Üç Tepe (102)

a. Mükrim YAVUZ

- b. 40- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Büyüklerden
- e. Ahı Bisa Tepesi (101)

a. Hıdır YENİLMEZ

- b. 68- Çoban
- c. Okuryazar
- d. Büyüklerden
- e. Çiğ Köfte (138)

- a. Hasan YETKİN
- b. 32- Bakkal
- c. Ortaokul
- d. Büyüklerden
- e. Adamı Öldüren Cinler (50), Cinlerin Varlığı (51)

- a. Ramazan YILDIZ
- b. 60- Çiftçi
- c. İlkokul
- d. Büyüklerden
- e. Kılavuz Köyünün Diğer Adı: Halila (114)

- a. Oktay YILMAZ
- b. 40- Memur
- c. Lise
- d. Büyüklerden
- e. Akrebin Gözleri Neden Kör? (81)

- a. Atiye YILMAZ
- b. 54- Ev Hanımı
- c. Okuryazar değil
- d. Annesinden
- e. Düğünde Elbiseyi Giyen Cin (46)

Ek 2: EFSANE DERLEME FİŞİ

Halk edebiyatının sözlü ürünlerinden olan efsanelerin unutulup gitmemesi için bir an önce derlenmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi efsaneler, kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, içinde olağanüstülük barındıran ve gerçek olduğuna inanılan ve belirli şekli olmayan kısa anlatmalardır.

Biz de Mardin il merkezi, ilçe ve köylerdeki efsanelerin sözlü kaynaklarda unutulup gitmesini engellemek amacıyla bu derleme fişini hazırladık. Fişteki soruları hazırlamamızın amacı, size efsane hakkında bir ön bilgi sunmak ve efsanenin ne olduğunu açıklayarak doğru malzemeye ulaşmaktır. Ancak derleme yaparken yazılı kaynaklara (kitap, dergi vs.) başvurulmaması, bizzat kişilerden derleme yapılması gerekmektedir. İlginiz için şimdiden teşekkür ederiz.

EFANE İLE İLGİLİ SORULAR

- 1.Çevrenizde peygamberler, şeyhler, evliyalar, Hızır ve diğer din büyükleri ile ziyaret ve adak yerlerine ait efsaneler anlatılmakta mıdır?
2. Çevrenizde olağanüstü varlıklara ait efsaneler anlatılmakta mıdır? (cinler, periler, büyücüler vs.)
3. Bölgenizde insanların, hayvanların, bitkilerin ve dünyanın yaratılışı ile ilgili efsaneler anlatılmakta mıdır?(akrep, yılan, ağaçlar vs.)
- 4.Bölgenizde taş kesilme ya da taşlaşma olayla ilgili efsaneler anlatılmakta mıdır?
5. Bölgenizde yer adlarını açıklayıcı efsaneler anlatılmakta mıdır?(il,ilçe ve köylerin adları vs.)
- 6.Bölgenizde tarihi kişi ve olaylara ait efsaneler anlatılmakta mıdır? (savaşlar, kahramanlıklar vs.)
- 7.Çevrenizde aşkla ilgili efsaneler anlatılmakta mıdır? (Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı vs.)
8. Çevrenizde dağ, taş, kaya, tepe, hamam, çeşme, kale vs. ile ilgili efsaneler anlatılmakta mıdır?

9.Çevrede anlatılan efsanelere inanılmakta mıdır?

10. Efsaneler hangi ortamda, ne zaman, kimler tarafından anlatılmaktadır?

Ek 3:Mardin İli Haritası

Ek 4 :FOTOĞRAFLAR

Mardin İinden Genel Görünüm

Ulu Cami

Mar Mikail Kilisesi

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğan Nuriye Sancak, 1991 yılında Samsun Belediye İlköğretim Okulundan, 1994 yılında Samsun Atatürk Ortaokulundan, 1997 yılında Samsun On Dokuz Mayıs Lisesinden mezun oldu. 2004 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bulunan Lefke Avrupa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün burslu programını ikincilikle bitirdi. 2005 yılında Sakarya Üniversitesi Tezsiz Yüksek Lisans programını bitirdi. Aynı zamanda dört yıldır dershanelerde edebiyat öğretmenliği yapmaktadır.